

”NE EI OO VAAN TÖISSÄ, NE OIKEESTI VÄLITTÄÄ MEISTÄ” – ETSIVÄN NUORISOTYÖN JA NUORTEN TARPEIDEN KOHTAAMINEN SYRJÄYTYMISEN KONTEKSTISSA LEMPÄÄLÄSSÄ

Jonna Henriksson

Tampereen yliopisto
Kasvatustieteiden yksikkö
Pro gradu -tutkielma
Helmikuu 2015

Tiivistelmä

Olen tutkinut pro gradu – työssäni ”Ne ei oo vaan töissä, ne oikeesti välittää meistä” – Etsivän nuorisotyön ja nuorten tarpeiden kohtaaminen syrjäytymisen kontekstissa Lempäälässä sitä, miten Lempäälän etsivän nuorisotyön eli Ohjaamon toiminta vastaa nuorten tarpeisiin ja toisaalta, miten Ohjaamon toimintaa voisi kehittää, jotta nuoret kokisivat palvelun vaikuttavana ja merkittävänä.

Olen painottanut tutkimukseni teoreettisessa osuudessa syrjäytymisen yhteiskunnallista ulottuvuutta tarkastelemalla yhteiskunnassamme tällä hetkellä vaikuttavia arvoja ja asenteita, jotka liittyvät syrjäytymisprosessin syntymiseen ja ylläpitämiseen. Syrjäytymistä olen analysoinut moniulotteisena, dynaamisena suhdekäsitteenä osana nuoruuden konstruktia. Tutkimukseni konteksti on etsivä nuorisotyö, joten olen analysoinut tarkemmin etsivää työtä käytäntönä, ideologiana ja osana kunnan hyvinvointipalveluita.

Tutkimukseni on metodologialtaan sekä laadullinen että määrällinen ja aineistonkeruussa on toteutettu triangulaatiota. Aineistoa on kerätty etsivän työn asiakkaille ja nuorten palveluiden työntekijöille osoitetulla verkkokyselyllä sekä lisäksi teemahaastatteluilla, jotka on tehty Ohjaamon asiakkaille ja Ohjaamon kanssa yhteistyötä tekeville työntekijöille. Koko empiirinen aineisto on analysoitu laadullisesti teemoittelemalla. Tutkimuksen pääpaino on ollut Ohjaamon asiakkaiden eli nuorten ja toisaalta nuorten palveluiden työntekijöiden käsityksillä ja kokemuksilla Ohjaamon toiminnasta ja sen merkittävyydestä.

Tutkimustulosten merkityksiä ja syitä olen analysoinut Erving Goffmanin kehysanalyysin periaatteiden mukaisesti, jolloin olen saanut näkyväksi tulosten takana vaikuttavia erilaisia syrjäytymisen kehyksiä ja asiakkuuden kehyksiä. Sekä syrjäytymisen kehykset että asiakkuuden kehykset vaikuttavat nuoren kokemukseen käyttämästään palvelusta ja sen vaikuttavuudesta. Palveluiden erilaiset asiakkuuden kehystämisen tavat vaikuttavat myös työntekijöiden käsityksiin nuoruudesta syrjäytymisen diskurssissa, jolloin kehykset ovat läsnä myös moniammatillisessa yhteistyössä.

Sekä nuoret että työntekijät kokivat Ohjaamon toiminnan tavoitettavuuden hyvänä. Palvelun tiedottamisessa on jonkin verran puutteita, mistä syystä palvelun ja siihen liittyvien periaatteiden tunnettavuus vaihtelee. Ohjaamon toiminta koettiin sekä nuorten että työntekijöiden mukaan merkittäväksi ja Ohjaamolla nähtiin olevan mahdollisuuksia vahvistaa nuorten toimijuutta ja toimia voimaannuttavana palveluna. Ohjaamosta saatava palvelu koettiin merkittävyyden tapaan laadukkaana ja erityisesti nuorten aineistossa painottui inhimillisen ja kunnioittavan kohtaamisen merkitys. Nuoren ja Ohjaamon työntekijän välinen suhde perustuu kumppanuuteen, vapaaehtoisuuteen ja lähtee liikkeelle nuoren vahvuuksista. Ohjaamon ja muiden nuorten palveluiden välillä on moniammatillista yhteistyötä, mutta yhteistyön vakiintuneiden käytänteiden muodostamisessa ja vastuualueiden selkiyttämisessä eri toimijoiden välillä on kehitettävää.

Asiasanat: syrjäytymisprosessi, markkinayhteiskunta, etsivä nuorisotyö, kehysanalyysi

Sisällysluettelo

1	JOHDANTO	1
2	YHTEISKUNNALLINEN ULOTTUVUUS SYRJÄYTYMISEEN	6
2.1	Ekonomismi ja individualismi uusliberalistisena arvopohjana	6
2.2	Markkinayhteiskunta ja rakenteellinen syrjäytyminen	7
2.3	Syrjäytymisen rakenteellinen ulottuvuus	9
2.4	Bourdieu'n pääomat syrjäytymisen kontekstissa	15
2.5	Talouden muutokset ja polarisoituminen Sennettin näkökulmasta	18
2.6	Riski-yhteiskunta jälkimodernin yhteiskunnan ilmentymänä	18
2.7	Syrjäytyminen historiallisesta ja hallinnollisesta näkökulmasta	20
3	NUORUUS SYRJÄYTYMISEN DISKURSSEISSA	24
3.1	Nuoruus ikävaiheena	24
3.2	Nuoruus siirtyminä	25
3.3	Nuorten syrjäytyminen suhdekäsitteenä	28
3.4	Syrjäytymisen riskitekijät	29
3.5	Päihteet ja syrjäytyminen	31
3.6	Varhaislapsuus ja syrjäytyminen	32
3.7	Nuoret erityisessä syrjäytymisvaarassa?	35
4	ETSIVÄ NUORISOTYÖ NUORISOKASVATUKSEN MUOTONA	38
4.1	Etsivän työn kehitys	38
4.2	Etsivän työn yleisiä lähtökohtia	41
4.3	Etsivä työ käytännössä	43
4.4	Etsivän työn vaikuttavuus	45
4.5	Nuorten toimijuuden ja osallisuuden vahvistaminen etsivässä työssä	46
4.6	Etsivä työ osana hyvinvointipalveluja	49
4.7	Liittämis - ja kontrollitavoite suhteessa etsivään työhön	49
4.8	Etsivän nuorisotyön kumppanuussuhde	53
4.9	Eettisyys osana asiakkaan ja etsivän työn työntekijän välistä suhdetta	55
5	METODOLOGIA	57
5.1	Tutkimusasetelma ja tutkimuskysymykset	57
5.2	Tutkimuskohteena paikallinen etsivä työ Lempäälässä	58
5.3	Aineistonkeruumuodot ja määrällinen ja laadullinen tutkimus	59
5.4	Laadullisen ja määrällisen tutkimuksen suhde	61
5.5	Verkkokysely ja teemahaastattelut aineistonkeruumenetelmänä	62
6	AINEISTON ANALYYSI	66
6.1	Haastattelujen ja verkkokyselyn teemoittelu	66
6.2	Kehysanalyysi tutkittavan ilmiön paikantamisessa	67
7	TULOKSET	70
7.1	Teemojen tulokset	71
7.2	Teemojen koonti balansoidun tulosmittariston avulla	85
7.3	Tulokset syrjäytymisen kehyksissä	86
7.4	Tulokset asiakkuuden kehyksissä	94
7.5	Tulokset asiakkuuden kehysten neljästä näkökulmasta	96
7.6	Yhteenvedoa kehysten vaikutuksista Ohjaamon toiminnassa	100

8	POHDINTA.....	102
8.1	Etsivän työn kehittäminen ja Wengerin käytäntöyhteisöt	102
8.2	Syrjäytymisen tematiikkaan liittyvä pohdinta	104
8.3	Syrjäytymisen ehkäisyyn liittyvä pohdinta.....	105
8.4	Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus.....	106
8.5	Jatkokysymyksiä.....	108
9	LÄHTEET	109
	LIITTEET	115

1 JOHDANTO

Tutkin pro gradu – tutkielmassani Lempäälän etsivän nuorisotyön eli Ohjaamon ja nuorten tarpeiden kohtaamista syrjäytymisen kontekstissa. Tutkimukseni kietoutuu sen ympärille vastaako Ohjaamon toiminta nuorten tarpeisiin ja millä tasolla. Tutkimuksen kohderyhmänä ovat etsivän nuorisotyön asiakkaat eli nuoret ja Ohjaamon kanssa yhteistyötä tekevät eri organisaatioiden työntekijät. Tutkimus toteutettiin Lempäälässä ja tutkimukseen osallistuvat nuoret olivat Lempäälän etsivän työn nykyisiä tai entisiä asiakkaita. Myös työntekijät työskentelevät osana Lempäälän kunnan palvelurakennetta. Syrjäytymisprosessin katkaiseminen tai syrjäytymisen ehkäisy voidaan ymmärtää kokonaisvaltaiseksi tavoitteeksi koko tarkasteltavan palveluverkoston taustalla. Erityisesti etsivää työtä hyödyntävät nuoret ovat jossakin suhteessa yhteiskunnan marginaalissa eläviä ja laaja-alaisesti esimerkiksi koulutuksen tai työelämän ulkopuolelle jääneitä.

Tutkimukseni teoreettisessa osuudessa tarkastelen syrjäytymistä dynaamisena prosessina, johon on mahdollista erilaisilla interventioilla vaikuttaa. Syrjäytymistä analysoin yhteiskunnallisesti rakentuneena ja erilaisten luokitteluiden kautta yllä pidettävänä ilmiönä. Tarkastelen tutkimuksessani syrjäytymistä erityisesti yhteiskunnallisten rakenteiden, aatemaailmojen ja erottelujen kautta hyödyntäen esimerkiksi Bourdieun pääoma-teoriaa ja habitus – käsitettä. Tutkimuksessani analysoin myös palveluverkostoa painottaen asiakkaan ja työntekijän välistä suhdetta ja vuorovaikutusta. Tarkastelen syrjäytymisen prosessia laajasti, koska käsitteen määrittelyn kautta on mahdollista pyrkiä ratkaisemaan ongelmia tai tulkitsemaan niitä uudella tavalla. (Kiilakoski 2014, 24.)

Pidän syrjäytymisen monialaista ja dynaamista tarkastelua ajankohtaisena ja tärkeänä, koska poliittisesti paljon keskustelua herättäneen nuorisotakuun kautta syrjäytyminen pelkistyy helposti ulkopuolisuudeksi työ – tai opiskelumaailmasta. Tällainen tulkinta rajaa kuitenkin pois tarkastelusta monenlaisia ulottuvuuksia, jotka saattavat nuorelle tuottaa suurta inhimillistä kärsimystä, kuten sosiaalinen ulkopuolisuus. (Kiilakoski 2014, 22.) Näitä erilaisia syrjäytymiseen liittyviä tekijöitä olen pyrkinyt hahmottamaan kehysanalyysin avulla. Kirby puhuu siitä, miten marginaalissa elävien nuorten tutkiminen on myös heidän osallisuutensa kasvattamista vaikuttamalla siihen, millaisia representaatioita heistä tehdään ja siten osallistumalla päätöksentekoprosessiin (Kirby 1999,1). Tämä on sopusoinnussa etsivän nuorisotyön tavoitteiden kanssa, koska etsivä

työ perustuu nuoren oman toimijuuden ja osallisuuden vahvistamiseen. Pyrin tunnistamaan nuorten oman toimijuuden ja subjektiuden reunaehdoja ja mahdollisuuksia vaikuttaa heitä koskevaan diskurssiin. Nuorten toimijuuden ja yhteiskunnan välistä suhdetta tarkastelen analysoimalla jälkimoderniin yhteiskuntaan liittyviä piirteitä esimerkiksi riskiyhteiskunta – käsitteen kautta.

Toisaalta on tärkeää pohtia myös sitä, miten toimijuutta ja mahdollisuuksia korostava jälkimodernistinen nuorisodiskurssi voi samalla vapautta painottaessaan itse asiassa sulkea marginaalisia ryhmiä kyseisen diskurssin ulkopuolelle. Näin toimijuutta korostava diskurssi voidaan nähdä paradoksaalisesti myös tiettyjen ryhmien vaientamisena. (Vanderbroeck & Bouverne-De Bie 2010, 17.) Koska tutkimukseni tarkastelee etsivän työn mahdollisuuksia vaikuttaa nuorten syrjäytymiseen ja sen uhkaan, olen tarkastellut etsivää työtä ja sen suhdetta muihin palveluihin tarkemmin ja sitä, miten etsivä työ voi toimia nuorten osallisuutta vahvistavana palveluna.

Metodologialtaan tutkimukseni on sekä kvantitatiivinen että kvalitatiivinen painottuen kuitenkin kvalitatiiviseen tutkimukseen pyrkiessään ymmärtämään kokemuksia ja erilaisia tulkintoja. Kvantitatiivista osuutta edustaa aineistonhankinnan kysely, joka on toteutettu sähköisesti ja osoitettu sekä etsivän työn asiakkaille eli nuorille että valikoiduille nuorten palveluiden työntekijöille Lempäälän alueella. Kvantitatiivisen kyselyn lisäksi olen syventänyt ymmärrystäni etsivän työn ja syrjäytyneiden tai syrjäytymisuhan alla olevien nuorten välisestä suhteesta teemahaastatteluiden kautta. Teemahaastattelut on toteutettu kymmenelle nuorelle ja kymmenelle työntekijälle kyselyaineistossa esiin tulleiden teemojen perusteella. Tutkimukseen on valittu laadullinen ulottuvuus osin siitä syystä, että nuorten syrjäytymistä koskevissa tutkimuksissa nuorten kokemusten laadullinen tulkinta on usein jäänyt vähemmälle huomiolle (Kiilakoski 2014, 24).

Tutkimukseni merkitystä argumentoin sillä, että syrjäytymisdiskurssissa nuorten ongelmat helposti yksilöityvät ja personoituvat nuorten henkilökohtaisiksi ongelmiksi, jolloin jää tiedostamatta se tosiasia, että syrjäytyneet nuoret saattavat osoittaa vajeita ja mustia aukkoja palvelujärjestelmässämme. Onko niin, että pyrimme epätoivoisesti kiinnittämään ja sitouttamaan nuoria sellaisiin palveluihin, jotka eivät kuitenkaan pysty tarjoamaan nuorille sitä mitä he tarvitsevat?

Tilastokeskuksen teettämän tutkimuksen mukaan vuonna 2010 15 – 29 - vuotiaista nuorista syrjäytyneitä oli 51 300, mikä on 5 % kaikista tämän ikäisistä nuorista. Tilastokes-

kus luokittelee syrjäytyneiksi sellaiset nuoret, jotka ovat työvoiman ja opiskelun ulkopuolella ja joilla ei ole peruskoulun lisäksi muuta koulutusta. 32 500 nuorta kaikista syrjäytyneiksi luokitelluista nuorista eivät ole ilmoittautuneet työttömiksi työnhakijoiksi eikä heidän tilanteestaan ole olemassa mitään tilastoja. Erityisesti näiden täysin yhteiskunnan ulkopuolelle jääneiden nuorten tunnistamisella on kiire. Ulkopuolisiksi päätyneistä nuorista 80 %:lla ei ole minkäänlaista koulutusta. Mitä pidempään nuoren yhteiskunnan ulkopuolella oleminen jatkuu, sitä hankalampaa hänen on aloittaa uudelleen kouluttautuminen ja saada elämänhallintansa takaisin. (Myrskylä 2012, 1 – 2.)

On huomionarvoista, että syrjäytyneistä nuorista lähes neljännes on maahanmuuttajataustaisia. Maahanmuuttajanuorilla syrjäytyminen ja kouluttautumattomuus ovat vielä kantaväestöäkin tiiviimmässä yhteydessä; kouluttautumattomista vieraskielisistä nuorista joka kolmas luokitellaan syrjäytyneeksi, kun kantaväestöön kuuluvista syrjässä on joka kahdeksas. Tässä yhteydessä on toki huomioitava kulttuurin vaikutus elämänvalintoihin, kuten naisen jääminen kotiin ja lasten hankkiminen jo nuorella iällä. On kuitenkin selvää, että syrjäytyminen liittyy läheisesti myös maahanmuuton ja onnistuneen kotoutumisen kysymyksiin. (Myrskylä 2012, 2 – 3.) Kuitenkin nuorisopoliittisesti relevantti tieto on voimakkaasti keskittynyt suomalaisiin nuoriin, vaikka syrjäytymisprosessia pohdittaessa ei voida rajautua fyysisiin kansallisvaltion rajoihin (Suurpää 2010, 18). Omasta tutkimuksestani maahanmuuttoon liittyvät teemat rajautuvat kuitenkin tutkimuksen ulkopuolelle, koska tutkimusaineistoni koostuu kantasuomalaisista nuorista ja työntekijöistä.

Syrjäytyminen on prosessi, joka ei kosketa ainoastaan syrjäytyneitä henkilöitä itseään, vaan välillisesti sen vaikutukset näkyvät koko yhteiskunnassa. Tästä syystä on myös syytä miettiä syrjäytymisen taloudellisia kustannuksia, vaikka niiden tarkastelua onkin perinteisesti pidetty koviin arvoihin keskittymisenä. Käsitykseni mukaan taloudellisia kustannuksia on kuitenkin turha tarkastella arvosidonnaisesti, koska kustannukset ovat olemassa siitä huolimatta, mitä mieltä niistä ollaan. Toisaalta syrjäytymisen taloudellisten kustannusten erittelemisen on tarpeen, koska sitä kautta myös yhteiskunnan syrjäyttävien rakenteiden muuttamiseen voi löytyä lisämotivaatiota.

Kustannusten alkupiste on siinä hetkessä, jolloin nuori keskeyttää opintonsa ilman siirtymistä uuteen opiskelupaikkaan tai työelämään. Koulutus on yhteiskunnan tekemä investointi tulevaisuuteen ja keskeytynyt koulutus on yhteiskunnan kannalta hukkainves-

tointi. (Leinonen 2011, 1 – 2.) Taloudellisen elementin lisäksi on huomioitava, että vähäinen koulutustaso ja koulutuksen keskeyttäminen muodostavat suurimman uhat nuoren ulkopuolelle jäämiseen. Iän karttuessa kynnyks koulutuksen uudelleen aloittamiseen kasvaa ja työllistyminen vaikeutuu entisestään. Tällöin yksilö saa pääasiallisen toimeentulonsa yhteiskunnallisista tulonsiirroista, mikä taloudellisen rasituksen lisäksi, voidaan ymmärtää olevan uhka yksilön itsetunnolle ja elämänhallinnalle. Tällaisia tulonsiirtoja ovat työmarkkinatuki, asumistuki ja toimeentulotuki. Myös kuntoutustuki saattaa joissakin tilanteissa olla aiheellinen (Mt. 4 – 5).

Nuorta, joka elää täysin tulonsiirtojen varassa voidaan kutsua passiivinuoreksi. Tällaisen nuoren tapauksessa keskeyttämisen syistä ja passiivitilanteen kestosta riippuen koulutuksen uudelleen aloittamiseksi voidaan tarvita kuntouttavia tukitoimia (Leinonen 2011, 3 – 5). Koulutusta on hyödytöntä aloittaa, mikäli ihmisen psyykkinen tai fyysinen terveys ei mahdollista päivittäistä elämänhallintaa. Näin tekemällä negatiivisten oppimiskokemusten kehä vain vahvistuu, kuten tutkimukseni aineistosta selkeästi tuli ilmi. Kuntouttavien tukitoimien taloudellisista kustannuksista huolimatta niiden tarpeellisuus on selvää, kun yksilön hyvinvointia tarkastellaan kokonaisvaltaisesti. Positiivisten oppimiskokemusten merkitystä ihmisen hyvinvoinnille kuvaa erään haastattelemani nuoren lause: ”Koko peruskoulun aikana opin vain sen, etten opi mitään.” Tällaisissa tapauksissa kuntouttavat tukitoimet olisi pitänyt aloittaa jo vuosia sitten ennalta ehkäisevällä otteella.

Kuntouttavan tuen merkityksen arvoa voidaan pohtia taloudellisen sijoituksen kannalta, kun karkean arvion mukaan yhden henkilön syrjäytymisen työuran aikaiset kustannukset ovat noin 2 100 000 – 2 400 000. Mikäli nuori kuntoutuksen kautta työllistyy, hänen niin sanottu yhteiskunnallisen tuen takaisin maksunsa alkaa. Yhden työttömyyskuukauden takaisin maksu kestää positiivisen arvion mukaan noin 3,5 kuukautta. (Leinonen 2011, 10 – 11.)

Nuorten työpajoilla työskennelleen Leinosen mukaan syrjäytymisen ja koulutuksen keskeyttämisen suurimpia syitä ovat erilaiset, usein lievät, tunnistamattomaksi jääneet oppimisvaikeudet, lievät kognitiiviset rajoitteet, mielenterveysongelmat sekä puutteet sosiaalisissa – ja vuorovaikutustaidoissa (Leinonen 2011, 12 – 13). Kaikki edellä mainitut ongelmat ovat sellaisia, joissa nuorta voidaan tukea ja auttaa varhaisen välittämisen ja tunnistamisen kautta. Kuitenkin pitkällä tähtäimellä kalleinta on olla tekemättä mi-

tään. Jotta syrjäytymisen ehkäisyyn ja katkaisuun tähtäävät tukitoimet voisivat olla mahdollisimman tehokkaita, tarvitaan tutkimusta syrjäytymisen kentältä. Tämä on perustelu myös omalle tutkimukselleni.

Työntekijöiden näkökulman lisäksi halusin edistää nuorten oman äänen kuulemistä ja siten heidän osallisuutensa vahvistamista, joten tutkimuksen empiirinen osuus kattaa myös nuorten omat kokemukset. Toisaalta on perusteltua ajatella, että ammatillisilla työntekijöillä on kykyä nähdä palveluiden mahdollisuudet ja rajoitukset käytettävissä olevien resurssien näkökulmasta ja käsitteellistä ammattitaitoaan hyväksi käyttäen Jotta syrjäytymisen ehkäisyyn ja katkaisemiseen pyrkiviä palveluita olisi mahdollista kehittää, on välttämätöntä tarkastella syrjäytymistä monikerroksellisena, kulttuurisena ja historiallisena ilmiönä. Tutkimuksen taustakysymyksinä ovat siis olleet syrjäytymisen erilaiset ulottuvuudet sekä syrjäytymisen ja siihen liittyvien palveluiden kontekstuaalisuus. Käsitteillä ja määritelmillä on historiansa ja arvoperustansa, joiden purkaminen ja tiedostaminen ovat tärkeitä, koska silloin voidaan nähdä myös niiden taustalla olevat kulttuuriset, luonnollistuneet mallit. Tästä syystä olen aloittanut tutkimukseni jälkimodernistisen yhteiskunnan tarkastelulla, erityisesti riskiyhteiskunnan kautta.

Vaikka tutkimukseni asettuu nuorisokasvatuksen kentälle, se lähestyy teoreettisesti myös sosiaalipedagogiikkaa. Sosiaalipedagogiikka on toimintatiede, joka sijoittuu kasvatustieteiden ja yhteiskuntatieteiden välimaastoon. Sosiaalipedagogisen toiminnan perustehtävänä on syrjäytymisen ehkäisy ja tutkimuksen kohteina ovat eri syystä marginaalisessa asemassa olevat yksilöt tai ihmisryhmät. Sosiaalipedagogiikan lähestymistapa on kasvatuksellinen, koska sen tavoitteena on suojella lapsuuden kehitystä, korjata yksilöiden sopeutumattomuutta, katkaista syrjäytymisprosesseja ja tukea ihmisten yksilöllisyyttä. Sosiaalipedagogisen toiminnan perustana on sosiaalisten ongelmien tunnistaminen ja niiden korjaaminen kasvatuksellisin keinoin. Nämä kasvatukselliset keinot merkitsevät yksilöllisiä ja yhteiskunnallisia prosesseja, jotka voivat toimia syrjäytymisen vastavoimina. Perustana tällaisille kasvatuksellisille toiminnoille on tutkimustiedon hankkiminen tietystä sosiaalisesta todellisuudesta. (Lämsä 2009, 54 – 57.) Omassa tutkimuksessani sosiaalinen todellisuus muodostuu Lempäälän etsivän työn asiakkaiden kokemuksista heidän tarpeidensa ja palvelun kohtaamisesta sekä nuorten palveluiden työntekijöiden näkemyksistä. Tutkimuksen kasvatustieteellistä näkökulmaa vahvistaa myös etsivän työn tarkastelu osana nuorisokasvatuksen laajaa kenttää.

2 YHTEISKUNNALLINEN ULOTTUVUUS SYRJÄYTYMISEEN

Teoreettisen katsannon aluksi tarkastelen syrjäytymisen yhteiskunnallista ulottuvuutta ja sitä merkitysmailmaa, jossa yksilöt syrjäytyvät tai syrjäytetään keskukseen nähden. Pohdin yhteiskunnan uusliberalisoitumisen ja markkinaistumisen vaikutusta nuorten syrjäytymiseen ja ihmisten hyvinvoinnin polarisoitumiseen. Kun painotetaan syrjäytymisprosessin reunalle työntävää vaikutusta, on tärkeää huomioida työelämän rakenteen ja talousjärjestelmän muutos. Syrjäytymiskeskustelua on tarkasteltava aina suhteessa eletävän ajan yhteiskunnalliseen ilmapiiriin ja valtakulttuuriin. On huomioitava, että 1980 – luvulla, kun syrjäytymispuhe Suomessa yleistyi, hyvinvointivaltion merkitys oli toisenlainen kuin nyt. Yhteiskunnallisten arvojen pohdinta toimii pohjustuksena syrjäytymiskäsitteen tarkemmalle ja yksilökeskeisemmälle analyysille, koska Väinö Linna (1990, 45) lainaten voidaan sanoa, että ”yhteiskunta ei ole mikään ihmisen ulkopuolella oleva tekijä, vaan se on hänessä itsessään”.

2.1 Ekonomismi ja individualismi uusliberalistisena arvopohjana

Kun syrjäytymistä tarkastellaan hyvinvointivaltion vastuun kannalta, analysoidaan lähinnä yhteiskunnan syrjäyttäviä rakenteita, kuten talouden globalisoitumista, työmarkkinoiden muutosta, alueellista ja koulutuksellista eriarvoisuutta sekä palvelujärjestelmän aukkoja ja marginalisoivaa vaikutusta. Oma tutkimusorientaationi on etupäässä tämän kaltainen huomioiden kuitenkin nuorten oman toimijuuden. Individualistisen vastuun painottamisen kautta ratkaisuja syrjäytymiseen etsitään yksilöiden ja lähiyhteisöjen puutteista ja ominaisuuksista, jonka seurauksena on mahdollisesti se, että yksilön velvollisuudet korostuvat oikeuksien kustannuksella. Oikeus tukeen ja kärjistetyksi jopa ihmisarvoon syntyikin vasta omasta elämästä vastuun ottamisen kautta. (Juhila 2006, 68.) On kuitenkin huomioitava, että yksilöt saavat hyvin eriarvoiset resurssit vastuunsa kantamiseen.

Richard Sennett on analysoinut sitä arvojen ja kulttuurin muutosta, mikä on tapahtunut perinteisen hyvinvointivaltion murroksessa 1990 – luvulta lähtien. Hän kuvailee seuraavassa lainauksessa hyvinvointivaltion uudistajia: ”He uskovat, että työ on parempi itsekunnioituksen lähde kuin sosiaaliavustukset. He uskovat, että instituutiot ja ammattilai-

set on aina mahdollisuuksien mukaan korvattava yhteisöillä ja vapaaehtoistyöntekijöillä. Näiden tavoitteiden taustalla on uskomus, että hyvinvointivaltion on toimittava voittoa tuottavan liikeyrityksen tavoin.” (Sennett 2004, 155.) Ekonomistista arvomaailmaa kuvaillen Sennett analysoi kommentissaan sitä, miten kaikki arvot ja tavoitteet ovat alisteisia kansainvälisen, taloudellisen kilpailukyvyn turvaamiselle. Tämä tarkoittaa sitä, että myös julkinen palveluverkosto perustellaan markkinalogiikan mukaisesti, mikä yksilöiden kannalta merkitsee heidän arvottamistaan sen perusteella, miten he toimivat markkinoilla tuottajina ja yrittäjinä. Yksilöiden oma toiminta ja valinnat korostuvat siis hyvinvointivaltiollisen ajattelun kustannuksella. (Juhila 2006, 65 – 66.)

2.2 Markkinayhteiskunta ja rakenteellinen syrjäytyminen

Markkinoiden ensisijaisuus ja yksilöllisyyden korostuminen toimivat uusliberalistisen arvojärjestelmän pohja-aatteina. Uusliberalistisessa ajattelussa ihmisten vastuullisuuden ja yritteliäisyyden nähdään toimivan yhteiskunnan edellytyksinä ja kansalaisten roolit jakaantuvat siten tuottajiin ja kuluttajiin. (Mt. 69.) Kuitenkin sekä tuottamiseen että kuluttamiseen tarvitaan monia pääomia, kuten sosiaalista, taloudellista sekä kulttuurista (koulutuksellista) pääomaa. Koska pääomat jakaantuvat ihmisille eriarvoisesti osaksi yksilöistä riippumattomilla tavoilla, on uusliberalistinen yksilöllisyyden ihannoiti itsessään marginalisoivaa ja syrjäyttävää. Näyttää siltä, että uusliberalistisessa arvomaailmassa hyvinvointivaltio näyttäytyy tuottamattomana, hyödyttömänä sijoituksena ja samalla ne yksilöt, jotka ovat riippuvaisia hyvinvointivaltion etuuksista, työnnetään yhä kauemmas keskuksesta tiukemmin osaksi marginaalia (Mt. 71). Bellah kumppaneineen (1985) näkee ääri-individualististen arvojen seurauksena syntyneen yhteiskunnallisen kriisin, joka saa ihmiset kokemaan elämänsä ja minuutensa tyhjiksi. Uusliberalistisia arvoja kannattavassa yhteiskunnassa yksilöltä odotetaan vastuunottoa, erilaisia kompetensseja ja jatkuvaa koulutusvalmiutta, mutta toisaalta palkkatyöstä ei löydy vastinetta yksilöiden panostukselle. Kyse on odotushorisonttien ja aktuaalisten mahdollisuuksien välisestä epätasapainosta. (Bellah, Madsen, Sullivan, Swidler & Tipton 1985, 10 – 22.)

Kuitenkin ekonomististen ja individualististen arvojen mukaisesti julkisessa keskustelussa kansalaiskelpoisuuden mittareina toimivat yleensä ansiotyö ja yksilön kyky elättää itse itsensä. Jälkimodernissa yhteiskunnassa nuorilla on kuitenkin mahdollisuus tehdä arvovalintoja, jotka kyseenalaistavat palkkatyön itseisarvon. Ansiotyön sijasta osalle

nuorista saattaa tärkeämpää olla urbaanien yhteisöjen luominen, yhteisöjen, jotka huolehtivat toisistaan globaalisti. On tärkeää pohtia sitä, miten yhteiskunta tukee tällaisia arvovalintoja ja varmistaa kaikkien mahdollisuuden saada koulutusta ja tehdä työtä. Erilaisten oppijoiden ja muiden marginaaliryhmien kohoaminen tasavertaisuuteen muun yhteisön kanssa edellyttäisi normaalius-käsitteen laajentamista. (Pylkkänen 2007, 23.)

Syrjäytymisen monitulkintaisuudesta huolimatta on kysymys syrjäytymisestä tai syrjäyttämisestä yksi hyvinvointivaltion avainkysymyksistä, jonka monialainen analyysi on yhteiskunnallisesti hyvin merkittävää. Suomalainen hyvinvointi perustuu tasa-arvoon ja jokaisen osallisen merkityksellisyyteen, ei ihmisten arvottamiseen heidän tuottavuutensa ja yhteiskunnallisen panoksensa perusteella. Tällainen tasavertaisuusajattelu ei helposti mahdu uusliberalistisiin markkina-arvoihin. Kapitalistinen yhteiskunta jakaa ihmiset menestyjiin ja epäonnistujiin, jolloin kaikista ihmisistä ei itsestäänselvyytenä olekaan tarvetta pitää huolta. On tärkeää pohtia sitä olemmeko todella tietoisia niistä rakennetekijöistä, jotka johdattavat ihmisiä leimaavaan marginaaliin. (Hilpinen 2007, 10 – 11.)

Hyvinvointiyhteiskunnan muututtua yhä voimakkaammin markkinayhteiskunnaksi nuoret joutuvat tekemään elämänpoliittisia valintojaan markkinakilpailun, haurastuvien yhteisöjen ja lisääntyneen epävarmuuden kentillä. Elämän perusasiat, kuten asunto ja työpaikka, eivät enää olekaan itsestäänselvyyksiä, joihin yksilöllä olisi aina mahdollisuus vaikuttaa. 2000 – luvulla niin sanotut jokamiehen työmarkkinat ovat miltei kokonaan murtuneet ja liki jokaiseen työpaikkaan vaaditaan jonkinlainen koulutuksellinen pätevyys tai kvalifikaatio. Käytännössä vähäisen koulutuksen saaneet nuoret usein ajellehtivat pätkätöiden, osa-aikatöiden, työttömyyden ja lisäkoulutusjaksojen välisessä epävarmuudessa. Työelämässä tapahtuneiden muutosten myötä taloudellisesta tehokkuudesta ja tuottavuudesta on tullut tärkein työntekijän ja jopa ihmisyyden mitta, johon kaikki eivät pysty tai halua taipua. Monia syrjäytyneiksi luokiteltuja nuoria vaivaa yksinäisyys ja tunne elämän tyhjyydestä, jotka eivät kumpikaan ole rahalla ratkaistavia ongelmia. Perimmäisten syiden hoidoksi olisi välttämätöntä sopeuttaa yhteiskunnan elinoloja ihmisten mukaisiksi eikä ihmisiä yhteiskunnan olojen mukaisiksi suorittajiksi. Tällainen yhteiskunnallinen muutos edellyttäisi tehomarkkinatalouden muuttamista ja yhteiskunnan demokratisoimista. (Heinonen 2006, 15 – 17.)

2.3 Syrjäytymisen rakenteellinen ulottuvuus

Seuraavaksi pohdin syrjäytymistä monialaisena, prosessimaisena ilmiönä liittäen syrjäytymisen sen yhteiskunnalliseen ja rakenteelliseen kontekstiin.

Syrjäytymiskeskustelua käydään yleisesti kolmella tasolla: yhteiskunnan, sosiaalisten ryhmien ja yksilön näkökulmasta (Järvinen & Jahnukainen 2001, 127). Itse keskityn omassa tutkimuksessani etupäässä valottamaan yhteiskunnan sekä yksilön näkökulmaa, mutta eri näkökulmat ovat monesti sekoittuneet toisiinsa. Kun syrjäytymistä lähestytään etupäässä yhteiskunnasta käsin, pyritään erittelemään erilaisia tuotanto - ja uusintamisprosesseja sekä poliittisia ja kulttuurisia muutostendenssejä. Yksilötasolla syrjäytymisellä viitataan yksittäisen ihmisen sosiaalisiin ongelmiin ja niiden kasaantumiseen. Syrjäytymiseen liittyy moniongelmaisuus eli syrjäytymisen ilmeneminen eri ulottuvuuksilla. (Mt 129.) Giddensin mukaan syrjäytyminen viittaa olosuhteisiin, jotka vaikuttavat yksilön koko elämään, eivät vain joihinkin osa-alueisiin (Giddens 2000, 104 - 105).

Syrjäytyminen on kiistanalainen ilmiö - moniarvoinen, monitulkintainen ja normatiivinen ja siihen liittyy metodologisia, hallinnollisia, empiirisiä sekä eettisiä haasteita syrjäytymispuheen koskettaessa monia, todellisia ihmisiä. Syrjäytyminen voi tarkoittaa taloudellista, sosiaalista, sukupuolista, seksuaalista, rodullista tai uskonnollista syrjäytymistä, jolloin voidaan ymmärtää, että syrjäytyminen tai syrjinnän ja syrjään jäämisen määrittely ei voi perustua pelkästään näkyviin tilastoihin, vaan kyseessä on aina myös kulttuurinen arvokysymys. Eettisesti on perusteltua pohtia sitä, mihin ilmiötä koskeva tietämisemme perustuu ja milloin on indikaattorien lisäksi syytä kuulla syrjäytyneiden, esimerkiksi nuorten, ääntä ja omia kokemuksia. Syrjäytymisilmiön yhteydessä joudutaan myös pohtimaan sitä, mistä syrjäytyneeksi luokiteltujen lasten ja nuorten oletetaan syrjäytyneen: yhteiskunnan tiedonkeruujärjestelmistä, palvelujärjestelmästä vai sosiaalisesti koetusta hyvästä elämästä, jota on jo vaikeampi mitata ilman nuorten oman äänen kuulemista. (Suurpää 2010, 5 - 6.)

Jotta syrjäytymisilmiön eri puolet olisi helpompi ottaa sekä tiedollisesti että poliittisesti haltuun, pilkotaan ilmiötä usein eri ulottuvuuksiin, jotka ovat kuitenkin sidoksissa toisiinsa ja luonteeltaan kumulatiivisia. Yhden vallitsevan määrittelyn mukaan syrjäytynyt ihminen on kyvytön käyttämään hyväkseen hänelle kuuluvia etuuksia ja oikeuksia, jolloin syrjäytyminen ilmiönä jakaantuu koulutukselliseksi, työmarkkinalliseksi, sosiaa-

liseksi, vallankäytölliseksi sekä normatiiviseksi syrjäytymiseksi. Omassa tutkimuksessani olen turvautunut kehysanalyysiin voidakseni analysoida syrjäytymisen eri osalueiden ja etsivän työn välistä suhdetta.

Luokittelut toimivat tilastojen ja mittareiden pohjana ja ovat siten välttämättömiä, mutta luokittelut eivät välttämättä välitä nuorten omaa kokemusta ja arkitietoa syrjään jäämisestä ja ulkopuolisuudesta, yksinäisyydestä, merkitsemättömyydestä, vallattomuudesta tai irrallisuudesta. (Suurpää 2010, 6.) Tämän vuoksi näen oman tutkimukseni ajankohdattaiseksi, koska itse miellän yhteenkuulumiseen ja toiseuteen liittyvät ongelmat hyvin merkittäväksi tekijäksi syrjäytymisprosessissa, mitä myös tutkimusanalyysini puoltaa. Tutkimuksen kohdistumisen etsivän työn kenttään näen oikeana valintana, koska on tärkeää saada tutkimuksellista tietoa myös sellaisten nuorten kokemuksista ja toiveista, jotka jäävät virallisten tilastojen, kyselyjen ja kuulemisjärjestelmien ulkopuolelle. Hiljainen, kulttuurinen tieto varastoituu nuorten arkeen, jolloin myös syrjäytymistä koskevaa tietoa on luonnollisinta hakea nuorilta itseltään eikä jättäytyä pelkkien tilastojen varaan (Suurpää 2010, 10).

Erityisesti lapsista ja nuorista puhuttaessa syrjäytymisellä tarkoitetaan hyvin monia erilaisia asioita ja esimerkiksi käsitettä leimautuminen on toisinaan käytetty syrjäytymisen rinnalla, jolloin syrjäytyminen kuvastaakin kaikenlaista poikkeavuutta ja erilaisuutta, jotka taas itsessään voivat sisältää myös myönteistä potentiaalia. (Taskinen 2001, 4 - 5.) Etupäässä syrjäytyminen tulkitaan yleensä nopeasti normatiivisen, valtakulttuurin mukaisen, elämänkulun poikkeamaksi eikä huomioida sitä mahdollisuutta, että koulutusputkesta hetkeksi irrottautuminen voi myös olla nuoren tietoinen arvovalinta, jolloin instituutioiden ulkopuolella tapahtuvalla toiminnalla voi olla olennainen vaikutus nuoren hyvinvointiin (Suurpää 2010, 9).

Käsitteenä syrjäytyminen ilmentää kahta asiaa: se määrittää perinteistä, kasautuvaa huono-osaisuutta, jolla on usein nähtävissä sukupolvia ylittävä jatkumo. Tiedonpoliittiselta kannalta syrjäytymisen ylisukupolvisuus on haaste, koska tutkimuksen avulla on vaikeaa päästä kiinni kasvatuksen ja kasvamisen pitkiin linjoihin tai sukupolvisen taloudellisen, sosiaalisen ja kulttuurisen pääoman yhteisvaikutuksiin syrjäytymisen suhteen. (Suurpää 2010, 7.) Omassa tutkimuksessani erityisesti työntekijöiden aineistosta nousi käsitys syrjäytymisen sukupolvisuudesta ja periytyvyydestä.

Toisaalta yhteiskunnallisella tasolla syrjäytyminen ilmentää kaikenlaisen solidaarisuuden vähentymistä ja yhteiskunnallisen koheesion murtumista. Syrjäytymistä pohdittaessa ei voida tyytyä pelkästään individualistista, yksilökeskeistä näkökulmaa huomioivaan tarkasteluun, vaan on huomioitava yhteiskunnan rakenteellinen muutos markkinaistumisen ja vastuun yksilöllistymisen seurauksena. Kapitalistinen informaatioyhteiskunta tarvitsee toimiakseen syrjään siirrettyjä, keskusta ei voi olla olemassa ilman marginaalia. Syrjään siirretty onkin hyvä käsite kuvaamaan syrjäytymisen toista puolta, joka ei välttämättä ole syrjäytyneen itsensä hallittavissa. Syrjäytymisen keskusteluun liittyikin aina paradoksi: toisaalta syrjäytyneet halutaan pitää toisina valtahierarkian vahvistamiseksi, mutta toisaalta heidät halutaan tuoda takaisin keskukseen (Taskinen 2001, 4 - 5.)

Inklusion voidaan ymmärtää olevan syrjäytymisen vastavoima, koska inklusio pyrkii vahvistamaan yhteiskuntaa vetämällä ihmisiä mukaan yhteiskunnan toimintaan. Suomessa inklusiota on perinteisesti toteutettu sosiaalipoliittisten toimenpiteiden ja sosiaalipalveluiden kautta. Ihmisten osallisuutta pyritään vahvistamaan erilaisten lakien, taloudellisten tukien ja sosiaaliturvaetuksien avulla. (Virtanen, Jalava, Koskinen & Kirlapp 2006, 22.) Myös omat tutkimuskysymykseni tiivistyvät pohdintaan siitä vahvistaako Lempäälän etsivä työ inklusiota eli nuorten osallisuutta. Inklusion ja syrjäytymisen välistä ongelmaa voidaan myös tarkastella tasa-arvo - käsitteen kautta. Syrjäytyminen ilmenee silloin, kun tasa-arvo ei toteudu eli yksilöillä ei ole tasa-arvoisia mahdollisuuksia osallistua yhteiskunnan toimintaan. Tällöin yksilön ulkoinen ja sisäinen elämänhallinta ei ole tasa-arvoinen muiden kansalaisten kanssa. (Mt. 22 - 23.) Omassa tutkimuksessani elämänhallinnan vahvistaminen on tuloksissa merkittävässä roolissa.

Chicagon koulukuntaan kuuluneet tutkijat viittasivat syrjäytymiskäsitteellä jo 1900 - luvun alussa ulkopuolisuuden kokemukseen, joka syntyy yksilölle jossakin elämänvaiheessa jonkin kulttuurisen siirtymän seurauksena ja voi saada myös ulkoisia ilmenemismuotoja, kuten yhteisöstä syrjäytymistä. Nuoruutta voidaan pitää siirtymävaiheena, johon jo itsessään sisältyy tietynlainen marginaaliasema, koska lapsuus on ohi, mutta integroituminen aikuisten yhteiskuntaan on vielä kesken. Marginaalisuus voi edetä syrjäytymiseksi, mikäli yksilö on useiden elämänalueiden ulkopuolella samanaikaisesti, jolloin ongelmat saattavat kumuloitua ja pitkittyä. (Järvinen & Jahnukainen 2001, 140 - 141.)

Hyvinvointijärjestelmän toimenpidepohjaiset luvut kertovat nuoriin kohdistuneista toimenpiteistä jättäen katveeseen lukujen kohteena olevat ihmiset ja monikerrokselliset ilmiöt. Syrjäytymiseen liittyvän luokittelun voi nähdä suomalaisen hyvinvointijärjestelmän sektoreittain hahmottuvaa vastuunjakoa mukailevana. Kuitenkin vastoin kapitalistisia arvoja nuoret itse kokevat syrjäytymisessä olennaisemmiksi merkityksellisten sosiaalisten siteiden puuttumisen, kuten katkenneet ystävyyssuhteet, joita ei lukujen kautta voi arvottaa. Syrjäytymisilmiön tutkimuksen haasteena onkin keskittyä arjen harmaalle alueelle, jossa nuorten omat ymmärrykset syrjäytymisestään pääsevät kuuluviin. (Suurpää 2010, 7 - 8.) Aineistoni tulosten käsittelemisen yhteydessä olen käsitellyt tarkemmin sitä, millaiset tekijät nuoret kokevat etsivän työssä olennaisiksi, mutta yhtenä olennaisena elementtinä oli sosiaalisen tuen saaminen.

Syrjään siirretty kuvaa syrjäytyneeksi leimautuneen henkilön asemaa normaalista poikkeavassa tilassa. Normaaliutta voidaan määritellä erilaisten mallien avulla, mutta olennaista on, että mallit jäsennetään aina keskuksesta käsin. Subjektiivisessa mallissa henkilö käyttää normaaliuden ja epänormaaliuden arviointiperusteena itseään ja omia arvojaan. Normatiivisessa mallissa luodaan normaaliuden ihanne, jonka arvioitsija määrittelee omien arvojensa perusteella. Kulttuurimallissa lähdetään liikkeelle ajatuksesta, että normaalius on jäsenitys, jonka suurin osa ihmisistä hyväksyy. Tämä malli ei jätä kovinkaan paljon sijaa monikulttuurisuudelle tai moninaisuuden näkemiselle rikkautena. On myös muistettava, että ilmiön yleisyys ei välttämättä tee siitä lainkaan toivottavaa. Kliininen, dynaaminen malli poikkeaa aiemmin luetelluista siinä, että se on suhteellinen ja huomioi sosiaalisen kontekstin moniulotteisuuden. (Taskinen 2001, 6.)

Syrjäytymiskeskusteluissa voidaan tunnistaa kaikkia edellä esitettyjä malleja eikä niitä käytännössä ole mielekästä lähteä erottelemaan. Syrjäytyneeksi määritelty nuori ei useinkaan noudata länsimaisen, keskiluokkaisen valtakulttuurin käytösnormeja, ei vastaa toivottua sosialisatioihannetta tai hänet nähdään persoonallisuudeltaan poikkeavaksi. Usein julkiset diskurssit korostavat syrjäytymistä henkilön omana valintana ja jättävät huomiotta yhteiskunnallisten rakennetekijöiden merkityksen. Monet nuorten diskursseja koskeneet tutkimukset osoittavat myös nuorten itsensä sisäistäneen tämän ajattelutavan, jolloin syrjäytymistä voidaankin pitää omana valintana. On kuitenkin selvää, että syrjäytymisessä on usein myös kyse tilanteesta, jossa henkilö aktiivisesti tai passiivisesti suljetaan hyväksyttävän valtavirran ulkopuolelle. (Mt. 6 - 7.) Omassa tutkimuk-

sessani suurella osalla nuorista oli heikko itsetunto eivätkä he nähneet itseään oppijoina aiempien toistuvien negatiivisten oppimiskokemusten takia.

Syrjäytymisen yhteiskunnallisen ja kulttuurisen luonteen huomioiden syrjäytyminen voidaan nähdä prosessina, jonka lopputuloksena on syrjäytymisen tila. Taskinen (2010, 9 – 12) erottaa syrjäytymisprosessista seuraavat vaiheet:

1. vaikeudet sosiaalisissa toimintaympäristöissä
2. alisuoriutuminen erilaisissa instituutioissa (koulu)
3. huono työmarkkina-asema
4. täydellinen syrjäytyminen
5. laitostuminen / eristäytyminen

Syrjäytymisprosessin syitä voidaan hakea yksilöstä, häntä ympäröivästä yhteiskunnasta ja kulttuurista tai näiden keskinäisestä suhteesta. Tutkimukseni perusteella näen, että syrjäytymisen laaja-alaisuus mahdollistaa syiden etsimisen yksilön ja häntä ympäröivän yhteiskunnan ja kulttuurin suhteessa tapahtuvien muutosten painottamisen kautta. On huomattavaa, että yksilöllisten elämäntilanteiden muotoutuessa yksilön ja yhteiskunnan välisessä vuorovaikutuksessa, kaikki eivät ole samalla tavoin tai samoissa määrin syrjäytyneitä, vaikka lähtökohdat elämälle olisivatkin samat. Eroissa ei ole myöskään kyse pelkästään eri yksilöiden välisistä eroista, vaan myös eroista saman yksilön tilanteessa eri ajanjaksoina. Syrjäytyminen muutosprosessina kuvaa myös yksilön sisäistä liikettä elämänhallinnan, syrjäytymisvaaran ja syrjäytymisen välisellä ulottuvuudella. (Lämsä 2009, 37.) Omassa tutkimuksessani tuli ilmi se, että erityisesti nuorten syrjäytymiseen liittyy toivo ja muutoksen mahdollisuus, koska nuoren saadessa hänelle sopivan opiskelupaikan, voi syrjäytymisprosessi katketa nopeastikin.

Syrjäytymisen prosessimaisuus kertoo siitä, että syrjäytyneiksi määriteltujen nuorten ongelmiin on usein pyritty puuttumaan jo lapsuudessa ja heidät on jo silloin tunnistettu "uhan" alla oleviksi. Onkin syytä pohtia, miksi lapsille ja nuorille suunnatut palvelut eivät ole kyenneet keskeyttämään syrjäytymisen prosessia. Syrjäytymisleiman antamiseen sisältyy myös yhteiskunnallinen julkilausuma siitä, ettei tiedetä keinoa, miten syrjäytymisen uhan alla olevia lapsia ja nuoria tulisi auttaa. Osittain syrjäytymisongelman haastavuus liittyy siihen, ettei kyse ole vain yksilön elämäntilanteesta ja elinolosuhteista, vaan yhteiskunnallisista olosuhteista, jotka tuottavat ja kasvattavat yksilöiden kehitykseen vaikuttavia riskejä. Suurimmassa syrjäytymisvaarassa ovat luonnollisesti ne,

joiden mahdollisuudet ympäristön tukeen ovat jo alusta asti olleet vähäiset (Lämsä 2009, 39).

Ihmisten luokittelu poikkeaviksi ja epänormaaleiksi saa Bourdieulta lähtöisin olevan symbolisen väkivallan piirteitä, kun marginaalissa olevat henkilöt sisäistävät identiteettiinsä heitä leimaavat luokittelut eivätkä tunnista tai saa mahdollisuutta kyseenalaistaa yleistysten hierarkkista luonnetta (Häkli 2008, 147 - 157). Pelkkää luokittelun ja valtahierarkian purkamista ei tällöin voida pitää ratkaisuna syrjäytymiskiirteen katkaisemiseen. Usein syrjäytymisen takana on monia ylisukupolvisia, vakavia hyvinvointia uhkaavia ongelmia. Lapsuuden kehittymättömät ihmissuhteet ja kasvuolojen puutteet luovat otollisen alustan nuoruudessa ilmeneville ongelmille. Toisiaan vahvistavat ongelmakierteet synnyttävät huono-osaisuuden noidankehä, joita ilmentävät ne perheet, jotka ovat olleet sosiaalitoimen tukitoimien asiakkaita jo monen sukupolven ajan pääsemättä kuitenkaan irti syrjäytymisprosessista. (Taskinen 2001, 10.)

Nuorisotutkijat Shildrick ja Mac Donald ovat tutkimuksessaan *Street corner society : leisure career, youth subculture and social exclusion* (2007) havainnoineet ja haastatelleet syrjäytyneitä, työväenluokkaisia nuoria. Tutkimuksen perusteella syrjäytymisprosessissa on selkeästi tunnistettavissa yhteiskunnalliseen erontekoihin perustuva, ylisukupolvinen rakenne. Tutkimukseen osallistuneiden nuorten vapaa-ajanviettotapoja ja tulevaisuuden suunnitelmia määritti pitkälti perheen yhteiskunnallinen luokka-asema ja siihen linkittyvä taloudellinen tilanne. Sosiaalisen ja ekonominen rajallisuuden vuoksi nuorten elämän täytti niin sanottu *leisure career* eli päätön kuljeskelu, kaduilla hengailu vailla suurempia päämääriä. Tällaisessa hengailukulttuurissa rikollisuus ja päihteidenkäyttö toivat jännitystä muuten hyvin rajallisia mahdollisuuksia tarjoavaan elämään. Tutkimuksen perusteella monien syrjäytymiseen liitettävien ilmiöiden, kuten liiallinen päihteidenkäyttö, voidaan nähdä olevan seurausta rakenteellisten seikkojen vaikutuksesta eikä suoranaisesti johtavan syrjäytymiseen. Myös omassa aineistossani päihteiden kehys liittyi elämän näköalattomuuteen ja laajempien merkitysten puuttumiseen.

2.4 Bourdieun pääomat syrjäytymisen kontekstissa

Tarkastelen seuraavaksi erilaisten pääomien merkitystä syrjäytymisen kontekstissa sekä Bourdieun että laajemmin feministisen pedagogiikan näkökulmasta.

Bourdieun käyttämien pääoma - sekä habituskäsitteiden kautta on mahdollista syventää ymmärrystä syrjäytymisen kulttuurisesta ja historiallisesta ulottuvuudesta sekä perustella syrjäytymisen ylisukupolvisuutta. Tarkastelenkin seuraavaksi lähemmin Bourdieun näkemyksiä sekä viittaaan myös feministisen pedagogiikan tuomaan ymmärrykseen erontekojen ja niitä ylläpitävien prosessien merkityksestä yksilön identiteetille ja minuudelle. Feministisen pedagogiikan tarkastelun rajaan brittitutkija Beverley Skeggsin näkemyksiin, koska hän on jatkanut Bourdieun näkemysten sovittamista marginaalissa elävien nuorten kontekstiin.

Bourdieun pääomat perustuvat syrjäytymisprosessin näkemiseen erilaisina hyvinvoinnin ongelmina. Bourdieu jakaa keskeiset pääomanmuodot taloudelliseen, kulttuuriseen, sosiaaliseen ja symboliseen pääomaan, jotka toimivat yksilöiden ja ryhmän toiminnan perustana erilaisilla toimintakentillä samalla kietoutuen yhteen ja vaikuttaen toisiinsa. Taloudellinen pääoma viittaa perheen varallisuuteen ja toimeentulon jatkuvuuteen, kulttuurinen pääoma voi esiintyä esimerkiksi ruumiillisuuden kautta ollen suhteessa materiaan tai suhteessa erilaisiin instituutioihin, kuten koulutukseen. Symbolinen (sosiaalinen) pääoma sisältää yksilön voimavarana käyttämät sosiaaliset suhteet. (Bourdieu 1986, 240.) Erityisesti sosiaalisen pääoman käsite perustuu ajatukseen ihmisestä sosiaalisena olentona, jonka hyvinvoinnille yhteen kuuluminen ja sosiaalinen kanssakäyminen muiden ihmisten kanssa ovat elintärkeitä. Jotta yksilölle voisi kerääntyä sosiaalista pääomaa, hänellä on oltava mahdollisuus kontakteihin, suhteisiin ja verkostoihin, jotka perustuvat vastavuoroisuuteen yksilöiden kesken. Luottamus ja solidaarisuus kuvaavat vastavuoroisen toiminnan periaatteita. (Salo & Suoranta 2002, 142 – 143.) Edellä luetellut pääomat ovat nähtävissä myös omassa aineistossani syrjäytymisen kehysten tarkastelussa.

Yksilö tarvitsee aina jonkin verran pääomia voidakseen olla osallisena toimintakentän toimintaan eli pääomat auttavat yksilöä pääsemään mukaan verkostoihin ja käyttämään verkostojen voimaa omina resursseinaan. Pääomat ovat kuitenkin jakaantuneet epätasaisesti eri yksilöiden ja ryhmien välillä ja niiden luonne on kumulatiivinen. Pääomien

epäsuhtaisuudesta johtuen nuorilla on erilaisia resursseja ja mahdollisuuksia kohdata siirtymiä ja muutoksia elämässään. (Bourdieu 1986, 241.)

Rauhala (1988) on käyttänyt Bourdieun pääomia pohjana jaotellessaan syrjäytymisen konkreettisia, erilaisia ulottuvuuksia ja hän on päätenyt kuvaamaan syrjäytymistä monimuotoisena huono-osaisuutena elämän eri osa-alueilla: taloudellinen huono-osaisuus, sosiaalinen huono-osaisuus, vallankäytöstä ja osallisuudesta syrjäytyminen, huono-osaisuus terveyden suhteen, työmarkkinoilta syrjäytyminen, asuntomarkkinoilta syrjäytyminen sekä koulutuksesta syrjäytyminen. (Rauhala 1988, 122.) Rauhalan esittämät syrjäytymisen ulottuvuudet ovat nähtävissä myös oman tutkimukseni syrjäytymisen kehyksissä.

McLeod on tutkinut australialaisia nuoria koulukontekstissa ja hänen tutkimustulostensa perusteella yllä käsittelemiäni pääomia ja käyttäytymismalleja eli habituksia tulisi suhteuttaa paikallisiin materiaalsiin ja kulttuurisiin konteksteihin. Näin pääomat näyttäytyvät sukupuolittuneina ja paikallisina. (McLeod 2000, 501 - 521.) Myös omaa tutkimustani tulee tarkastella paikallisessa, lempääläläisessä kontekstissa, jossa esimerkiksi syrjäytyneiden nuorten "etsiminen" kaduilta ei olisi mielekäästä.

Helne näkee syrjäytymispuheen ongelmaksi sen, että se näkee homogeenisena koko syrjäytyneiden ryhmän, vaikka syrjäytyneiksi luokiteltujen ihmisten pääomien tasot ja niiden arvo vaihtelevat kontekstista riippuen. Tällainen yleistyminen voi piilottaa yksilöiden erilaiset tarpeet ja vahvuudet, jolloin syrjäytymisen tukeminen ei enää perustu kaan yksilöllisyyteen. Kun syrjäytyminen nähdään normaaliuden ulkopuolisuudeksi, yhteiskunnan yhtenäisyys tulee tavoitetilaksi ja syrjäytymis - ja liittymispuhe perustuu erilaisuuden suvaitsemattomuuteen. Normaalialta valtakeskusta ja sen arvoja ei täten analysoida, vaan syrjäytymisen tarkastelu pelkistyy vain syrjäytyneiden toisten analysoimiseen. (Helne 2002, 73 – 75.) Bauman on käsitellyt mielenkiintoisesti kulttuuria eronte-kojen ja rajojen näkö-kulmasta; hänen mielestään kulttuuri on väline, jonka kautta rajoja toisiin vahvistetaan ja tehdään selvemmiksi. Rajojen epäselvyys ja epätietoisuus omasta asemoitumisesta suhteessa rajoihin aiheuttavat pelkoa ja ahdistusta, jotka entisestään toimivat motivaattoreina eronte-kojen vahvistumiselle. (Bauman 2001, 32 – 35.) Koska rajojen ja luokitteluiden teon taustalla on siis jako meihin ja toisiin ja samalla "toisten" tehokkaampi hallinta, liittyy luokitteluihin aina valta-aspekti (Mt. 34 – 35).

Skeggs on luokkatutkija, joka on tutkinut brittiläisiä työväenluokkaisia tyttöjä ja analysoinut sitä, miten he rakentavat omaa subjektiuttaan ja resurssejaan suhteessa paikallisiin arvostuksiin ja markkinoihin. Tutkimuksen perusteella nämä tytöt muokkaavat identiteettiään ja minuuttaan käytössä olevien pääomien perusteella habituksen ohjatesa heidän valintojaan ja arvostuksiaan. (Skeggs 1997, 23.) Valitsin Skeggsin ajattelun osaksi teoreettista pohdintaani, koska hän pyrkii tutkimuksellaan tekemään näkyväksi yhteiskunnallista eriarvoisuutta aiheuttavia mekanismeja ja näin liittyy osaksi kasvatussosiologista diskurssia. Skeggs hyödyntää näkökulmissaan vahvasti Bourdieun pääomia, koska Skeggsin mukaan taloudellinen, kulttuurinen, sosiaalinen ja symbolinen pääoma rakentavat yksilön subjektiutta sukupuolen ja yhteiskuntaluokkien leikkauspisteissä. Näin yhteiskuntaluokka perustuu pääomien liikkeeseen sosiaalisessa toimintatilassa. (Skeggs 1997, 8.)

Erityisen merkityksellinen Skeggsin mukaan on kulttuurinen pääoma, joka on kontekstisidonnaista, jolloin tietystä kulttuurista tulee pääomaa niillä kentillä, joilla se saa arvostusta eli symbolista pääomaa (Skeggs 2004, 16). Skeggs perustelee näkemystään sillä, että työväenluokkaisten tyttöjen keskuudessa kulttuurinen pääoma näyttäytyi hyvin erilaisena verrattuna keskiluokkaisiin tyttöihin, vaikka työväenluokkainen kulttuuri ei kykenekään muuttumaan symboliseksi pääomaksi ja vallaksi akateemisessa maailmassa (Skeggs 1997, 166). Itse sovellan tätä myös syrjäytyneiksi nähtyihin nuoriin, koska he ovat yhteiskunnan marginaalissa, jolloin heidän omaamaansa symbolista pääomaa ei ole ongelmattomasti siirtää normatiiviseen, keskiluokkaiseen kulttuuriin. Samalla heidän resurssinsa valtaan nähden ovat valtaväestöä pienemmät. Olennaista on se, miten eri pääomat tulevat eri tavoin arvostetuiksi eri yhteisöissä ja miten epätasa-arvoa uusintetaan valta - ja vaihtosuhteissa. (Mt. 11, 161.)

Skeggs painottaa Bourdieuta enemmän yksilöiden toimijuutta ja mahdollisuuksia vastustaa heille yhteiskunnassa osoitettuja sosiaalisia paikkoja. Omassa tutkimuksessaan Skeggs huomasi, miten työväenluokkaiset nuoret naiset olivat hyvin tietoisia heille asetetuista odotuksista ja yhteiskunnallisista paikoista. (Mt. 27.) Tietoisuudesta huolimatta näihin naisiin liittyi kuitenkin sukupuolesta ja luokasta johtuva vaihtoehdottomuus, jonka itse tulkitseen myös soveltuvan marginaalissa eläviin, syrjäytyneinä pidettyihin nuoriin. Myös omassa tutkimuksessani aineiston nuoret kertoivat kohtaamistaan ennakkoluuloista ja heihin kohdistuneista stereotyyppisistä odotuksista, joita heidän oli vaikea vastustaa ja kumota.

2.5 Talouden muutokset ja polarisoituminen Sennettin näkökulmasta

Talousjärjestelmän muutoksesta johtuen joukkomittaista joutumista työmarkkinoiden ulkopuolelle ei ole perusteltua ajatella vain osana työttömyyden ongelmaa. Syrjäytymistä ei siis voida yksinkertaistaa yhdeksi työttömyyden seuraukseksi. Enemmän kuin talouden, syrjäytymistä voidaan pitää politiikan ongelmana. Ilmiön poliittista luonnetta kuvaa käsite syrjäytyneet, mikä viittaa yksilön henkilökohtaiseen valintaan, vaikka vain osaa syrjäytyneiksi luokiteltuja voidaan pitää vastuussa asemastaan. (Sennett 2006, 15 - 17.) Etuuksien tarveharkintaan ja tukien ehtoihin liittyy usein yksilön henkilökohtaista nöyryyttämistä, jolloin kehoitus oman elämän rakentamiseen elämisen arvoiseksi muuttuakin kiristyneeksi valvonnaksi. (Kalela 2007, 38 – 40.) Omassa tutkimuksessani tämä heijastui siten, että nuoret kokivat yhtenä etsivän työn tärkeänä elementtinä vastikkeettomuuden ja kontrolloimattomuuden, jotka vaikuttivat nuorten kokemukseen etsivän työn vaikuttavuudesta ja merkittävydestä.

Osaamisvaatimusten polarisoituminen työelämässä on aiheuttanut ääripäiden kuormittumista eli samalla, kun työnantajat vaativat yhä korkeampaa koulutusta, käytännön ammattitaitoa vaativat työt lisääntyvät. Osalle nuorista elinikäinen oppiminen on johtanut monen korkeakoulututkinnon tehtailuun, mutta toisaalta jotkut nuoret eivät löydä paikkaansa monimutkaisessa koulutusjärjestelmässä. Nuoruutta leimaavat pätkätyöt ja kaiken väliaikaisuus asettavat nuoret jatkuvalle koeajalle, jolloin heidän on yhä uudestaan todistettava omaa pystyvyyttään. Toisaalta väliaikaisuus antaa myös mahdollisuuden jatkaa nuoruutta jopa keski-ikään asti, kun elämä on täynnä valintoja. (Pylkkänen 2007, 21 – 22.) Nuoren vahvuuksiin sopivan, räätälöidyn, koulutuspaikan löytäminen nuorelle on myös etsivässä työssä usein haasteellista.

2.6 Riskiyhteiskunta jälkimodernin yhteiskunnan ilmentymänä

Olen yllä tarkastellut suomalaisen yhteiskunnan ja erityisesti työmarkkinoiden muutosta ja muutoksen suhdetta nuorten syrjäytymiseen. Jälkimodernin yhteiskunnan ja syrjäytymisen välistä suhdetta voidaan analysoida riskiyhteiskuntakäsitteen kautta.

Riskiyhteiskunnan luonteeseen liittyy se, että joillakin ihmisryhmillä on toisia enemmän valtaa, jolloin he voivat määritellä tietynlaiset yksilöt tai ihmisryhmät riskeiksi muulle yhteiskunnalle. Tällaiseen epätasa-arvoiseen valikointiin liittyy aina poliittinen, eettinen

ja moraalinen arvostelu ja tuominta normatiivisista arvoista poikkeavia kohtaan. Näin sosiaalinen leimautuminen itsessään ylläpitää ja vahvistaa rajoja marginaaliryhmien ja toisaalta niiden ihmisryhmien välillä, joilla on valtaa määrittää, ketkä kuuluvat ”riskiryhmään”. (Cieslik & Pollock 2004, 2 – 3.)

Paitsi epätasa-arvoisuus, riskiyhteiskuntaa luonnehtii jatkuva epävarmuus ja perinteisten instituutioiden korvautuminen yksilöllisillä valinnoilla ja äärimmilleen viedyllä individualistisuudella. Tällaiseen yksilöitymiseen liittyy vaatimus jatkuvasta itsekontrollista ja itsetietoisuudesta samalla, kun sosiaaliset suhteet muuttuvat yhä virtuaalisemmiksi ja antidialogisemmiksi. Riskiyhteiskunnan tarjotessa niille yksilöille loputtomasti mahdollisuuksia ja valintoja, joilla on riittävästi pääomia valintojen tekemiseen, niiden ihmisten mahdollisuudet valintojen tekemiseen ovat hyvin rajallisia, joiden taloudellinen, sosiaalinen ja kulttuurinen pääoma on puutteellista. Riskiyhteiskunnan voidaan siis ymmärtää kasvattavan sosiaalista syrjäytymistä sekä materiaalista eriarvoisuutta. Paradoksaalisesti riskiyhteiskuntaan liittyy kuitenkin se, että yksilöiden oletetaan ottavan yhä enemmän vastuuta omasta selviytymisestään ja valinnoistaan, vaikka ihmisten mahdollisuudet tähän ovat hyvin erilaiset. Osalle ihmisistä valintojen mahdollisuus kääntyykin valintojen pakoksi. Samalla, kun yhteiskunta korostaa yhä enemmän yksilöllisyyttä, perinteiset jaot ohjaavat edelleen jollakin tasolla yksilöiden elämäntapaa (Mt. 5 – 6, 26.) Cieslik ja Polluck kuvailevat teoksessaan *Young People in Risk Society* (2004) niiden syrjäytyneiden nuorten tilannetta, jotka ovat pakotettuja ottamaan suuria riskejä ja samalla toisaalta kokevat yhä voimakkaampaa tuomintaa ja leimautumista. Esimerkkinä teoksen kirjoittajat antavat nuoret rikoksenuusijat, joiden valinnanmahdollisuudet näyttäytyvät vapautumisen jälkeen hyvin rajoittuneina. (Mt. 38 – 40.) Omassa tutkimuksessani osa nuorista ja työntekijöistä koki työpajoista saatavan hyödyn rajoittuneena jatkokoulutuksen suhteen ja muutamat nuoret ajattelivat työpajoilla olevan itse asiassa negatiivinen vaikutus työllistymiseen niiden leimaavan luonteen vuoksi.

Toisaalta on muistettava, että nuoret ihmiset eivät ole pelkkiä riskiyhteiskunnan uhreja, vaan muokatessaan identiteettejään he kehittävät erilaisia strategioita selvitäkseen jälkimodernin yhteiskunnan ongelmista ja haasteista ja hyödyntävät uusia mahdollisuuksia hyvin luovilla tavoilla esimerkiksi työllistymisen suhteen. Vaikka nuorten elämässä on monia tekijöitä, joiden suhteen he ovat voimattomia, se ei tarkoita sitä, että he vain passiivisesti vastaanottaisivat heitä ympäröiviä rakenteita yrittämättä vaikuttaa niihin.

Nuorten ihmisten suhde riskien yhteiskuntaan on siis usein kompleksinen ja monimutkainen. (Miles 2004, 59,72.)

Oman aineistoni syrjäytymisen kontekstin kehysanalyysin perusteella jälkimoderniin aikaan liittyvä riskiyhteiskunta vaatii erityisesti nuorilta uudenlaista, joustavaa pääomaa. Bourdieun aiemmin käsiteltyjen pääomien lisäksi yksilöiden tulee omata pääomaa, jonka varassa he kykenevät olemaan joustavia, sietämään epävarmuutta, vastaamaan jatkuvan oppimisen vaateeseen sekä ovat kykeneviä ottamaan vastuun itsestään ja kontrolloimaan itseään. Olen päättänyt nimittämään tällaista pääomaa riskien pääomaksi, koska sen kautta on mahdollista tarkastella yksilön ja yhteiskunnan välistä suhdetta. Riskipääoman kautta syrjäytyminen näyttäytyy etupäässä suhde – käsitteenä, jolloin yksilö ja yhteiskunta ovat jatkuvassa vuorovaikutuksessa keskenään. Myös tutkimukseni kehysanalyysin tulokset vahvistavat näkemystä siitä, että syrjäytymisprosessissa on kyse nuoren, hänen perheensä ja yhteiskunnan välisestä dynaamisesta suhteesta.

2.7 Syrjäytyminen historiallisesta ja hallinnollisesta näkökulmasta

Tarkastelen seuraavaksi lyhyesti syrjäytymisen historiaa sekä suomalaisesta että myös kansainvälisemmästä perspektiivistä.

Yleisesti on helppo ymmärtää, että syrjäytyminen ilmiönä ei ole uusi eikä liity ainoastaan jälkimoderneihin yhteiskuntiin. Syystä tai toisesta yhteisön ulkopuolelle jääneitä tai jätettyjä on ollut aina ja kaikissa kulttuureissa. Käsitteenäkään syrjäytyminen ei ole uusi, koska sen juuret ulottuvat 1920 – luvulle Chicagon koulukuntaan, jolloin syrjäytymiskäsitteen kautta tarkasteltiin erityisesti marginaaliin kuuluvia ihmisryhmiä. Myöhemmin käsitteen merkitys alkoi painottua kulttuurisia ristipaineita enemmän yhteiskunnalliseen epätasa-arvoon, jonka merkitys oli kasvanut teollistumisen ja kaupungistumisen seurauksena. (Lämsä 2009, 24.) Erving Goffman, johon palaan myöhemmin tarkemmin kehysteorian tarkastelun yhteydessä, liitti syrjäytymiskäsitteeseen eriarvoisuuden, diskriminaation sekä segregaaation. Nämä tekijät vaikuttavat yksilön sosiaaliseen leimautumiseen ja sitä kautta identiteetin muodostumiseen. Näin sosiaalinen leimautuminen muokkaa yksilön käsitystä itsestään sekä hänen uskostaan omiin toimintamahdollisuuksiinsa. (Goffman 1963, 110.) Goffmanin, kuten koko Chicagon koulukunnan, käsitys syrjäytymisestä oli yhteiskunnallista ulottuvuutta painottava ja se on osaltaan ohjannut myös omaa ymmärrystäni syrjäytymisilmiöstä.

Euroopassa syrjäytymisdiskurssin alkujuuret paikantuvat 1960 – luvun Ranskan yhteiskuntapoliittiseen keskusteluun. Tuolloin Ranskassa käytettiin köyhistä yleisilmausta *les exclus*, jonka englanninkieliseksi vastineeksi muodostui *social exclusion*. Käsitteellä on yhtymäkohtansa Chicagon koulukunnan käyttämän marginalisaation kanssa, koska sen merkityksiin kuuluvat ulos sulkeminen, estäminen, ehkäiseminen sekä jättää lukuun ottamatta. Köyhyyteen liittyvästä alkuperästään huolimatta syrjäytymiskäsitteellä on eurooppalaisessa kontekstissa alusta alkaen ollut laaja-alaisempi merkitys osallistumis- ja toimintamahdollisuuksien puutetta kuvaavana käsitteenä. (Lämsä 2009, 24 – 25.) Pohjoismaissa syrjäytymiskeskustelu on voimistunut 1970 – luvun alusta alkaen ruotsalaisten työmarkkinatutkimusten kautta. Näiden tutkimusten johdosta syrjäytymiskeskustelu levisi myös Suomeen 1970 – luvun lopulla. Käsitettä syrjäytyminen käytettiin korvaamaan aiempia vieraantumisen ja uloslyönnin käsitteitä. (Mt. 26.)

Nyky-suomen sanakirjan mukaisesti käsite syrjäytyminen määritellään seuraavilla merkityksillä: väistyä, vetäytyä syrjään, joutua syrjään. Saman lähteen mukaan verbi syrjäyttää merkitsee syrjään työntämistä, pois käytöstä, jättää huonompaan asemaan, voittaa, jättää huomioon ottamatta, olla välittämättä jostakin, sivuuttaa ja ignoroida (Nyky-suomen sanakirja, 1961). Voidaan siis ymmärtää, että käsitteellä syrjäytyminen on Suomessa ollut alusta asti vastaavia, monialaisia merkityksiä kuin kansainvälisesti käytössä syrjäytymisdiskursseissa.

On mielenkiintoista pohtia, miksi vasta 1970 – luvun lopulla Suomessa tuli tarpeelliseksi ottaa käyttöön käsite, joka kuvaa yhteiskunnallisia ongelmia paljon laajemmasta näkökulmasta kuin köyhyys tai esimerkiksi työttömyys. Osittain kyse oli yhteiskunnan niin rajusta muuttumisesta, että vanhat käsitteet eivät enää riittäneet kuvaamaan uudenlaisia ongelmia. Syrjäytyminen onkin näin ollen vahvasti tietynlaisiin yhteiskunnallisiin tilanteisiin ja muutosprosesseihin liittyvä käsite (Lämsä 2009, 27). Toisaalta voidaan myös miettiä onko syrjäytymistä, esimerkiksi nuorisotakuun kautta, 2000 – luvulla uudelleen pyritty pelkistämään kouluttamattomuuteen ja työttömyyteen liittyväksi ilmiöksi.

Syrjäytyminen ja syrjäyttäminen viittaavat tilastokeskuksen määritelmän mukaan prosessiin, jonka seurauksena syntyy koulutukseen, työmarkkina-asemaan, elintasoon, terveyteen, sosiaalisiin suhteisiin ja elinympäristöön liittyvää huono-osaisuutta (Tilastokeskus 2014). WHO:n mukaan sosiaalinen syrjäytyminen eli eksklusio tarkoittaa yksi-

löiden sosiaalis-taloudellista ulossulkemista tai marginalisointia, minkä seurauksena yksilö ei kykene osallistumaan täysipainoisesti tavanomaisiin toimintoihin. Näin sosiaalinen syrjäytyminen voidaan ymmärtää ennemminkin syrjäyttämiseksi, joka johtuu yhteiskunnan epätasaisista taloudellisista, poliittisista, sosiaalisista ja kulttuurisista voima-suhteista, joiden vuoksi resurssit jakaantuvat epätasaisesti eri ihmisten kesken. (Popay et al. 2014.)

Poliittisella tasolla syrjäytyminen on Suomessa nähty jo pitkään vakavaksi ongelmaksi, johon on hallituksen kautta pyritty puuttumaan. Nykyisiin syrjäytymishankkeisiin on vaikuttanut vahvasti esimerkiksi sosiaali - ja terveystalouden strategiset toimintalinjat sekä köyhyyden ja sosiaalisen syrjäytymisen vastaiset kansalliset toimintasuunnitelmat. Esimerkiksi vuosien 2003 – 2005 syrjäytymisen vastainen toimintasuunnitelma keskitettiin eri politiikkalohkoille ja sen tavoitteina olivat toimeentuloturva huolehtiminen, palvelujärjestelmän kehittäminen, työmarkkinoille pääsyn helpottaminen, asuntomarkkinoiden toimivuuden parantaminen, riittävän koulutustason turvaaminen sekä eri toimijoiden riskiryhmiin kohdistuvat yhdenmetyt toimenpiteet (Virtanen, Jalava, Koskela & Kilappa 2006, 25).

Se, että syrjäytyminen on yhteiskunnallisesti vakava ongelma, ei siis tarkoita sitä, etteikö siihen olisi pyritty puuttumaan monien erilaisten hankkeiden avulla. Vaikeimmissa olosuhteissa ja tilanteissa elävien kannalta tärkeimmässä asemassa ovat erilaisten palveluiden työntekijät. Moninaisten ongelmien purkaminen vaatii henkilöstöltä pitkäjänteisyyttä ja kärsivällisyyttä eivätkä tuloskeskeiset projektit välttämättä sovi tähän malliin. Kuitenkin hankkeiden kautta on mahdollista nostaa syrjäytymisen yhteiskunnallista agenda, rakentaa yhteistyöverkostoja sekä luoda pysyviä malleja syrjäytymisen ehkäisyyn. Toisaalta pysyvien toimintamallien luominen on kaikkein haastavinta hanke-toiminnassa, koska usein syrjäytymisen ehkäisyyn pyrkivät hankkeet, joiden tavoitteena on vaikuttaa nuorten asenteisiin ja elämäntapoihin, eivät anna näkyviä tuloksia heti, jolloin hankemallien toimivuutta ei voida arvioida välittömien tulosten valossa. Kestävien tulosten ja toimintamallien syntyminen edellyttää vahvaa yhteistyöverkostoa hankkeen ympärillä, joka jatkaa toimintaansa, vaikka itse hanke päättyisikin. (Mt. 34 – 35, 37.) Tätä pro gradu – tutkimusta tehdessäni myös Lempäälässä on käynnistynyt syrjäytymisen ehkäisyyn ja katkaisemiseen liittyviä hankkeita, kuten moottorityöpaja, jossa nuoret voivat kokoontua yhteen turvallisessa ympäristössä heitä motivoivaan toimin-

taan. Itse näen tällaisten hankkeiden merkityksen ennen kaikkea matalan kynnyksen, syrjäytymistä ehkäisevinä palveluina.

Koska syrjäytyminen on niin moniulotteinen ongelma, sitä on hyvin haastavaa mitata. Usein esimerkiksi nuorten palveluita tai syrjäytymisen ehkäisyyn keskittyviä projekteja arvioidaan välittömän vaikutuksen perusteella, esimerkiksi mittaamalla uusia työ - tai koulutuspaikkoja. Näen oleelliseksi asiakkaiden eli nuorten omien kokemusten kuulemisen, koska toiminnan vaikuttavuuden kannalta olisi tärkeää kiinnittää huomiota lopullisiin hyödynsaajiin, tässä tapauksessa nuoriin. Nuorten kuulemisen kautta on mahdollista tarkastella syrjäytymistä muuttuvana prosessina ja yksilön ja yhteiskunnan välisenä suhteena.

3 NUORUUS SYRJÄYTYMISEN DISKURSSIESSA

Tarkastelen tutkimuksessani syrjäytymistä ennen kaikkea dynaamisena prosessina, joka on hyvin kompleksinen. Koska tutkimukseni koskee nuorten syrjäytymistä, avaan aluksi nuoruuskäsitteeseen liittyvää problematisointia. On tärkeää ymmärtää nuoruuskäsitteen historiallinen ja kulttuurinen ulottuvuus, jotka tekevät käsitteestä konstruktiivisen ja yksilöllisesti tulkittavan. Nuoruutta käsitteellisenä konstruktiona voidaan avata erilaisen vaiheiden ja siirtymien kautta. Useat tutkijat ovat määritelleet nuoruuden elämänvaiheeksi lapsuuden ja aikuisuuden välissä, joka sisältää kolme pääsiirtymää: siirtymisen koulutuksesta työelämään, lapsuudenkodista muuttamisen omaan talouteen sekä suhteellisen itsenäistymisen lapsuuden turvaverkosta. Näiden nuoruuteen liitettävien pääsiirtymien kautta on mahdollista nähdä työttömyys, kodittomuus sekä sosiaalinen eristäytyneisyys ikään kuin epäonnistuneina siirtyminä. Toisaalta siirtymämallit perustuvat harvoin kronologiseen ikään, vaikka nuoria koskevat lait ovat hyvin ikäperusteisia. (Coles 2002, 98 – 99.) Myös ikäkäsite on siis olennainen osa nuoruuden konstruktiota.

3.1 Nuoruus ikävaiheena

Ikä on yksi niistä keskeisistä kategorioista, joiden perusteella ihmisiä luokitellaan ja joko annetaan heille valtaa tai vastaavasti evätään valtaa. On tärkeää huomioida, että ikä ei ole vain yksilöllinen, fyysinen ominaisuus, vaan samanaikaisesti sosiaalisten rakenteiden ja arvojen muotoilemaa, jolloin sitä on myös analysoitava osana sosiaalista kontekstia. Yksilön sukupuoli, sosiaalinen tausta ja paikallisuus vaikuttavat siihen, millaisia merkityksiä ikä kulloinkin saa. Jälkimodernissa yhteiskunnassa monista ikäsopivaisuuksista ja elämänvaiheiden sisällöistä käydään jatkuvaa neuvottelua eivätkä perinteiset arvot enää sido samalla tapaa eri ikäkausia. Joka tapauksessa kulttuuriset käsitykset ohjaavat sitä, mitä pidämme kuhunkin ikään sopivina toimintoina, rooleina ja siirtyminä. Erityisesti tällaiset normatiiviset käsitykset tulevat esiin ja herättävät keskustelua, kun niitä rikotaan. Nuoruudelle perinteiset ikädiskurssit ovat käsitelleet hillittömyyttä ja ongelmallisuutta, mutta paradoksaalisesti myös ikuista nuoruuden ihannoitua. (Aapola 2002, 295.) Myös nuorten palveluiden työntekijöitä ohjaavat jollakin tasolla kulttuuriset käsitykset siitä, miten yksilön kussakin ikävaiheessa tulisi toimia tai mitä hänen tulisi tavoitella.

Ikää voidaan tarkastella hyvin moniulotteisesti, kulttuurisesti rakentuneena kategoriana. Neljä iän päädiskurssia ovat: kronologisen iän diskurssi, fyysisen iän diskurssi, kokemuksellisen iän diskurssi sekä symbolisen iän diskurssi. Kronologisen iän diskurssia on käytetty perinteisesti julkisilla elämänaalueilla ja siihen liitetään vahvasti kehityksellisen iän diskurssi eli tiettyyn ikään liitetään tiettyjä odotuksia, joihin myös standardoidut ikänormit perustuvat. Fyysisen iän diskurssi liittyy biologiseen ikään, mutta myös kontekstuaaliseen ikädiskurssiin. Kontekstuaalinen ikä liittyy sosiaalisissa tilanteissa arvioitavaan ikään, jolloin esimerkiksi tytöt saattavat kokea seksuaalista ahdistelua jo hyvin nuorina. Kokemuksellisen iän diskurssi liittyy siihen, miten yksilö kokee itse oman sisäisen ikänsä. Erityisesti kokemuksellisen iän diskurssiin liittyy sukupuolittuneita arvoja ja käsityksiä. Symbolisen iän diskurssiin sisältyvät erilaiset ikään liittyvät rituaalit, kuten rippikoulu sekä funktionaalisen iän diskurssi eli henkilön iän arvioiminen hänen taitojensa ja saavutustensa perusteella. (Mt. 300 – 310.)

Kaikki ikädiskurssit ovat valtasuhteessa toisiinsa, siten, että joillain diskursseilla on enemmän painoarvoa kuin toisilla. Erityisesti nuoruudessa sukupuolittuneiden ikädiskurssien välillä voi esiintyä ristiriitoja, jotka aiheuttavat nuorille paineita toimia normatiivisten käsitysten mukaan iän mukaisella tavalla sekä tavoitella ikään ”kuuluvia” asioita. Täten erilaiset ikädiskurssit vaikuttavat myös nuoren identiteettiin ja niillä on erilaisia sosiaalisia seurauksia, koska poikkeamia pidetään moraalisesti arveluttavina ja marginaaliin kuuluvina. (Aapola 2002, 311 – 314.) Lempäälän etsivän työn asiakkaat ovat pääosin täysikäisiä, minkä perusteella heiltä odotetaan myöhäisnuoruudelle/varhaisaikuisuudelle tyypillistä toimintaa, kuten opiskelua ja ammattitutkinnon saamista.

3.2 Nuoruus siirtyminä

Jälkimoderniin yhteiskuntaan liittyvät muutokset ovat tehneet nuoruuteen perinteisesti liittyvistä siirtymistä paljon monimuotoisempia ja yksilöllisempiä. Nuorten siirtymiä on perinteisesti tarkasteltu koulutuksesta työelämään siirtymisen kautta, mutta elinikäisen oppimisen ja kouluttautumisen eetoksen johdosta siirtymien supistaminen vain koulutuksen ja työelämän väliseen suhteeseen ei ole enää tyydyttävää. Työllistymisen epävarmuus, koulutuksen laajentuminen ja perhesuhteiden muuttuminen ovat muokanneet osaltaan myös nuoruuteen liittyviä siirtymiä. Aiempiin sukupolviin verrattuna nuorilla

on paljon enemmän valintoja tehtävänänsä siirryttäessä kohti aikuisuutta, mutta toisaalta myös vähemmän perinteisiä arvoja tai auktoriteetteja ohjaamassa valintojen tekemistä. Aiempiin vuosikymmeniin verrattuna nuorilla on nykyään aiempaa suurempi rooli oman identiteettinsä muovaamisessa, mihin liittyy myös sosiaalisen leimautumisen vaiuttavuus yksilön identiteettiin ja omakuvaan. (Cieslik & Polluc 2004, 8 – 9.)

Monilla nuorilla on melko paljon vapautta muokata omia sosiaalisia identiteettejään ja elämäntapojaan, mutta toisaalta kulttuuriset rakenteet, kuten sukupuoli, etninen tausta, yhteiskuntaluokka ja ikä ohjaavat edelleen yksilöä eri tavoin valintojen tekemisessä. Bourdieu käyttää käsitettä habitus puhuessaan siitä, miten kulttuuriset rakenteet ohjaavat yksilön elämää tehden toisista valinnoista toisia todennäköisempiä. Bourdieu (1980, 53 – 65) kutsuu lapsuuden perheestä omaksuttuja ja itsestään selviltä tuntuvia toimintamalleja habituksiksi, jotka ovat valintatapoja, joita on itse vaikea tiedostaa, koska ne ovat muuttuneet itsestään selvyyksiksi. Tällaiset habitukset, käyttäytymismallit, ovat kuitenkin perheen ja koulutuksen kautta opittuja, vaikka niiden oppimishistoria onkin unohdettu. Nuorten valinnat tulisikin Bourdieun mukaan asettaa niihin yhteiskunnallisiin rakenteisiin, joiden ympäröiminä he elävät ja joiden kautta he representoivat valintojaan. (Bourdieu 1980, 65.) Siirtymillä on siis suhde sosiaaliluokkaan, sukupuoleen ja paikallisuuteen ja Tolosen nuorten siirtymiin liittyvän tutkimuksen mukaan nuorten tulevaisuuspuheesta onkin löydettävissä perheen pääomaan ja habitukseen liittyviä jatkuvuuksia. (Tolonen 2005b, 343 – 361.) Myös omassa tutkimuksessani syrjäytymisen sukupolvinen jatkumo tuli esille. Jälkimoderniin yhteiskuntaan liittyy muutos usein sukupolvia jatkuneesta työläisidentiteetistä kohti kuluttajaidentiteettiä, mutta tulee huomata, että nuorilla on eriarvoisia mahdollisuuksia toteuttaa tuota normatiivisia arvoja mukailevaa identiteettiä. Toisaalta jälkimoderniyhteiskunta antaa myös uudenlaisia mahdollisuuksia nuorille muokata omaa toimijuuttaan. (Cieslick & Polluck 2004, 10 – 12.)

Nuorten siirtymiä on tarpeellista tarkastella hyvin laaja-alaisesti siksikin, että siirtymäkäsitteen tulisi ulottua erilaisista lähtökohdista olevien nuorten kasvun hahmottamiseen. Siirtymäkäsitteeseen on perinteisesti liittynyt oletus lineaarisesta kehityksestä kohti joltain parempaa, joksikin paremmaksi tuleminen, mitä on aiheellista problematisoida perinteisten arvojen muuttuessa ja aikuisuuden ja nuoruuden välisten rajojen hämärtyessä. Jotkut tutkijat ovat nuoruuden laajenemisen johdosta jopa kyseenalaistaneet koko siirtymäkäsitteen käyttökelpoisuuden, mutta joka tapauksessa on selvää, että nykynuorten siirtymät poikkeavat monessa suhteessa aiempien sukupolvien siirtymistä kohti aikuis-

suutta. Pelkästään siirtymäkäsitteen näkökulman laajentaminen ei siksi olekaan välttämättä riittävää, vaan yhtä tähdellistä olisi pohtia, millä tavoin jälkimoderniyhteiskunta on tehnyt siirtymistä ennustamattomampia ja riskialttiimpia. (Skelton 2004, 100 – 103.) Etsivässä työssä nuorten siirtymävaiheet näyttäytyvät erityisen riskialttiina syrjäytymisen suhteen.

Siirtymäkäsitteen lineaarisuuteen liittyy ongelma siitä, että lapsuus ja nuoruus nähdään keskeneräisinä, epätäydellisinä vaiheina kohti aikuisuutta, täyttymystä. Tutkimuksellisesti tällainen arvoasetelma on saattanut johtaa lasten ja nuorten mielipiteiden ja kokemusten aliarvioimiseen ja epäluotettavina pitämiseen. Vaikka lapsia ja nuoria on tutkimuksessa saatettu kuunnella ja huomioda, heidän antamaansa informaatiota ei ole otettu todesta tai sitä ei ole pidetty riittävän luotettavana. (Mt. 104 – 105.)

Toisaalta siirtymäkäsitteeseen voi sisältyä yleistämisen vaara, oletus siitä, että kaikkien nuorten kuuluisi kehittyä ja muuttua tietyllä tapaa tietyssä iässä. Samalla tavoin aikuisuuteen on liitetty normatiivisia arvoja ja rooleja, joita kaikkien aikuisten tulisi tavoitella. Samoin kuin perinteisten arvojen mureneminen ja individualismi ovat vaikuttaneet siirtymäkäsitteeseen, ne ovat muuttaneet myös näkemystä ja kokemusta nuoruudesta ja aikuisuudesta. (Mt. 106 – 108.)

Mikäli siirtymiä ajatellaan polkuina, joita tulisi kulkea määrätyllä kaavalla kohti päätepistettä, voidaan kaavasta poikkeavia polkuja ja siirtymiä pitää epäonnistuneina. Nuoria, joilla ei ole resursseja tai halukkuutta seurata normatiivisia kehityspolkuja, voidaan tällöin syyttää henkilökohtaisesta epäonnistumisesta. Näin sosiaalinen eriarvoisuus ja syrjintä jäävät huomiotta ja selitys yksilön tilanteeseen pelkistyy hänen valintoihinsa, jolloin myös syrjäytyminen nähdään yksilön henkilökohtaisena ominaisuutena. (Mt. 108 – 109.)

Skelton (2004) painottaa sitä, että siirtymät merkitsevät erilaisia asioita erilaisissa olosuhteissa eläville nuorille. On tarpeellista tunnistaa monien erilaisten siirtymäprosessien olemassaolo, joita ei voida pitää epäonnistuneina, vaan ennemminkin yksilöllisinä polkuina kohti aikuisuutta. Onkin tarpeellista pohtia, millaisia normatiivisia oletuksia siirtymäkäsite pitää sisällään ja keitä nuoria se samalla sulkee ulkopuolelleen. (Skelton 2004, 112 – 113.) Syrjäytymisen nähdään usein olevan tiettyihin elinkaaren vaiheisiin eli siirtymiin liittyvää (Virtanen, Jalava, Koskela & Kilappa 2006, 23).

3.3 Nuorten syrjäytyminen suhdekäsitteenä

Aiemmasta syrjäytymisprosessin tarkastelustani on tullut ilmi, että syrjäytymisellä viitataan moniin erilaisiin hyvinvoinnin ja osallisuuden ongelmiin. Vaikka syrjäytymiskäsitteen laaja-alaisuutta on kritisoitu, on laaja-alaisen tarkastelun kautta kuitenkin mahdollista nähdä ja ymmärtää erilaisten ongelmien väliset rakenneyhtäläisyydet. Ongelmien keskinäisten erojen tarkastelun sijaan, onkin olennaisempaa löytää syrjäytymistä koskevassa tutkimuksessa se rakenneyhtäläisyys, jonka perusteella esimerkiksi erilaiset nuorten ongelmat voidaan sijoittaa syrjäytymiskontekstin alle. Aiemmin käsiteltyjen eronte-kojen mukaisesti myös nuorten syrjäytyminen määrittyy erojen tekemisen kautta edellyttäen, että aina on olemassa joukko, jolle syrjäytyneet nuoret ovat toisia, keskuksen kuulumattomia. Näin syrjäytymistä voidaan tarkastella tiettyjen yksilöiden tai ihmisryhmien välisenä suhteena. (Lämsä 2009, 28 – 29.)

Syrjäytymisen tarkasteleminen pysyvänä tilana on leimaavaa ja ongelmallista, koska kaikki samassa tilanteessa olevat yksilöt eivät suinkaan ole syrjäytyneitä ja nuorten kokemukset omasta syrjäytymisestään eivät ole yhtenäisiä. Kun syrjäytymistä tarkastellaan suhteena, kyse on Bourdieun mukaisesti jaettavien pääomien epätasaisesta kasautumisesta. Yksilön mahdollisuudet vaikuttaa pääomien muotoon ja määrään ovat rajoittuneita. (Mt. 30.) Lehtonen (1986) määrittelee tuotannon, työvoiman uusintamisen ja vallankäytön yhteiskunnan osa-alueiksi, joiden ulkopuolelle jääminen aiheuttaa syrjäytymistä. Tuotannon alueen syrjäytyminen viittaa erityisesti elinolosuhteisiin ja perhetilanteeseen sekä taloudelliseen huono-osaisuuteen, työvoiman uusintamisen alueella on kyse sosiaalisen tuen ja turvan puutteesta ja vallankäytön alueella syrjäytyminen viittaa alistettuun asemaan ja vallanpuutteeseen, jolloin nuoren mahdollisuudet osallisuuteen ovat rajoittuneita. (Lehtonen 1986, 20 – 24.) Pääomateorian näkökulmasta tuotanto viittaa taloudelliseen pääomaan, vallankäyttö kulttuuriseen pääomaan ja sosiaalinen pääoma työvoiman uusintamiseen. Syrjäytymisen kokemusta vahvistaa se, että eri pääomat ovat kumulatiivisessa suhteessa toisiinsa nähden. (Kt. Bourdieu 1986.)

Syrjäytymisen ymmärtäminen suhteena korostaa käsitteen historiallisuutta ja kulttuurisuutta. Esimerkiksi lasten ja nuorten syrjäytyminen riippuu siitä, millaisia elinoloja, elämänhallintaa ja toimeentuloa yhteisössä pidetään normaalina ja välttämättömänä. Kootusti voidaan sanoa, että syrjäytymisessä on kyse siitä, miten yksilön tai ihmisryhmän tilanne poikkeaa yleisesti hyväksytystä, keskuksen, tilanteesta. Normatiivista poik-

keavuutta voidaan edelleen tarkastella aktiivisena poikkeavuutena tai passiivisena poikkeavuutena. Aktiivisessa poikkeavuudessa on kyse tarkoituksellisista, yleisesti epäsopeina pidetyistä teoista, kun taas passiivisessa poikkeavuudessa on kyse suhteellisen pysyvistä tilasta. Passiivisena poikkeavuutena voidaan ymmärtää esimerkiksi vakavat mielisairaudet, kun taas aktiivista poikkeavuutta ovat vaikkapa nuorten tekemät varkaukset ja päihteidenkäyttö. Poikkeavuuden ja syrjäytymiskiirteen kestoa ei voida kuitenkaan automaattisesti päätellä poikkeavuuden luonteesta, vaan oleellisempaa on se, miten ja missä määrin yksilö voi vaikuttaa omaan tilanteeseensa ja toimijuuteensa. (Lämsä 2009, 33 – 34.) Itse näen etsivän työn ytimenä juuri nuorten oman osallisuuden ja subjektiivisuuden vahvistamisen.

Syrjäytymistä voidaan tarkastella myös torjunnan ja poiston kautta, jolloin torjunta nähdään avoimena syrjäyttämisenä, ihmisten pois sulkemisena joiltakin sosiaalisen elämän alueilta. Jälkimodernille yhteiskunnalle tyypillisempi syrjäyttämisen muoto on kuitenkin poisto, joka perustuu talouden kulttuurin itsestäänselvyyksinä pidettyihin välttämättömyyksiin. Hyvä esimerkki poistoon perustuvasta syrjäyttämisestä on työttömyys, jonka takana ovat talousrakenteiden muutokset ja puhtaat kannattavuuslaskelmat, ei työntekijöiden tietoinen syrjintä työntekijöitä kohtaan. Markkinatalouden lainalaisuudet ovatkin pitkälti korvanneet avoimen syrjintämuodon, esimerkiksi ihonvärin perusteella. Kuitenkin tässä yhteydessä on tärkeää muistaa, että raja poiston ja torjunnan välillä on epäselvä ja torjunta saattaa naamioitua poistoksi. Tästä johtuen torjuntaa ja poistoa on mielekästä tarkastella päällekkäisinä syrjäyttämisen muotoina. (Virtanen, Jalava, Koskela & Kilappa 2006, 21 – 22.)

3.4 Syrjäytymisen riskitekijät

Kun pyritään tunnistamaan syrjäytymisvaaraan liittyviä riskitekijöitä, on tieteellisen tutkimuksen ongelma ollut se, että usein on keskitytty johonkin syrjäytymisen yhteen ulottuvuuteen, kun samanaikaisesti syrjäytymisen kumulatiivinen luonne on hyvin tunnistettu. Tätä kuvaa se, että pitkittäistutkimuksia syrjäytymisvaarassa olevien nuorten elämäntilasta on vähän. Rintanen pyrkii väitöskirjassaan Terveys ja koulutuksellinen syrjäytyminen (2000) vastaamaan tähän puutteeseen. Väitöskirjan tavoitteena on tunnistaa syrjäytymisen monimuotoisesta prosessista niitä riskitekijöitä, joita palvelujärjes-

telmän työntekijöiden ja kehittäjien olisi syytä tuntea syrjäytymisen tehokkaan ehkäisyn kannalta.

Yksilöillä ilmenee elämänsäkaarensa äkillisiä tai vähittäisiä muutoksia, jotka vaikuttavat yksilön arvostukseen tai koko elämänsäkuuluun. Voidaan pohtia ovatko nuoret joissakin ikävaiheissa herkempiä tällaisten siirtymien ja muutosten vaikutuksille ja miten muutosten aiheuttamaa stressiä voitaisiin helpottaa. Koulutuksen keskeyttäminen on yksi niistä muutoksista, jotka vaikuttavat pitkälle nuoren elämään. Koulutuksen tasolla on suora yhteys työttömyysasteeseen sekä laajemmin myös aikuisiän elämänsähallintaan ja terveyteen. Kouluttautumattomuus myös herättää yleistä yhteiskunnallista paheksuntaa ja arvottaa yksilön voimakkaasti marginaaliin vähentäen henkilön vaikutusmahdollisuuksia. Marginaaliin joutumisen seurauksena saattaa yksilölle tulla itseleimaamista ja identiteettiongelmia. On huomattavaa, että jo liiallinen poissaolo koulusta voi heikentää huomattavasti sosiaalisissa taidoissa edistymistä. (Rintanen 2000, 47 – 55.) Oman aineistoni perusteella opintojen keskeyttäminen ja työttömyys myös vaikeuttavat sosiaalisten suhteiden luomista ja ylläpitoa.

Erilaiset käyttäytymisongelmat ennustavat usein ongelmia koulunkäynnissä. Ei ole yllättävää, että keskittymisvaikeudet ja ylivilkkaus ovat saaneet yhteiskunnallisessa keskustelussa suuren huomion. Psykologisen katsantokannan lisäksi olisi syytä pohtia koulukulttuurin eriarvoistavaa vaikutusta ja tietynlaisen sosiaalisen pääoman arvoa verrattuna muihin kulttuuriin pääomiin. Piilo-opetussuunnitelman perusteella lapsia ja nuoria pyritään sosiaalistamaan melko kapea-alaisiin käyttäytymisnormeihin, joista poikkeaminen tulkitaan helposti oppilaan henkilökohtaiseksi epäonnistumiseksi. Mahdollisuudet menestyä koulussa eivät ole kaikille samanlaiset riippuen jo vanhempien sosioekonomisesta taustasta ja asennoitumisesta formaaliin koulutukseen. (Rintanen 2000, 55 – 60.)

Rintasen väitöskirjan (2000) pitkittäistutkimuksen mukaan 15-vuoden iässä määritellyistä muuttujista nuoren aikuisen kouluttautumattomuutta ja työttömyyttä ennustavat erityisesti seuraavat seikat: vanhempien matala sosiaaliluokka, päättötodistuksen puuttuminen, huono lukutaito, vanhempien avioero, perhekonfliktit, heikko perhekiintymys, kouluosallistumisen puuttuminen, rikollinen käyttäytyminen ja huono fyysinen terveys. Vaikka riskitekijöillä ei olekaan erityisen hyviä seulontaominaisuuksia yksilötasolla, voidaan näiden tekijöiden perusteella kuitenkin löytää ainakin osa niistä lapsista jo en-

nen kouluikä, jotka tarvitsevat erityistä tukea koulupolulla tai muussa elämässä. (Rintanen 2000, 35.)

3.5 Päihteet ja syrjäytyminen

Sekä aikuisten että nuorten syrjäytymiseen liitetään yleisesti päihteiden käyttö sekä syrjäytymistä aiheuttavana että syrjäytymisen tilaan kuuluvana elementtinä. Omassa aineistossani päihteitten käyttö oli pääasiassa syrjäytymisen prosessiin liittyvä taustatekijä. Nuorten alkoholinkäyttöä ei voida tarkastella yhtenäisenä ilmiönä, vaan nuoren asennoitumiseen alkoholinkäyttöön vaikuttavat muun muassa ikä, sukupuoli, sosiaalisen elämän vakiintuminen, alueelliset ja kansainväliset erot, vanhempien päihteidenkäyttö sekä päihteidenkäyttökulttuuri. (Ahlström 2001, 33.)

Historiallisesti pojat ovat käyttäneet alkoholia tyttöjä enemmän ja aloittaneet sen käytön nuorempina, mihin vaikuttaa todennäköisesti perinteisten sukupuolirooliodotusten ja -asenteiden luomat odotukset naisten ja miesten käyttäytymisestä. Seurustelu ja sosiaalisen elämän vakiintuminen vähentävät sekä tyttöjen että poikien humalahakuista juomista. Sosiaalisen vakiintumisen on todettu eri tutkimuksissa olevan merkityksellisempi tekijä alkoholinkäytön vähentymiselle kuin ikä, ammatti tai tulotaso. Tupakointi ja alkoholinkäyttö liittyvät läheisesti yhteen. Muutenkin eri päihteiden käyttö kasaantuu samoille nuorille ja yhdistyy erilaisiin syrjäytymiseen liitettäviin ongelmiin. Huumeiden ja syrjäytymisen yhteyttä pohdittaessa on huomioitava, että huumeidenkäyttökulttuuri on eriytynyt tiettyjen ryhmien vakavaan huumeriippuvuuteen sekä juhlimiskulttuuriin liittyviin alakulttuureihin. Nuorten humalajuomisessa ei ole suuriakaan alueellisia eroja, mutta huumeiden käyttö on painottunut Etelä-Suomeen ja erityisesti pääkaupunkiseudulle. (Ahlström 2001, 35 – 37.)

Vanhempien suuri alkoholinkäyttö ei välttämättä suoraan johda nuoren syrjäytymiseen, vaan sillä saattaa olla myös päinvastaisia vaikutuksia; nuoresta voi kasvaa vahva ja itsenäinen selviytyjä. Tällöin nuori tarvitsee sosiaaliseen kasvuunsa ja identiteettinsä kehittymiseen kuitenkin tukea muualta, esimerkiksi opettajien tai nuorisopalveluiden kautta. Vanhempien alkoholiongelmat aiheuttavat kuitenkin aina epävarmuutta nuoren elämässä eikä nuori useinkaan saa kotoa tukea opiskeluun tai muuhun arjenhallintaan. Moni päihdekäyttäjänuoret poikkeavatkin muista nuorista runsaiden koulupoissaolojen vuoksi. (Ahlström 2001, 39.) Omassa aineistossani suurella osalla nuoria oli kokemuksia

vanhempien päihderiippuvuudesta, mutta läheskään kaikki näistä nuorista eivät tunnista yhteyttä oman tilanteensa ja vanhempiensa tilanteen välillä.

Vakavin puute päihdeongelman ja syrjäytymisen yhteydestä löytyy hoitoonohjausjärjestelmän toimimattomuudessa. Nuoren tilanteen kartoittamisessa ja tarvittavan hoidon saamisessa on palvelujärjestelmässä merkittäviä puutteita. Ilman ajanvarausta tai päihdyneenä hoitoon on vaikeaa päästä, mikä tekee hoitoon pääsemisen ja hoidon aloittamisen vakavasti syrjäytyneille nuorille jopa mahdottomaksi. Onkin syytä tunnistaa palvelujärjestelmässä olevia aukkoja, joiden kautta osa nuorista jää palveluiden katvealueelle ollessaan joko liian ”vähän” tai liian ”paljon” syrjäytyneitä. Erityisesti matalankynnyksen palveluissa on vajetta, mitä pyritään myös etsivän työn kautta paikkaamaan. (Ahlsström 2001, 41.) Omassa tutkimuksessani korostui erityisesti liian ”vähän” syrjäytyneiden nuorten haasteet saada tukea ja päästä tarvittavien palveluiden piiriin.

Yhteiskunnallisesti syrjäytymistä käsitellään usein yksilöstä lähtevänä ilmiönä, mikä ilmenee erityisen hyvin päihdepolitiikassa. Nuoren liiallinen päihteidenkäyttö on usein kuitenkin vain pahoinvoinnin ulkoinen oire, jolloin pelkän ulkoisen oireen hoitaminen jättää todelliset pahoinvoinnin syyt pimentoon. Myöskään huomion kohdistaminen nuoren vanhempiin ja heidän puutteelliseen kasvatukseensa ei kerro riittävästi syrjäytymisen pohjimmaisista syistä, joita ei voida enää tarkastella yksilönäkökulmasta käsin sivuuttaen yhteiskunnalliset rakennetekijät, kuten mahdollisesti sukupolvia jatkuneen rakenteellisen työttömyyden. (Komulainen 2007, 13 – 14.)

Julkisessa keskustelussa nuorten päihteidenkäyttö mielletään helposti osaksi nuorisokulttuuria. Nuoret tekevät kuitenkin jatkuvia valintoja erilaisten alakulttuureiden välillä ja kesken. Lisääntyneet valinnanmahdollisuudet vähentävät nuorten välistä ryhmäpaineita. Myös maahanmuuttajat ovat tuoneet uusia tapoja juhlimiseen ja yhdessä oloon. Päihteidenkäyttöä ei olekaan mielekästä nähdä osaksi joitakin nuorisokulttuureja, vaan puhua erikseen erityisistä päihdekulttuureista, joihin kuuluu kaikenikäisiä ihmisiä. (Pylkkänen 2007, 22 – 23.)

3.6 Varhaislapsuus ja syrjäytyminen

Seuraavaksi käsittelen lyhyesti turvattoman lapsuuden yhteyttä syrjäytymisvaaraan. On kuitenkin hyvä muistaa, että kaikista turvattoman lapsuuden kokeneista nuorista ei tule

syрjäytyneitä eikä kaikilla marginaalissa elävillä nuorilla ole ollut turvatonta lapsuutta. Näyttääkin siltä, että merkityksellisintä lapselle on saada korjaavia tunnekokemuksia muilta turvallisilta aikuisilta, mikäli kotona vanhempien antama huolenpito on riittämätöntä. Omassa aineistossanikin monet nuoret ovat pärjänneet hyvin heikoista lähtökohdista huolimatta ja läheisten ihmissuhteiden ja sosiaalisen tuen merkitys ovat tärkeitä hyvinvointiin vaikuttavia tekijöitä. Suojaavat ja kannattelevat tekijät voivat tulla perheen lisäksi nuoren elämään koulusta, toveripiiristä tai laajemman ympäristön kautta. (Suurpää 2010, 15.)

Elämänkaariajatteluun sisältyy se riski, että syrjäytymistä pidettäisiin ennalta määrättyinä kohtalona, joten yksilön kehitystä ja syrjäytymisprosessia onkin hedelmällisempää tarkastella elämänkulku-käsitteen kautta. Elämänkulku viittaa sosiaalisesti rakentuvaan toimintaan, jossa yksilö toimii subjektina, ei vain ennalta määrättyjen tilanteiden vastaanottajana. Elämänkulun ja myöhemmän hyvinvoinnin kannalta keskeisiksi tekijöiksi tutkimusten mukaan on paikannettu muun muassa perhemuoto, lapsuuden perheen sosiaalinen asema ja siihen liittyvät ongelmat sekä erilaiset yksilön kouluvaikeudet. Nämä ovat siis elämänkulkua ennustavia, eivät määrääviä tekijöitä. Syrjäytymisprosessi ja ongelmien kasaantuminen hallitsemattomiksi voivat alkaa missä elämän vaiheessa tahansa. (Suurpää 2010, 14.) Syrjäytymisen prosessimainen elämänkulku todentuu yleensä niiden yksilöiden kohdalla, joiden elämässä on vain vähän suojaavia tekijöitä tai jotka eivät kykene käyttämään suojaavia tekijöitä hyväkseen (Järvinen & Jahnukainen 2001, 136). Koska monilla yksilöillä saattaa olla elämänkulussaan syrjäytymisen riskiä nostavia tekijöitä ja syrjäytymisprosessi jää kuitenkin aktivoitumatta, syrjäytymisvaarassa olevien henkilöiden leimaaminen voikin toimia itseään toteuttavana ennustuksena ja sosiaalisesta tuesta eristävänä tekijänä. Ulkopuolelta tulevasta leimasta seuraa helposti leiman mukaista käyttäytymistä. (Mt. 137.)

Lasten turvallisen lapsuuden kehitysedellytykset voidaan kiteyttää seuraaviin kolmeen perustekijään: 1. perushoiva ja huolenpito 2. vuorovaikutus 3. hyväksyntä. Eri kulttuureissa tehtyjen lapsuutta ja nuoruutta koskevien tutkimusten perusteella on voitu havaita, että turvalliseen lapsuuteen vaikuttavat muun muassa perheen koko, talouden rakenne ja vanhempien työmäärä. Vanhempien työmäärä on suoraan verrannollinen siihen aikaan, jonka lapset ja nuoret joutuvat olemaan yksinään. Kansainvälisten vertailujen mukaan suomalaiset lapset viettävät paljon aikaa yksin ilman aikuisen ihmisen läsnäoloa ennen kuin he välttämättä ovat siihen kypsiä. Jälkimodernissa kaupunkiympäris-

tössä lasten aikuiskontaktit ovat vähentyneet huomattavasti ja lasten ja aikuisten välinen vuorovaikutus on muuttanut muotoaan digitaalisempaan suuntaan. Suomalainen kulttuuri myös kannustaa nuoria varhaiseen itsenäistymiseen arvostamalla omatoimisuutta ja itsellistä pärjäämistä. (Taskinen 2001, 53 – 54.)

Kasvuympäristön puutteista ja heikentyneistä resursseista johtuvat lasten ja nuorten syrjäytymisen riskit voidaan pelkistää kahteen toisiinsa liittyviin selitysmalleihin. Syrjäytymisen riskiä kasvattaa toisaalta perheongelmien periytyvä luonne ja toisaalta aikuisuuden ja lapsuuden välisen rajan epäselvyys. Vanhempien kasvattajan rooli on puutteellinen, mikäli vanhempi haluaa olla pikemminkin lapsensa kaveri kuin rajoja asettava aikuinen. Lapset, jotka jäävät vaille aikuisen riittävää huolenpitoa, saattavat siirtyä nuoruuden kehityskriiseihin jo hyvin varhaisessa iässä. Toisaalta näillä nuorilla saattaa olla vaikeuksia aikuistua ja ottaa vastuuta tekemisistään iän edellyttämällä tavalla. Tällöin kyseessä on nuorten aikuisten riippuvuussuhde yhteiskunnan auttamisorganisaatioihin, sen sijaan, että he pyrkisivät seisomaan omilla jaloillaan. (Lämsä 2009, 202 – 206.)

Lasten ja nuorten syrjäytymisriskin kasvamiseen voidaan etsiä syitä myös kulttuurisista tekijöistä ja suomalaisen yhteiskunnan muutoksista viimeisten 40 vuoden ajalta. Naisten työssäkäynti on yleistynyt, perhekoko on pienentynyt ja avioerot ja yksinhuoltajuus ovat yleistyneet. Yhteiskunnallisella tasolla muutokset ovat merkinneet sitä, että perheiden tukiverkostot ovat pienentyneet ja heikentyneet, kun samanaikaisesti työn ja perhe-elämän yhteensovittamisen vaatimukset ovat kasvaneet. Lämsä kuvaa lähiyhteisöltä saatavan tuen puutetta käsitteellä myöhäismoderni orpous. Tällä käsitteellä hän viittaa tilanteisiin, jossa lasten ja nuorten on mahdotonta saada terveen kasvun edellyttämää tukea lähiympäristöltä. Tällaisissa tilanteissa esimerkiksi lastensuojelun tai nuorisotyön työntekijät saattavat olla lapsille ja nuorille heidän kasvuaan tukevia tärkeitä toisia. Mikäli lapset ja nuoret jäävät kokonaan ilman läheisten tukea, heidän osaansa luonnehtii osattomuus, turvattomuus, sosiokulttuurinen toiseus, irrallisuus ja sosiaalinen kontrolli. Kaikkein riippuvaisimpia yhteiskunnan palveluorganisaatioiden antamasta tuesta ovatkin ne nuoret, jotka ovat jääneet kokonaan ilman lähiyhteisöltä saatavaa tukea. Syrjäytymisprosessin syentyessä myös yksilön mahdollisuudet vaikuttaa omaan tilanteeseensa vähenevät. (Lämsä 2009, 206 – 209.) Tutkimukseni tuloksissa etsivän työn merkitys ihmissuhdetyönä oli korostunut ja nuoret kokivat Ohjaamon työntekijöiden kunnioittavan ja lämpimän työotteen olennaisena etsivän työn vaikuttavuuden suhteen. Aikuis-

kontaktien puutteeseen löytyykin yksi vastaus etsivästä nuorisotyöstä syrjäytyneiden nuorten tukimuotona.

3.7 Nuoret erityisessä syrjäytymisvaarassa?

Taskisen (2001) käyttämän luokittelun mukaan nuorten syrjäytyminen voi ilmetä kolmella tavalla: 1. nuori ei täytä hänelle osoitettuja käytös - tai taitovaatimuksia, minkä seurauksena hänet erotetaan työpaikasta tai koulusta. 2. Nuori ei täytä instituutioiden sisälle pääsemiseksi edellyttämiä vaatimuksia eikä hän pääse töihin tai opiskelemaan. 3. Syrjäytyminen voi olla myös nuoren oma valinta ja kannanotto. Tällaisen valinnan taustalla on usein turhautuminen ja toivottomuus tulevaisuuden suhteen. (Taskinen 2001,10.)

Edellä mainittujen lisäksi on huomioitava, että syrjäytyminen ei ulotu vain eristäytymiseksi erilaisista instituutioista, vaan myös sosiaaliseen syrjäytymiseen ja eristäytymiseen. Tällainen eristäytyminen voi tuoda nuorelle institutionaalista syrjäytymistä suuremman syrjäytymisen kokemuksen, joka vaikuttaa myös yksilön minäkuvaan itsestään. (Mt.11.) Myös omassa tutkimuksessani nuoret kokivat sosiaalisen syrjäytymisen yhtä merkittäväksi kuin institutionaalisen syrjäytymisen.

Kouluttautumattomuus ja koulun keskeyttäminen ovat merkityksellisimpiä nuorten syrjäytymistä ennakoivia indikaattoreita. Oppimisvaikeuksista seuraavan turhautumisen nuori voi projisoida häiriköimiseen ja muuhun valtakulttuurin normien mukaan epäsopeaan käyttäytymiseen. Nuori vastaa helposti häneen kohdistettuihin negatiivisiin odotuksiin, jolloin opettajien ja muiden auktoriteettien negatiiviset oletukset nuoresta muotoutuvat itseään toteuttaviksi ennustuksiksi. Usein syytä nuoren huonoon koulumenestykseen ja kouluviihtyvyyteen etsitään vain nuoresta itsestään häivyttämällä rakennetekijöiden, kuten koulukulttuurin merkitystä oppimiselle. (Talib, Löfström & Meri 2004, 55 – 58.)

On syytä huomioida, että nuoren eristäytyminen ja kyvyttömyys toimia sovinmaisella tavalla liittyvät myös moniin ulkoisesti näkymättömäksi jääviin tekijöihin ja lapsista ja nuorista puhuttaessa onkin pohdittu syrjäytymiskäsitteen korvaamista ulkopuolella olemisella, joka ei yhtä selvästi kohdistu huomiota henkilön sisäisiin ominaisuuksiin. Nuoren elämäntilanteen tarkastelu yhteiskunnallisena riskinä ulkopuolisen toimijan näkö-

kulmasta tuskin toimii sosiaalisena vahvistajana, jolloin syrjäytymiskäsite voidaan ymmärtää ongelmalliseksi sen yksilöä leimaavan vaikutuksen johdosta. Toisaalta syrjäytymisvaaran kohdalla on olennaista tunnistaa siihen liittyvät riskitekijät ja yhteiskunnalliseen muutokseen pyrittäessä on tarpeellista puhua ikävistäkin asioista suoraan, lieventämättä ilmiöön liittyviä niin yksilöllisiä kuin rakenteellisiakin tekijöitä. (Puuronen 2014, 64.)

Nuoruuden ymmärtäminen syrjäytymisherkkänä kehitysvaiheena liittyy syrjäytymisen tarkasteluun muutosprosessina. Syrjäytymisessä ja ulkopuolelle jäämisessä on aina kyse muutoksista. Nuorten elämänvaiheeseen liittyvät jo luonnostaankin monet muutokset, jotka voidaan ymmärtää universaaleiksi ja ylihistoriallisiksi. Ikämuutosten lisäksi nuorille voi kasaantua yksilöllisiä muutoksi, kuten vanhempien avioero. Syrjäytymisen kannalta riskialtis tilanne on silloin, kun nuoren elämässä tapahtuu paljon muutoksia hyvin lyhyessä ajassa. Aiemman tarkastelun perusteella on myös huomioitava, että yhteiskunnassa ja kulttuurissa on tapahtunut monia nuorten syrjäytymisen riskiä nostavia eriytymis- ja muutosprosesseja, kuten nuoruusiän pidentyminen, koulutuksen eriytyminen, nuorten eriytyminen erilliseksi ikäryhmäksi, nuorten aikuistumisprosessien eriytyminen sekä sosiaalisen tuen ja kontrollin eriytyminen. (Lämsä 2009, 35 – 36.)

Useiden tutkimusten perusteella osa nuorista on elämäntilanteensa perusteella suuremmassa syrjäytymisvaarassa kuin muut saman ikäiset samoja siirtymiä läpikäyvät nuoret. Esimerkiksi huonoista lapsuuden kodin olosuhteista johtuvalla varhaisella itsenäistymisellä on yhteyksiä kodittomuuteen, samoin kuin teiniraskauksiin on usein liitetty puutteellinen lapsuuden perheen tuki ja turva. Myös matalan kouluttautumisen ja sitoutumisvaikeuksien on todettu olevan vahvasti ylisukupolvisia. Tällaiset tutkimustulokset viestivät tarpeesta kasvattaa erilaisia palveluita ja tukitoimia vaihtelevissa tilanteissa eläville perheille heidän erilaisissa elämänvaiheissaan. Näin lähtökohtana palveluiden kehittämisessä ovat nuorten ja heidän lähiyhteisönsä todelliset tarpeet, eivät niinkään nuorten yhtenäistämiseen perustuvat ikäraajat tai kompetenssit. (Coles 2002, 102 – 104.)

Syrjäytymisestä suhteellisen pysyvänä tilana voidaan puhua vasta silloin kun kyseessä on useampi seuraavista tilanteista: elämäntilanteessa tapahtuva negatiivinen muutos, ulosajautuminen yhteiskunnan keskeisiltä toiminta-alueilta, yksilön ja kulttuurisen normijärjestelmän välinen ylittämätön ristiriita, ongelmien kasautuminen niin, että ne eivät enää ole hallittavissa tai elämänhallinnan kadottaminen vieraantumisen kautta (Mt. 38).

Koska jo yhdenkin ehdon täyttymättä jättäminen asettaa syrjäytymisen tilan kyseenalaiseksi, tulee pohtia ainakin nuorten kohdalla mieluummin syrjäytymisvaarasta puhumista.

Syrjäytymisen leimaavasta luonteesta johtuen Helne (2002) käyttäisi syrjäytymiskäsitteen tilalla mieluummin marginalisaation käsitettä. Helne perustelee marginalisaation käyttöä sillä, että syrjäytymisessä on usein, erityisesti nuorten kohdalla, kyse siitä, että yksilöt ovat yhteiskunnan eri alueiden marginaaleilla, eivät niiden ulkopuolella. (Helne 2002, 22.) Marginaalisaatio antaa mahdollisuuden tarkastella asioita marginaalissa elävän ehdoilla ja hänen kokemustensa ja niille antamien merkitysten kautta. Verrattuna syrjäytymiseen marginaalisuus ei ole niin voimakkaasti huonommuutta, vaan erilaisuutta valtavirtaan nähden. Yksilö voi olla marginaalissa jollakin elämänalueella ja toisella taas ei. Hyvin usein nuorten kohdalla kysymys on tällaisesta marginaalisuudesta, jolloin nuori on esimerkiksi koulutuksen suhteen marginaalissa, mutta sosiaalisen pääoman suhteen ei. Myös omassa tutkimuksessani nuorten syrjäytyminen ilmeni erilaisissa kehyksissä eri tavoin. Enemmän kuin yksilön ominaisuuksiin, marginaalisuus liittyy tiettyyn tilanteeseen liittyvään paikkaan. Kaikki ihmisen elämisen paikat, kuten myös marginaalisuus, mahdollistavat paikkaan liittyvän erityistietämisen. Tällainen tieto on mahdollista saavuttaa kuuntelemalla tietyssä marginaalissa elävien ihmisten kokemuksia. (Puuronen 2006, 104 - 105.) Tällaisen marginaaliseen paikkaan liittyvän tiedon saavuttamiseksi olen itse käyttänyt tutkimukseni aineistona marginaalissa elävien nuorten ja heidän kanssaan työskentelevien työntekijöiden kokemuksia. Käytän kuitenkin omassa tutkimuksessani marginaalisuutta enemmän syrjäytymisen käsitettä, koska se on kattavampi ja dynaamisempi viitatessaan yhteiskunnan ja yksilön välisiin muutosprosesseihin.

4 ETSIVÄ NUORISOTYÖ NUORISOKASVATUKSEN MUOTONA

Käsittelen seuraavaksi etsivän työn pääperiaatteita ja menetelmiä sekä työn juuria. Itse ymmärrän etsivän työn sekä ideologiaksi että työmenetelmäksi, joka sijoittuu nuorisokasvatuksen kentälle.

Etsivää työtä voidaan pitää osana nuorisokasvatusta, koska Niemisen (2010) mukaan nuorisokasvatuksella tarkoitetaan kaikkea yhteiskunnassamme tapahtuvaa kasvatustoimintaa, jonka tavoitteena on tukea ja ohjata nuoren kasvua ja hänen identiteettinsä kehittymistä. Erityiskasvatuksen instituutiot, jollaisena myös etsivää nuorisotyötä voidaan pitää, ovat kasvu - ja oppimisympäristöjä, joissa käytännön kasvatustoiminta tapahtuu. Koska kasvatustoiminnassa on kyse yksilön oppimisprosesseista, voidaan nuorisokasvatusta pitää yhtenä kasvatustieteen osa-alueena. (Nieminen 2010, 32 – 35.) Suuri osa nuorten kasvu - ja oppimisprosesseista tapahtuu nuorille itselleen merkityksellisissä ympäristöissä, joten on oleellista pohtia niitä merkityksiä, joita nuoret etsivälle nuorisotyölle antavat. Kasvatustieteen osa-alueena nuorisokasvatus tarkoittaa nuorten kasvatukseen, kasvuun ja oppimiseen kohdistuvaa tutkimustyötä, jollaiseksi myös oman tutkimukseni näen (Mt. 35).

4.1 Etsivän työn kehitys

Etsivällä nuorisotyöllä on kansainvälisesti vankka historiallinen perusta yhtenä nuorisokasvatuksen osa-alueena ja sen merkitys nuorisokasvatuksellisenä työmuotona on tunnistettu pitkään myös Euroopassa, jossa etsivän nuorisotyön juuret ulottuvat 1800 – luvulle Englantiin. Tällöin eräät organisaatiot (erityisesti Pelastusarmeija) pyrkivät tarjoamaan mielestään valistuksen ja avun tarpeessa oleville nuorille tukeaan. Palvelut olivat tuolloin keskittyneet moraali - ja terveystalituksen antamiseen alempien sosiaaliluokkien nuorille ja työtä tehtiin suurien kaupunkien slummeissa. Erityistä tuossa työssä oli se, että valistusta ja tietoa jaettiin siellä, missä nuoret olivat, heidän omalla maa- perällä. Työmuodon, joka oli saanut vaikutteita USA:n jengityöstä, tavoitteena oli saada yhteys kaikkein vaikeimmin tavoitettaviin, kouluttamattomiin nuoriin. Kaduilla ja lähiöissä tapahtuvaa työtä johtivat usein koulutetut nuorisotyöntekijät, mutta käytännössä nuorten kanssa tehtävä työ toteutettiin pitkälti vapaaehtoisvoimin ja projektiluontoi-

sesti. Projektit kohdistettiin lähioihin, joissa nuorisorikollisuus oli suurta ja erityistavoitteena olikin usein tukea nuoria rikoksentekejiä ja vankilasta vapautuneita henkilöitä pysymään jatkossa kaidalla tiellä. (Crimmens, Factor, Jeffs, Pitts, Pugh, Spence & Turner 2004, 6 – 7.)

1990 – luvulla Englannissa nähtiin tarvetta laajentaa nuorten parissa tehtävän työn näkökulmaa rikollisista myös muihin riskiryhmiin, kuten huumeidenkäyttäjiin. Vaikka työ säilyi edelleen projektipainotteisena, alettiin katutyöhön palkata yhä enemmän koulutettuja työntekijöitä, jotka työskentelivät aina pareittain. Myös Suomessa etsivää työtä tehdään kaduilla edelleen pareittain. Tällä hetkellä outreach/detached work on Englannissa tärkeä nuorisokasvatuksen työmuoto, jolla on vahvat ja pitkälle ulottuvat juuret. (Mt. 7 - 9.)

Norjaa voidaan pitää pohjoismaalaisittain etsivän työn pioneerimaana ja se on toiminut pohjana myös suomalaiselle etsivälle työlle (Vamos 2014, 13). Norjassa on kehitetty sosiaalisen kenttätönn malli riskioloissa elävien nuorten auttamiseksi jo 1970 – luvulla. Tämän mallin pääperiaatteena on koko ajan ollut se, että työntekijät vievät apua sinne, missä nuoret viettävät aikaansa. Nuorilla on oikeus ja valta päättää haluavatko he olla kontaktissa työntekijöiden kanssa ja kertoa heille luottamuksellisesti ongelmistaan. Norjalaisessa mallissa on tärkeää, että työntekijät toimivat aina eri sukupuolta edustavina työpareina. Heillä ei ole mitään kontrollivelvoitetta, mutta he eivät myöskään tarjoa aineellista apua, vaan heidän tavoitteenaan on auttaa ja tukea nuoria näiden omissa pyrkimyksissä. Tämä on oleellinen osa etsivän työn ideologiaa myös Suomessa. Norjan etsivä työ on jakaantunut kahden tyyppiseen työhön eli työhön, jota tehdään suurien kaupunkien keskustoissa vaikeiden nuoriso-ongelmien parissa (uteseksjonen) sekä lähioissa tehtävään työhön (feltarbeit), jonka luonne on enemmän ennalta ehkäisevää ja nuorten aktivoimiseen pyrkivää. Norjassa etsivässä työssä painottuu kontaktityö kentällä, nuoren omalla revierillä, jonne työntekijän valta ei ulotu. (Huhtajärvi 2008, 451 – 452.)

Suomessa etsivän työn pääperiaatteiden voidaan nähdä rakentuvan norjalaisen mallin ympärille. Etsivän nuorisotyön päätehtävät ja vaiheet ovat Männikön (2011, 10) mukaan etsiä ja löytää apua tarvitseva, solmia kontakti ja rakentaa luottamus, kartoittaa nuoren tilanne ja voimavarat, selvittää tarvittavat palvelut ja toimia monialaisessa yhteistyössä, luoda nuorelle tuki - ja palveluverkosto, motivoida ja kulkea rinnalla, vahvis-

taa nuorta hänen omien voimavarojensa käytössä, opettaa hyödyntämään palveluita, seurata nuoren voimaantumista, luopua ja lopettaa työ, kehittää toimintaa sekä huolehtia omasta ammattitaidosta ja jaksamisesta.

Etsivän työn kaltaista työmuotoa sovellettiin Suomessa jo 1960 – luvulla riskiryhmien, kuten jengien, parissa. Tällöinkin pääperiaatteena oli ulos toimistoista lähteminen ja apua tarvitsevien etsiminen heidän omilta alueiltaan. Varsinainen ammatillinen etsivä työ alkoi Suomessa projektityyppisesti vuonna 1991. Tämä etsivän nuorisotyön projekti toteutettiin Tampereella kunnallisen nuoriso - ja sosiaalitoimen sekä valtakunnallisen vapaaehtoisjärjestön Nuorten Palvelu ry:n yhteistyönä ja projektin kesto oli neljä vuotta. Tämän projektin tavoitteena oli kerätä kokemuksia moniammatillisesta työskentelystä eri ammattikuntien välillä rikkomalla perinteisiä hallintorajoja ja yhdistämällä resursseja. Samoin kuin Norjassa, myös Tampereella etsivää työtä tehtiin sekä Tampereen keskustassa että lähiöissä. Vaikka etsivän nuorisotyön projekti päättyi Tampereella vuonna 1995, työ jatkui kuitenkin Tampereen kaupungin nuorisotyön - ja sosiaalipalveluiden yhteistyönä. Tällä hetkellä etsivän työn työmuoto on vahvasti osa suomalaista nuorisotyötä ja sitä toteutetaan miltei jokaisessa suomalaisessa kunnassa. Työ jakaantuu kohdennetusti eri marginaaliryhmien kanssa tehtäväksi työksi sekä alueellisesti nuorten parissa tehtäväksi työksi. Hallinnollisesti etsivä työ jakaantuu eri organisaatioihin kunnallishallinnon tasolla sekä kolmannella sektorilla. (Mt. 451 – 454.) Vuonna 2000 työmuodon nimeksi vakiintui etsivä työ, mutta itse käytän omassa tutkimuksessani vaihtelevasti myös käsitettä etsivä nuorisotyö selvyiden vuoksi, koska etsivää työtä tehdään Suomessa muidenkin marginaaliryhmien, kuten prostituoitujen ja huumeidenkäyttäjien parissa.

Vuonna 2011 voimaan tulleessa nuorisolain muutoksessa etsivän työn roolia ja oikeuksia tarkennettiin. Laki huomioi esimerkiksi monialaisen yhteistyön merkityksen nuorten ohjaus - ja palveluverkostossa, johon etsivä työ kuuluu. Myös työn vapaaehtoisuus määritellään laissa. Nuoren tietojen luovuttamista varten tulee saada nuoren oma suostumus, vaikka yhteydenottoopyyntö tulisikin muualta kuin nuorelta itseltään. (Nuorisolaki 693/2010, HE 1/2010.) Tämän lain merkitys on hyvin suuri, koska Lempäälässäkin suurin osa etsivän työn yhteydenotoista tulee muualta kuin suoraan nuorelta, esimerkiksi sosiaalitoimiston kautta.

Opetus - ja kulttuuriministeriön mukaan nuorisolain muutos ja tarkennus viestii siitä, että nuorta ei jätetä yksin. Nuorisopolitiikan tulee ministeriön mukaan perustua nuorten elämäntietoon, jota muun muassa etsivä työ moniammatillisen asiantuntijuuden kautta antaa. Opetus - ja kulttuuriministeriö tunnistaa etsivän työn tavoitteeksi nuoren rinnalla kulkemisen ja tukena olemisen. Ministeriön mukaan etsivän työn kautta on mahdollisuus tarjota nuorelle luottamuksellinen aikuiskontakti. Etsivässä työssä työntekijä voi antaa nuorelle terveen aikuismallin ja ministeriön mukaan työn kohteena ovat ne alle 29 - vuotiaat, jotka ovat jääneet palveluiden ulkopuolelle ja saattavat olla vailla minkäänlaisia aikuiskontakteja. Opetus - ja kulttuuriministeriö myöntää vuosittain tukea työparien palkkaamiseen ja vuonna 2013 valtion avulla tuettua etsivän työtä teki Suomessa yli 340 työntekijää 93 prosentissa Suomen kunnista. Työn merkitys on siis hallinnollisesti tunnettua ja tunnistettua. Tosin on huomioitava, että nuorisolain mukaisesti kunnilla on mahdollisuus tarvittaessa toteuttaa palvelua. Pakollista se ei ole, mutta 283 kuntaa vuonna 2013 näkivät työn tarpeelliseksi niukoista resursseista huolimatta. Tämä on 93 % Suomen kunnista. (Opetusministeriö 2013.)

Etsivä nuorisotyö on osa nuorisotakuun piirissä tehtävää nuorisotyötä, koska etsivän työn tavoitteena on löytää yhteiskunnallisen tuen ja koulutuksen ulkopuolelle jääneet nuoret ja motivoida heitä nuorisotakuun palveluiden piiriin. Yhteydenoton jälkeen haasteena on saada asiakas motivoitumaan muutokseen, joka lähtee hänestä itsestään. Tässä yhteydessä moniammatillisen verkostotyön rooli on merkittävä ja siten myös omassa tutkimuksessani on ollut perusteltua kerätä aineistoa muiltakin nuorisopalveluiden työntekijöiltä kuin vain etsivästä työstä. Valtakunnallisesti tarkasteltuna etsivän työ tavoitti vuonna 2012 yli 20 000 nuorta ja pidempiaikaista tukea sai 14 614. Yhteiskunnallisesti ja erityisesti nuorisotakuun kannalta on merkittävää, että näistä nuorista peruskoulun jälkeinen tutkinto puuttui 10 700 nuorelta. Nuorisotakuun mukaisesti viimeistään 3 kk:n kuluessa työnhaun tai opiskelupaikan puuttumisen alkamisesta nuorelle tulisi löytyä tarkoituksellinen ja sopiva palvelu tai toimenpide. (Ministeriön viestintäyksikkö 2013.)

4.2 Etsivän työn yleisiä lähtökohtia

Etsivä työ on ensisijaisesti asenne ja toissijaisesti menetelmä. Siksi on erittäin tärkeää pohtia etsivän työn eettisiä periaatteita, jotka luovat pohjan käytännön työlle. Koko työn takana on ajatus jokaisen ihmisen ihmisyyteen perustuvasta ihmisarvosta ja sen perus-

teelle hänelle kuuluvasta oikeudesta saada arvonsa mukaista moraalista kohtelua. Arvokkuuden lisäksi etsivä työ perustuu ihmisen autonomiaan eli itsemääräämisoikeuteen, mikä erottaa työn perinteisen sosiaalityön kontrolloivista työotteista. Etsivä työ pohjautuu kokonaisvaltaiseen ihmiskäsitykseen ja yksilön ihmisarvon ja itsemääräämisoikeuden rajattomaan kunnioitukseen. Käytännössä asiakastyössä tämä merkitsee sitä, että asiakas tulee kuulluksi ja työntekijä huomioi kohtaamiseen liittyvän laajemman viitekehksen. Työntekijältä tämä vaatii ymmärryksen lisäksi myös ammatillisuuden ja asianmukaisen objektiivisuuden säilyttämistä, jotta molemminpuolinen uusi ymmärrys asiakkaan tilanteesta ja mahdollisuuksista mahdollistuu. (Mikkonen 2008, 18 – 19.) Etsivää työtä tekevillä henkilöillä ja organisaatioilla voidaan ymmärtää myös olevan yhteiskunnallinen asianajorooli, jolloin työssä oppimista tulisi pystyä hyödyntämään yhteiskuntapoliittisessa toiminnassa ja keskustelussa (Mt 18).

Sukupuolitietoisuus kuuluu olennaisesti etsivään työhön. Perinteisen norjalaisen etsivän työn mallin mukaan etsivän työn työparien tulisi edustaa molempia sukupuolia, mutta nykykäsityksen mukaan kohderyhmästä riippuen tulisi harkita käytetäänkö sekapareja vai samaa sukupuolta edustavia työntekijöitä. (Leinonen 2008, 18 – 19.) Eri kohderyhmillä on erilaiset tarpeet ja myös työmuoto vaikuttaa valintaan. Työn käytännön järjestykseen vaikuttaa olennaisesti se tehdäänkö etsivää työtä katutyössä vai esimerkiksi työpajoilla tai muissa tiloissa. Oman kokemukseni mukaan myös sosiaalialan naisvaltaisuus vaikuttaa väistämättä työparien muotoutumiseen. Lempäälässä etsivää työtä tekevät Ohjaamossa kolme naispuolista työntekijää.

Etsivän työn pääperiaatteena on terveys - ja sosiaalipalvelujen vieminen kohderyhmän omaan ympäristöön. Etsivä työ ei siis itse luo palveluita, mutta työn kautta on mahdollista selvittää palveluvajetta ja tarvittavien palveluiden luonnetta. Työn pääperiaatteesta johtuen työtä tehdään siis siellä, missä kohderyhmä on. Tämä aspekti murentaa yleensä työntekijän ja asiakkaan välillä olevaa valta-asetelmaa ja edesauttaa sitä, että ihminen kohdataan aina omilla ehdoillaan. Koska työ perustuu asiakkaan vapaaehtoiseen osallisuuteen, etsivä työ eroaa perinteisestä sosiaalialan työstä. Hallinnollisesti etsivän työn sijoittuminen nuorisotyön ja sosiaalityön välimaastoon ei aina ole selvää ja lisäksi eettisten periaatteiden pohtiminen niin sanotulla harmaalla alueella on hyvin olennaista. Etsivä työ on ensisijaisesti ymmärrettävä ihmissuhdetyöksi, jonka tavoitteena on tukea nuorta hänen itselleen asettamien suunnitelmien toteutumisessa. Onkin mielenkiintoista pohtia, mitä on välittäminen työotteena. (Puuronen 2014, 11.) Sekä Puurosen tutkimuk-

nessa (Mt. 12) että omassa aineistossani tuli myös vahva viesti siitä, miten sekä nuoret että etsivän työn työntekijät pohtivat, miten välittämisen ilmapiiriä ja nuorisolähtöistä työtettä olisi mahdollista edistää myös eri toimijoiden kesken.

Etsivän työn mahdollisuudet ja voima ovat juuri vapaaehtoisuudessa ja työn vähemmän byrokraattisessa luonteessa. Toisaalta työntekijän ja asiakkaan läheinen suhde vaatii työntekijöiltä vahvaa aikuisuutta ja hyvin ammatillista otetta. (Mt. 20 – 21.) Työtä kuvaava monialainen verkostoyhteistyö ja nuorten palveluohjaus yksilöllisten asiakastapamisten muodostaessa kuitenkin työn ytimen (Puuronen 2014, 7). Nuorisotyön ammattieettistä ohjeistusta voidaan pitää työn ohjenuorana myös etsivässä nuorisotyössä. Ammattieettisen ohjeistuksen on tarkoitus ilmaista asennetta, vastuuta ja suhtautumistapaa työhön ja asiakkaisiin ja työntekijä voi käyttää ohjeistusta pohtiessaan oman työnsä sisältöjä ja oikean ja väärän välisiä eroja. (Nuorisotyön ammattieettiset ohjeet 2014.)

4.3 Etsivä työ käytännössä

Etsivää työtä voidaan pitää nuorisokasvatuksen kontekstiin sijoittuvana sateenvarjokäsitteenä, jonka alle mahtuu monia erilaisia työtapoja ja työmuotoja erilaisten toimintaympäristöjen mukaan. Etsivän työn ammatillinen ja kulttuurinen viitekehys vaihtelevat ja työskentely-ympäristöjä ovat muun muassa katu, koti, palveluyksikkö ja Internet. Erityisesti nuorten kanssa toimiessaan, etsivän työn on pystyttävä reagoimaan nopeasti toimintaympäristön muuttumiseen, esimerkiksi sosiaalisen median suhteen. Työympäristöstä ja toimintatavasta riippumatta etsivää työtä ohjaavat aina edellisessä kappaleessa käsitellyt työn eettiset ja moraaliset periaatteet. (Leinonen 2008, 21 – 23.)

Etsivää nuorisotyötä kuvaavat suomenkieliset käsitteet eivät ole vielä vakiintuneiden käytäntöjen tasolla, mutta Puuronen esittää tutkimuksessaan (2014, 9 - 11) yhdeksi jäsentämisvaihtoehdoksi jakoa etsivän työn kolmeen päätyyppiin, jolloin etsivää työtä analysoidaan suhteessa työskentely-ympäristöön: asiakkaan kotiympäristössä tehtävä työ, kiertävä työ, jossa luodaan yhteyksiä erilaisten kohderyhmien kanssa eri instituutioissa sekä riippumaton työ, joka tapahtuu yksityisen tilan sijasta julkisilla paikoilla ja jonka kohderyhmänä ovat yksityiset henkilöt tai ryhmät. Riippumaton työmuoto korostaa etsivän työn erityispiirrettä sen astuessa vallan ja auktoriteettiaseman ulkopuolelle ilman kontrollointimahdollisuuksia (Mt. 13 – 14). Tämä työn erityispiirre kuvastuu myös työntekijöiden vastahakoisuudesta käyttää asiakasmääritelmää nuoresta, koska

nuori pyritään näkemään ensisijaisesti nuorena. Itse kuitenkin käytän tutkimuksessani Puurosen tapaan myös asiakaskäsitetä, koska sen kautta on mahdollista tarkastella työntekijän ja nuoren ammatillista kohtaamista. Toisaalta riippumattoman työmuodon korostaminen jättää varjoonsa yksityisissä tiloissa ja instituutioissa tehtävän työn, joissa nuorten vapaaehtoisuus ja valtasuhteen rakentuminen väistämättä muuttuu (Mt. 21). Lempäälässä Ohjaamolla on omat toimistotilat, mutta käytännössä työntekijä ja nuori tapaavat toisiaan monissa muissakin paikoissa.

Ruotsalainen sosiaalityön tutkija Björn Andersson on tutkinut ammatillista etsivää työtä ja määritellyt sen:

- työksi, jossa tarjotaan palvelua sitä tarvitseville henkilöille, jotka eivät muutoin palvelua olisi käyttäneet
- työksi, jossa yksilöt lähentyvät keskenään kontaktien aktiivisen etsimisen kautta
- yhteisölähtöiseksi työksi, jolla pyritään tavoittamaan erityiseen kohderyhmiin kuuluvia yksilöitä tai ryhmiä, joiden tavoittaminen ei ole riittävää perinteisten palveluiden kautta. (Andersson 2010, 24.)

Näiden periaatteiden kautta Andersson on päätenyt seuraavaan määritelmään etsivästä työstä:

Etsivä työ on verkostoituvaa ja resursseja välittävää toimintaa, joka kohdistuu ryhmiin, jotka on yleensä vaikea tavoittaa muilla keinoilla ja jotka tarvitsevat tukea helposti saatavassa olevassa muodossa sellaisessa ympäristössä ja yhteydessä, jota etsivä työntekijä ei voi organisoida tai kontrolloida. (Andersson 2010, 45.)

Erityisesti Anderssonin määritelmän viimeinen lause kuvaa etsivän työn erityisluonnetta verrattuna muihin hyvinvointipalveluihin.

Suomessa nuorisotoimen tehtävien hallinnointi on vuodesta 2014 kuulunut aluehallintovirastoille ja nuorisotyö sijoittuu kuntarakenteessa useimmiten sivistystoimen ja vapaa-aikatoimen alaisuuteen. Ammatillisen etsivän työn yhdistys (AMET) on perustettu jo vuonna 2010. Sen tavoitteena on edistää etsivän työn ammatillisuutta sekä hyviä käytäntöjä. (Mt. 10 - 11.) Puurosen tutkimuksen mukaan etsivän nuorisotyön kentällä on työntekijöiden kesken yksimielisyys siitä, että yksilöohjaus muodostaa työn ytimen ja sen keskeisimpänä toimintatapana nähdään nuorten pariin jalkautuvan etsivän työn. Toisaalta Puurosen aineistosta tuli myös viestiä siitä, että jalkautuvaa etsivää työtä ei käytännössä ehditä tekemään, koska instituutiotasolta (esim. ammattioppilaitokset) oh-

jautuvien nuorten määrä on jatkuvassa kasvussa. Samalla jatkuvaa keskustelua käydään myös siitä, missä laajuudessa ryhmät kuuluvat etsivään työhön. (Mt. 18 – 20.)

Etsivän työmuodon olemassaoloa ja tarpeellisuutta voidaan perustella seuraavien syiden kautta: olemassa olevat palvelut eivät ole tarkoituksenmukaisesti kohderyhmän ulottuvilla tai olemassa olevat palvelut eivät kohtaa kohderyhmän tarpeita. Vaikka modernit yhteiskunnat ovat vaurastuneet, niitä voidaan sosiaalisessa mielessä pitää epäonnistuneina, koska terveydellisillä ja sosiaalisilla ongelmilla on voimakas yhteys ihmisten eriarvoisuuteen; ihmisten hyvinvointi ei ole siis kasvanut aineellisen vaurastumisen tahdissa. (Puuronen 2014, 10.)

Etsivässä työssä interventioon pyritään neljällä tasolla, joita käsittelen seuraavaksi lyhyesti. Ammatillinen etsivä työ pyrkii ensisijassa yksilölliseen muutokseen, jolloin lisätään riskien tiedostamista, motivoidaan asiakasta tiedon avulla ja pyritään vaikuttamaan uskomuksiin ja asenteisiin. Varsinainen muutos lähtee kuitenkin asiakkaasta itsestään ja hänen omien resurssiensa aktivoimisesta. Etsivä työ pyrkii muutokseen vuorovaikutuksen keinoin, jolloin työtä tehdään henkilökohtaisessa vuorovaikutuksessa, mutta toisaalta huomioidaan myös yksilöllisen muutoksen vaikutus muihin ihmisiin. Seuraavalla tasolla etsivä työ pyrkii yhteisölliseen muutokseen, jolloin pyritään vaikuttamaan yhteisön sisäiseen kulttuuriin ja normeihin. Korkeimmalla tasolla etsivä työ tähtää sosiaalipoliittiseen muutokseen. Käytännössä tämä tarkoittaa kohderyhmään kohdistuvien asenteiden ja ennakkoluulojen hälventämiseen tiedon kautta sekä tiedon viemisellä päättäjien nähtäväksi. (Leinonen 2008, 26 - 27.)

4.4 Etsivän työn vaikuttavuus

Oma tutkimukseni keskittyy Lempäälän etsivän työn laadun ja vaikuttavuuden arviointiin asiakkaiden eli nuorten näkökulmasta. Etsivän nuorisotyön vaikuttavuuden arvioinnissa on ollut tyypillistä keskittyminen palvelukontaktien ja ohjausten määrän laskentaan, jolloin tilastointi ei kuitenkaan vastaa toiminnan sisältöä. Puhtaasti tilastoihin perustuva arviointi ei kykene tavoittamaan etsivän työn ydintä ihmissuhde - ja vuorovaikutustyönä. Arviointiin liittyvässä raportointikäytännössä ei tule esiin, miten vuorovaikutusprosessi vahvistaa nuoren itseluottamusta ja uskoa omaan osaamiseensa, mikä kuitenkin on edellytyksenä onnistuneeseen opiskelu - tai työnhakuprosessiin. Myös etsivän

työn työntekijöiden mukaan vuorovaikutusulottuvuus työllistää heitä eniten. (Puuronen 2014, 53 – 54.)

On ongelmallista, mikäli työn kuormittavin ja samalla jopa tärkein ulottuvuus jää arvioimatta. Tästä syystä olen valinnut tutkimuksen empiiriseksi aineistoksi nuorten ja työntekijöiden kokemukset pelkän tilastotiedon sijaan. Puuronen mukaan prosessin laatu määräytyykin ensi sijassa asiakkaan kokemusten pohjalta (Mt. 59). Kvalitatiivisella aineistolla olen pyrkinyt syventämään ymmärrystäni etsivän työn merkityksellisyydestä palvelun käyttäjille. Osana etsivän työn vaikuttavuuden arviointia tulisi olla kohtaamisen, läsnäolon ja ohjaamisen analysointi (Mt.54), joita olen pyrkinyt valottamaan sekä kyselyissä että haastatteluissa. Vaikuttavuuden lähtökohtana ovat siis kohtaamisten määrän sijasta olleet kohtaamisten laatu asiakkaan näkökulmasta. Keskeistä on huomioida se, ettei mitattavasta vaikuttavuudesta ja toisaalta konkreettisista vaikutuksista asiakkaan näkökulmasta voida puhua synonyymeinä. Useat nuoren elämässä pitkälläkin aikavälillä nähdyt vaikutukset voivat ennakoida vaikuttavuutta, jolloin vaikutukset ovat hyvin merkityksellisessä roolissa mahdollistamassa esimerkiksi nuorisotakuun toteutumista ja nuoren yhteiskunnallista aktivoitumista. (Mt. 54 – 56.) Nilsson ja Wadeskog käyttävät viivevaikutuskäsitettä kuvaamaan sitä, että etsivän työn tulosten näkymiseen menee usein aikaa, jos tulokset ovat nähtävissä (Nilsson & Wadeskog 2008, 5).

4.5 Nuorten toimijuuden ja osallisuuden vahvistaminen etsivässä työssä

Etsivän työn asiakkaita ei useinkaan yhdistä vain työttömyys, vaan useimpien taustalla on vakavia sosiaalisia ja henkilökohtaisia ongelmia, kuten turvattomat perhesuhteet, epäsovit elämänsuhteet, huonot kokemukset koulusta, kiusaaminen tai kiusatuksi tuleminen, syrjintä sekä erilaiset addiktiot. Työllistymisen lisäksi nämä nuoret tarvitsevatkin tukea sosiaalisessa elämässään, mutta heitä ei kuitenkaan voida ajatella homogeenisenä ryhmänä, vaan työllistyminen ja ura merkitsevät heille hyvin erilaisia asioita.

Merkityksellistä on tukea nuorten aikuisten identiteetin rakentumista niin, että he voivat nähdä itsensä osana työmarkkinoita ja riittävän kyvykkäiksi työllistymiseen. Tämä edellyttää yksilöllisten ja uniikkien työllistymispolkujen yhteiskunnallista hyväksymistä ja arvostamista, jolloin nuorten kokemusta heidän toimijuudestaan voidaan vahvistaa. Työllistymisprojekteihin osallistuneet nuoret ovatkin kuvailleet tärkeimmäksi toiveek-

seen yhteiskunnallisen osallisuuden sen kunnioitettuna jäsenenä, mutta valitettavan monet uskovat samanaikaisesti, ettei toive koskaan tule täyttymään. He eivät koe voivansa koskaan täyttää yhteiskunnan odotuksia heitä kohtaan eivätkä koe omakuvansa vastaavan normatiivisia rooleja. Jälkmodernissa yhteiskunnassa epäonnistumiset koetaan yksilöinä ja vain yksilöstä riippuvaisina. (Warner Weil, Wildemeersch & Jansen 2005, 88, 106 - 111.) Tutkimuksen nuorten käsitykset itsestään epäonnistujina ovat usein alkaneet muodostua jo alakoulusta alkaen oppimisvaikeuksien ja sosiaalisen eristytymisen kautta. Nuorten toimijuuden ja osallisuuden kasvattamisen kannalta olisi hyvin tärkeää vahvistaa heidän käsityksiään omista mahdollisuuksistaan ja tukea heitä heidän valinnoissaan ylittämään esimerkiksi sosiaalisia tai taloudellisia esteitä (Mt. 115). Tähän liittyy nuorten sosiaalisen ja taloudellisen osallisuuden mahdollisuuksien laajentaminen (Mt.136).

Perinteisesti osallisuuden tasoa on määritetty Arnsteinin (1969) osallisuusasteikon kautta, jonka välityksellä on pyritty määrittelemään kansalaisten/asiakkaitten ja julkisten organisaatioiden välistä valtasuhdetta. Alhaisinta osallisuutta kuvaa asteikossa manipulaatio, jota seuraa terapia. Arnsteinin mukaan nämä kaksi alhaisinta osallisuusmuotoa edustavat näennäisvaikuttamista. Kolmannella tasolla typologiassa on tiedonsaanti, neljännellä tasolla konsultaatio ja sitä seuraava yhteissuunnittelu. Nämä osallisuusmuodot edustavat Arnsteinin mukaan tokenismia, jossa asiakkaitten kokemukset ja mielipiteet ovat lähinnä neuvoa antavia verrattuna asiantuntijan tietoon. Tällainen osallisuus ei sisällä päätöksentekovaltaa. Kuudennella sijalla typologiassa on kumppanuus, sitä seuraa delegoitu toimivalta ja lopulta viimeisellä tasolla oleva kansalaisvalvonta. Kolme viimeistä tasoa edustavat asiakkaan itsenäistä toimivaltaa päätöksenteossa. (Arnstein 1969, 217.) Arnstein linkittää osallisuustypologiansa syrjäytymisen kontekstiin toteamalla, että osallisuuden voimistaminen voidaan ymmärtää vallan uusjakona, jolloin ne yksilöt, jotka tällä hetkellä on eristetty poliittisista ja taloudellisista resursseista, voidaan ottaa mukaan sosiaaliseen reformiin, joka saa heidät osallisiksi hyvinvoivan yhteiskunnan eduista (Arnstein 1969, 217).

Warner Weil, Wildemeersch ja Jansen näkevät nuorten voimaannuttamisen ja osallisuuden vahvistamisen jopa kaikkein merkityksellisempänä nuorten palveluiden tehtävänä. Heidän mukaansa palveluiden tulisi kasvattaa nuorten käsityksiä omista mahdollisuuksistaan ja vaihtoehtoistaan, kompetenssia sosiaalisesta ja ekonomisesta osallisuudesta, kapasiteettia sosiaalisesta pärjäämisestä ja hyväksytyksi tulemisesta sekä mahdollisuu-

desta ilmaista yksilöllistä ja yhteisöllistä toimijuutta. Nuorten aktivoimiseen ja voimaannuttamiseen saattaa sisältyä tavoite - ja menetelmäristiriitoja. Kun pyritään nuoren kokonaisvaltaiseen voimaannuttamiseen, tavoitteena on pitkäaikainen nuoren auttaminen ja tukeminen pikemminkin kuin lyhytaikainen muutos. Nuoren itseluottamuksen tukeminen vaatii luottamukseen perustuvaa vuorovaikutusta, jossa nuorella on mahdollisuus vapaasti ilmaista omia arvojaan, valintojaan ja uskoaan. Vaikka tällainen työskentely perustuu nuoren itseluottamuksen vahvistamiseen, tarkoituksena on myös oppia uusia taitoja ja tietoja, mutta samalla itseluottamus on kuitenkin perusta, jonka varassa nuorella on uskallusta hyödyntää kykyjään. (Warner Weil, Wildemeersch & Jansen 2005, 117, 123 – 125.) Jansenin ja Wildemeerschin (1998, 226) mukaan kasvatuksen ja voimaannuttamisen kontekstissa on olennaista kysyä:

Kuinka rikastuttaa ihmisten mahdollisuuksia sellaiseen sosiaaliseen osallistumiseen ja läsnäoloon, joka auttaa heitä yhdistämään persoonalliset ominaisuutensa ja halunsa kykyyn kokea vastuullisuutta ja yhteisyyttä toisten kanssa.

Täysivaltaisen kansalaisuuden tulisi olla nuorisopalveluiden keskeinen lähtökohta ja tavoite. Täysivaltaiseen kansalaisuuteen kuuluvat sekä kansalaisuus oikeuksina, joka korostaa yksilön sosiaalisia oikeuksia ja vapautta, että kansalaisuus käytäntöinä, joka painottaa ihmisten aktiivista, kollektiivista toimintaa. On huomattava, että kansalaisuus tulee ennen asiakkuutta, jolloin kansalaisuuden suhteen sekä nuoret että työntekijät ovat samalla tasolla. (Juhila 2006, 118 – 119.) Etsivässä työssä nuoren ja työntekijän välistä valtasuhdetta pyritäänkin purkamaan eri tavoin. Askheimin (2003, 230 - 231) mukaan voimaannuttamisessa on kyse vallan siirtämisestä niille, joilla valtaa ei ole tai heillä ei ole kykyä sitä itse ottaa. Tällainen voimaannuttamisen käsitteellistäminen sisältää ajatuksen siitä, että syrjäytymisprosessissa olevilla yksilöillä on mahdollisuuksia ja resursseja vaikuttaa elämäänsä ja siten kasvattaa osallisuuttaan. Luottamus yksilön omaan toimijuuteen ja potentiaaliin toimii myös etsivän työn ytimenä.

Norjassa on pyritty kasvattamaan nuorten osallisuutta ja toimijuutta nuorille suunnatun Ung i Jobb - projektin kautta, jossa nuoret tekivät yhteistyötä kahden jalkapalloklubin kanssa. Projektin tavoitteena oli nuorten kiinnittyminen työelämään sisäisen motivaation ja halukkuuden kautta. Projektin toiminta sisälsi ryhmä - ja yksilövalmennusta sekä työkokeiluja jalkapalloklubeilla ja sen yhteistyöyhteyksissä. Projektin vahvuutena on ehdottomasti työkokeilujen monipuolisuus nuorten voimavarojen, kiinnostuksen kohteiden ja uramahdollisuuksien perusteella. (Ung i Jobb, 2014.) On selvää, että kaikki nuo-

ret eivät voi työllistyä jalkapalloklubille, mutta projektin ydin muodostuikin yksilöllisestä, nuoren profiilin mukaan räätälöidystä työkokeilusta, jossa nuori samalla sai tärkeää työelämätietoutta, työnhakutaitoja sekä vuorovaikutustaitoja. On loogista päätellä, että nuoren resursseista ja motivaatiosta käsin rakennettu koulutus - tai työkokeilu on eri tavoin motivoivaa kuin sanktioihin perustuvat työllistämisjaksot. Tällaisten työvoimakoulutusten ongelmallisuus ja näköalattomuus tuli hyvin ilmi nuorille tekemistäni haastatteluista. Jokainen nuori, joka mainitsi haastattelun yhteydessä ulkoiseen motivaatioon perustuvat aktivointitoimenpiteet, koki ne myös tuloksettomiksi ja turhauttaviksi omalla kohdallaan.

4.6 Etsivä työ osana hyvinvointipalveluja

Kun etsivä työ nähdään osana hyvinvointipalveluita, erityisesti asiakkaan ja työntekijän välinen tasa-arvoinen suhde nousee merkittävään asemaan. Hyvinvointipalvelut muodostuvat työntekijän tekemän työn ja asiakkaan toiminnan välisestä suhteesta, jossa molempien teot vaikuttavat aina jollakin tasolla toisiinsa. Hyvinvointipalveluiden lähtökohdat ovat palveluiden aineettomuus, jolloin palvelut ovat tekoja ja prosesseja sekä se, että asiakas osallistuu merkittävällä tavalla palvelukokonaisuuden tuotantoon. (Puuronen 2014, 59.) Hyvinvointipalvelun määritelmän perusteella etsivä työ voidaan ymmärtää hyvinvointipalveluksi, jonka ytimenä on ihminen - ihmiselle työmuoto. Hyvinvointipalveluihin liittyvät asiakkaan ja työntekijän väliset erilaiset vuorovaikutussuhteet muodostavat perustan tutkimukseni tulososion asiakkuuden kehysanalyysille. Omassa tutkimuksessani nuorten palveluita ilmentävät etsivän työn lisäksi sen yhteistyökumppanit, joihin myös aineistonkeruu on kohdistunut. Aineistossa on huomioitu seuraavat palvelut: sosiaalityö (lastensuojelu/aikuissosiaalityö), perhetyö, mielenterveyspalvelut, työllisyyspalvelut - ja kuntoutuspalvelut (Monitoimikeskus, Starttipaja, Ehtookoto) sekä koulutus (Valkeakosken ammattioppilaitos). Kansaneläkelaitoksen ja Työvoimatoimiston merkitys hyvinvointipalveluina tulee myös selkeästi esiin aineistostani, vaikka näiden organisaation edustajia en haastatellutkaan.

4.7 Liittämis - ja kontrollitavoite suhteessa etsivään työhön

Hyvinvointipalvelujen, ja siten myös etsivän työn, luonnetta voidaan analysoida suhteessa yksilöön ja hänen autonomiaansa ja itsemääräämisoikeuteensa. Autonomian mer-

kitys on oleellinen etsivän työn kontekstissa, mutta autonomian suhde esimerkiksi nuorisotakuuseen on ongelmallinen.

Usein julkisessa ja poliittisessa syrjäytymiskurssissa, kuten nuorisotakuun ympärillä, korostetaan tukitoimien merkitystä asiakkaiden liittämässä yhteiskunnan valtakulttuuriin ja toisaalta taas näiden toimenpiteiden kautta mahdollisuutta kontrolloida niitä yksilöitä, joiden liittämässä on vaikeuksia (Juhila 2006, 49). Erityisesti nuorisotakuussa korostuu tällainen liittäminen - ja kontrollointipyrkimys taustamotiivina sen tiivistäessä koko syrjäytymisilmiön kouluttautumisen ja työllistymisen ulkopuolelle jäämiseen. Nuorisotakuu on merkittävässä roolissa etsivässä työssä. Etsivässä työssä liittämistavoite konkretisoituu erilaisten osallisuuden ulottuvuuksien ja mahdollisuuksien kasvattamisen kautta, jolloin normaalin osallistumisen ja yhteiskuntaan kuulumisen voidaan nähdä olevan normatiivinen tila. (Mt. 53.)

Liittäminen voidaan nähdä laajemmin syrjäytymisprosessin vastakohtana, jolloin syrjäytymisongelman ratkaisuksi nähdään vähemmistön liittäminen osaksi enemmistöä. 1990 – luvun laman jälkeen syrjäytyminen onkin nähty vahvasti yhteiskuntapoliittisena kysymyksenä, joka on jatkuvasti läsnä, paitsi erilaisia tavoitteita ajavien poliitikkojen, myös median kiinnostuksen kohteena. Poliittiselta kannalta tarkasteltuna huono-osaisuuden ja syrjäytymisen keskeisenä tunnusmerkkinä voidaan nähdä taloudellinen ja materiaallinen köyhyys. Toisaalta paradoksaalisesti köyhyyden voidaan nähdä olevan myös kasautuvan huono-osaisuuden lähtökohta ja taloudellisen eriarvoisuuden pääasiallinen syy syrjäytymiseen. (Juhila 2006, 54.)

Köyhyyden ja sosiaalisen syrjäytymisen uhan alla olevia on luokiteltu erilaisten ryhmien ja luokitteluiden kautta, jotka nähdään siis erityisesti liittämisen tarpeessa oleviksi. Tällaiset ryhmä - ja aluenäkökulmat korostavat syrjäytymisen kulttuurista ulottuvuutta, mikä painottuu stereotyyppisissä asenteissa määrättyjä nuorten alakulttuureja kohtaan. Koska syrjäytymistä ei hahmoteta sattumanvaraiseksi prosessiksi, vaan syrjäytymisriski liitetään määrättyt kriteerit täyttäviin ryhmiin tai yksilöihin, pyritään syrjäytymisen vastaisessa työssä erityisesti ennalta ehkäisevään työotteeseen. Tällaista varhaisen puuttumisen orientaatiota sovelletaan erityisesti lapsiin ja nuoriin. (Juhila 2006, 56 – 57.) Myös etsivän työn voidaan nähdä olevan osa syrjäytymisen varhaisen puuttumisen diskurssia.

Liittämisen - ja kontrollointitavoitetta ilmentävät erilaiset yhteiskunnalliset aktivointitoimenpiteet. Nämä toimenpiteet pyrkivät edesauttamaan asiakkaiden työllistymistä tai kouluttautumista erilaisten taloudellisten sanktioiden ja kannustimien kautta. Erilaiset hyvinvointipalvelut on siis eri suhteessa valtuutettu käyttämään ”keppiä ja porkkanaa”. Aktivointitoimenpiteet kohdistuvat kahteen pääryhmään: alle 25 – vuotiaisiin, jotka ovat vaarassa syrjäytyä työelämästä sekä yli 25 – vuotiaisiin pitkäaikaistyöttömiin. Oman tutkimukseni empiirinen aineisto koostuu pääasiassa ensimmäisestä ryhmästä eli alla 25 – vuotiaista, jotka ovat vailla työtä tai koulutuspaikkaa. Aktivointisuunnitelmien tekemiseen osallistuvat sekä työvoima - että sosiaaliviranomaiset. Aktivointitoimenpiteet herättävät ristiriitaisia tunteita sekä nuorissa, nuorisotutkijoissa, että nuorten palveluiden työntekijöissä. (Mt. 59 – 60.) Weilin, Wildemeerschin ja Jansenin tutkimuksessa useat nuoret kertoivat kokemuksistaan aktivointimenetelmistä epämiellyttävänä pakko- na rahan saamiseksi, joilla ei ole mitään todellista merkitystä, koska ne eivät ole nuorten omasta sisäisestä motivaatiosta lähtevää. Toisaalta nuorten tulisi kuitenkin motivoida itsensä yhä uudestaan ponnistelemaan, vaikka aktivointimenetelmät eivät voi taata työllistymistä millään tasolla. Aktivointimenetelmät näyttäytyivät tutkimuksessa eri tavoin projektin työntekijöille ja nuorille. Kun nuoret kokivat turhautumista ja epätietoisuutta omasta toimijuudestaan, työntekijät olivat huolestuneita yleisesti eriarvoisuudesta ja sen vähentämisestä. (Weil, Wildemeersch & Jansen 2005, 5,15.) Aktivointimenetelmät heijastavat osaltaan jälkimodernille yhteiskunnalle tyypillistä yksilön vaatimusta kehittää ja haastaa yhä uudelleen ja uudelleen itseään, olemaan loputtoman aktiivinen (Mt. 8 – 9). Omassa tutkimuksessani nuoret kokivat Weilin, Wildemeerschin ja Jansenin tutkimuksen tapaan aktivointitoimenpiteet turhauttavina ja tehottomina, koska ne eivät useinkaan perustu nuoren sisäiseen motivaatioon. Sitä vastoin etsivän työn vapaaehtoisuus ja nuoren autonomian korostaminen nähtiin yhdeksi työmuodon merkityksellisyyttä lisääväksi tekijäksi. Toisaalta aineistossani myös työntekijöiden osalta oli nähtävissä kokemuksia aktivointitoimenpiteiden tehottomuudesta.

Syrjäytymisprosessin eri vaiheissa uudelleen määritellään jatkuvasti asiakkaan itsemääräämisoikeutta, yksilö-yhteiskuntasuhdetta sekä subjekti-objektisuhdetta. Asiakkaan siirtyminen elämänhallinnasta kohti syrjäytymistä merkitsee samalla siirtymistä kohti pakkoja eli vaikka matalan kynnyksen palveluissa pyrittäisiinkin vahvistamaan yksilön omia voimavaroja, syrjäytymisprosessin edetessä siirrytään yhä etenevässä määrin ongelmakeskeiseen kontrolliin. (Lämsä 2009, 180.) Lämsä on väitöskirjassaan Tuhat tari-

naa lasten ja nuorten syrjäytymisestä (2009) tutkinut lasten ja nuorten syrjäytymistä sosiaalihuollon asiakirjojen valossa. Tutkimuksensa perusteella Lämsä kritisoi lisääntyneen kontrollin vaikutusta yksilön identiteettiin ja käsitykseen omasta kyvyttömydestään oman elämänsä subjektina. Näin ongelmakeskeiseen kontrolliin perustuvat toimenpiteet itse asiassa edistivät yksilön syrjäytymistä vastakkaisista tavoitteista huolimatta. Lämsän tutkimuksessa sosiaalipalveluiden työntekijöiden asiakkuuspuhe ilmeni usein ongelmapuheena, jossa asiakkaaseen liitettiin määreet toivoton tapaus, avuttomuus, vastuuttomuus ja tehottomuus. (Mt. 181.) Omassa tutkimuksessani palveluiden erilaiset asiakkuuden kehystämistavat ja kontrollitason vaihtelevuus suhteessa asiakkaan autonomiaan näkyivät asiakkaan kokemuksissa käyttämästään palvelusta.

Elämänhallitsemattomuus ja syrjäytyminen nähdään vahvasti toisiinsa liittyviksi asioiksi. Elämänhallinta onkin käsite, joka tulee esiin miltei kaikkien hyvinvointipalveluiden tavoitteissa. Myös omassa empiirisessä aineistossani elämänhallintadiskurssi oli esillä erityisesti työntekijöiden aineistossa. Elämänhallinta voidaan määritellä tavoitteeksi, joka ilmentää syrjäytyneiksi määriteltyjen yksilöiden liittymistä takaisin yhteiskuntaan. Ulkoisen elämänhallinnan mukaisesti ihminen kykenee ohjaamaan elämäänsä niin, etteivät hänestä riippumattomat tekijät vaikuta liikaa hänen elämäänsä. Sisäinen elämänhallinta viittaa ihmisen omaan kykyyn pitää elämänsä eri osa-alueita hallinnassa silloinkin, kun elämässä tapahtuu ennakoimattomia asioita. (Mt. 61.)

Saario on analysoinut tutkimuksessaan Mielenterveystoimiston hallinnan tekniikat työntekijöiden toimintatapojen määrittäjinä (2005) sitä, miten aktivoinnin ja tehokkuuden periaatteet vaikuttavat mielenterveyspalveluiden arjen käytännöissä ja hän on todennut että ammattieettisten toimintaperiaatteiden voidaan sanoa tulleen jopa alisteisiksi talouden kielelle ja tulostittareille (Saario 2005, 7). Tällainen uusliberalistinen arvo maailma johtaa ajatukseen, että tukea antavan työntekijän ja asiakkaan välinen suhde on ongelmallinen, koska se on osoitus siitä, että ihmisen elämä ei ole enää yksin hänen käsissään ja vastuullaan. Onnistuneen suhteen arvo piileekin tehokkuusajattelun mukaan suhteen lyhydessä, tuloksia pitäisi tulla mahdollisimman nopeasti. (Juhila 2006, 78.) Nuorten kohdalla tämä on erityisen haastavaa, koska ajatusmaailman muuttuminen ja kehittyminen eivät välttämättä tapahdu nopeasti tai ulkoisesti mitattavalla tavalla. Näin myös etsivän työn vaikuttavuuden arviointi ei voi perustua vain esimerkiksi asiakasmäärien mittaamiselle tai asiakkaiden työllistymiselle. Etsivässä työssä asiakkuuden kestolle ei ole määritelty mitään rajaa ja asiakkuussuhteet ovat usein pitkiä. Tehokkuus-

ajatteluun suhteutettuna on paradoksaalista, että tutkimukseni perusteella nuoret kokivat tärkeäksi sen, ettei Ohjaamon toiminnan tavoitteena ole siirtää heitä nopeasti toiseen palveluun, vaan nuoret kokevat työntekijöiden olevan heistä aidosti kiinnostuneita.

Kun hyvinvointipalvelun pääasiallisena tehtävänä on asiakkaan liittäminen keskuksen, voidaan työntekijän asiantuntijuuden ymmärtää olevan vertikaalista. Vertikaaliseen asiantuntijuuteen liittyy ajatus siitä, että työntekijällä on jotain sellaista tietoa asiakkaastaan eli tässä tapauksessa tietämisen kohteestaan, jota asiakkaalla itsellään ei itsestään ole. Tietonsa avulla asiantuntija valtuutetaan tietämään paremmin asiakkaansa tarpeet ja muutokseen vaadittavat toimenpiteet. Kuten toimenpiteet, myös muutoksen suunta eli tavoite on asiantuntijan määriteltävissä. Konkreettisesti vertikaalinen asiantuntijuus merkitsee esimerkiksi sitä, että asiakkaan todellisuus on alisteinen työntekijän näkemyksille ja työntekijällä on valta erotella oikea tieto väärästä. Asiakas on muutostyön kohteena, kohteistettuna. (Juhila 2006, 85 – 86.) Kuten luokittelussa ja rajojen tekemisessä keskuksen ja marginaalin välille, myös vertikaalisessa asiantuntijuudessa on kysymys vallasta. Omassa aineistossani nuoret kokivat tärkeäksi sen, että etsivässä työssä asiantuntijuus ei ole vertikaalista, vaan työntekijä luottaa nuoren olevan oman elämänsä paras asiantuntija.

4.8 Etsivän nuorisotyön kumppanuussuhde

Käsittelen seuraavaksi asiakkaan ja etsivän työn työntekijän välistä suhdetta kumppanuussuhteena. Itse miellän sekä aineistoni että etsivän työn ideologian perusteella etsivän nuorisotyön pyrkivän vuorovaikutussuhteessa työntekijän ja asiakkaan väliseen kumppanuussuhteeseen. Kumppanuussuhteessa asiakas ja työntekijä toimivat rinnakkain jäsentäen asiakkaan elämää ja tavoitteita yhdessä, mutta kuitenkin asiakkaan tarpeista ja toiveista lähtien (Juhila 2006, 103). Aineiston perusteella tämä tekijä vaikuttaa merkittävästi nuorten kokemuksiin etsivästä työstä.

Niin etsivän nuorisotyön kuin muidenkaan nuorten palveluiden asiakkaita ei voida tarkastella yhtenäisenä joukkona, vaan heidän syrjäytymisprosessinsa ovat erilaisia eli heidän marginaalisuutensa paikat ovat toisistaan eroavia ja päällekkäisiä. Nuorten erilaiset elämäntilanteet huomioiden nuorten ja työntekijän kohtaamiset ovat aina erilaisia. Asiakkaan ja työntekijän välisen kumppanuussuhteen tulisi olla eroihin perustuvaa vuorovaikutustyötä. Tällaisessa työssä työntekijä kunnioittaa yksilöiden välisiä eroja ja ihmis-

ten moninaisuutta ja eroja pyritään vahvistamaan tai työskennellään niiden ehdoilla erojen hallinnoimisen sijasta. Hyvinvointipalveluissa korostetaan asiakkaiden tasa-arvoista kohtelua, mutta se ei oikeuta työntekijöitä ”erosokeaan” toimintaan, koska tällainen toiminta ei huomioi tiettyyn marginaalisuuden paikkaan liittyviä tiettyjä erityistarpeita. (Mt. 109 – 110.)

Hallin mielestä tasa-arvoinen kohtelu sekä erojen huomioiminen voidaan yhdistää kumppanuussuhteessa. Hän käyttää käsitettä kaksoisvaatimus, joka korostaa kahden tärkeän eettisen periaatteen samanaikaista noudattamista. Ensimmäinen periaate kuvaa sitä, miten ihmisten erilaisuus ei oikeuta kohtelevaan heitä epäkunnioittavasti tai epätaasa-arvoisesti. Toinen periaate tähdentää samanaikaisesti erojen huomioimisen tärkeyttä ihmisten erilaisten tarpeiden näkemiseksi. (Hall 2003, 268 – 269.) Tällaisessa eroihin perustuvassa työssä ihmistä ei nähdä vain yhden ominaisuuden tai ongelman kautta, hän ei esimerkiksi näyttäydy työntekijälle vain syrjäytyneenä, vaan työntekijä pyrkii kohtaamaan yksilön hänen moninaisten ominaisuuksiensa kautta. Samalla tavoin myös asiakkaan tilannetta tulee tarkastella moniulotteisesti eikä nähdä häntä esimerkiksi vain huostaan otettuna nuorena. Kun erot ja yksilöllisyys ovat asiakkaan ja työntekijän kohtaamisen lähtökohtana on työntekijän mahdollista paremmin kuulla ja ymmärtää asiakkaalta saatua tietoa ja asiakkaan omia kokemuksia. Luonnollisesti erilaisuus ilmenee myös työntekijöiden välillä. (Juhila 2006, 111 - 112.)

Asiakkaan antama tieto on vuorovaikutussuhteessa ensiarvoisen tärkeää, koska hän tuo kohtaamiseen mukanaan elämäntilanteensa, kokemuksensa ja arvonsa. Tämä asiakkaan tieto on pohjana ongelmien yhteiselle jäsentämiselle ja ratkaisujen pohtimiselle. Erojen kunnioittamiseen liittyy se, että työntekijä ei voi olettaa kaikkien jakavan samoja elämänarvoja tai asettavan sovinnaisiin arvoihin liittyviä tavoitteita itselleen. (Mt. 114) Esimerkiksi etsivän nuorisotyöntekijän voi olla vaikeaa ymmärtää nuoren ratkaisua olla kouluttamatta itseään. Giddens kutsuu sellaisen maailman toimintatapaa, jossa yksilöllä on mahdollisuus tehdä monia erilaisia valintoja identiteettiinsä liittyen, elämänpolitiikaksi (Giddens 1994, 90 – 91). Tällaiseen elämänpolitiikkaan liittyy se, että työntekijä tukee asiakkaan itsensä toteuttamista tämän omien lähtökohtien perusteella (Mt. 117).

Kumppanuussuhteeseen perustuvassa asiakastyössä asiantuntijuus on horisontaalista eli kummallakaan kohtaamisen osapuolella ei ole toista ylittävää asiantuntijan tietoa. Tämä merkitsee sitä, että työntekijä ottaa lähtökohdakseen asiakkaan erityisen, marginaalisuu-

den paikasta syntyvän, toisen tiedon. Kun työntekijä ei kuvittele olevansa ainoa auktoriteetti, osapuolten välinen dialogi voi olla aitoa ja kohtaamisessa molemmilla osapuolilla on valtaa tilanteen etenemisen suhteen. On muistettava, että asiakassuhteessa myös työntekijä on autettava, koska hän ei voi onnistua työssään, jos asiakas ei lähde mukaan selvittämään tilannettaan. (Juhila 2006, 137 – 138.) Etsivän nuorisotyön asiantuntijuus perustuu horisontaalisuudelle, koska muutoksen lähtökohtana ovat nuoren oma toiminta ja tavoitteet, joiden toteutumista työntekijä tukee ja ohjaa. Työntekijältä tämä vaatii kykyä kuunnella ja arvostaa myös arjen asiantuntijuutta tasavertaisena tietona ja nöyrytymistä sen hyväksymiseen, että omat näkemykset edustavat toisen näkökulmasta kulttuurista valtavirtaa ja ylemmyyttä (Mt. 139 - 140). Toisaalta myös etsivän työn työntekijä voidaan nähdä autettavana, koska vapaaehtoisuuteen perustuva työ ei voi onnistua, mikäli nuori ei sitä itse halua.

4.9 Eettisyys osana asiakkaan ja etsivän työn työntekijän välistä suhdetta

Olen yllä avannut hyvinvointipalveluiden ja erityisesti etsivän työn työntekijöiden ja asiakkaiden välistä monimuotoista suhdetta, johon liittyy osana vallan epätasainen jakautuminen asiakkaan ollessa marginaalissa verrattuna työntekijän asiantuntijuuden tuomaan auktoriteettiin. Kun toimintaa tehdään tästä huolimatta ihminen - ihmiselle tasoisesti, on eettisyys olennaisena osana palvelua ja sen tuottamia merkityksiä. Etsivän työn työntekijöille eettisten periaatteiden säilyttäminen on samalla haaste ja välttämättömyys.

Nuorten palveluihin liittyvät eettiset periaatteet sisältävät paradigman pakon, kontrollin ja toisaalta asiakkaan osallisuuden ja voimaantumisen välillä. Työntekijän on pohdittava päätöstensä ja valintojensa takana olevia periaatteita: mitkä ovat asiakkaan kannalta oikeita ja toisaalta vääriä toimenpiteitä. On ymmärrettävää, että työntekijän on toisinaan haastavaa nähdä päätöstensä takana olevia moraalisia arvoja ja uskomuksia, jolloin hänen on tärkeää punnita kaikkia asiakkaan tilanteeseen liittyviä tekijöitä ja minimoida samalla mahdollisuus asiakkaalle epäsuotuisten muuttujien ilmenemiseen. (Reamer 1982, 3, 11 - 12.) Etsivässä työssä tämä merkitsee sitä, että työntekijän on kunnioitettava nuoren tekemiä valintoja ja ratkaisuja, vaikkeivat ne työntekijän mittapuulla tuntuisikaan oikeilta.

Eettisten periaatteiden lisäksi työntekijöiden onkin pohdittava myös niitä kulttuurisia arvoja, jotka sisältyvät eettisiin arvoihin. Koska kyse on moraalisisista, kontekstuaalisista uskomuksista ja arvoista, on tarpeellista tiedostaa, että työntekijällä voi olla mielipide jostakin tilanteesta ja siihen liittyvästä toiminnasta, ei kuitenkaan absoluuttista totuutta asiasta. Työntekijöille tilanne on haastava erityisesti silloin, jos asiakkaan ja työntekijän näkemykset asiakkaan parhaasta ovat ristiriidassa keskenään. (Mt. 15.) Omassa tutkimuksessani palaan tähän näkökulmaan asiakkuuden kehysten yhteydessä moraalisten arvotelmien ulottuvuudessa.

Työntekijöiden ratkaisujen ja toiminnan takana olevat tekijät voidaan jakaa teknisiin, empiirisiin ja eettisiin tekijöihin. Tekniset tekijät viittaavat niihin toimintamalleihin, joita tietyissä tilanteissa pidetään toimivimpina, tällaiset mallit perustuvat teoreettiseen tietämykseen omasta palvelusta. Empiiriset tekijät liittyvät tutkimustietoon erilaisen toiminnan tehokkuudesta ja vaikuttavuudesta tietyissä tilanteissa. Eettiset tekijät taas viittaavat johtopäätöksiin, joita työntekijät tekevät sen perusteella, mitä he pitävät oikeana ja vääränä tai hyvänä ja pahana moraalisisessa mielessä. Kaikilla tekijöillä on merkitystä päätöksenteossa, mutta Reamerin mukaan eettiset periaatteet kuitenkin vastaavat lopullisesta päätöksenteosta. (Reamer 1982, 26 – 28.)

Nuorten palveluissa eettisiin periaatteisiin liittyy pohdinta siitä, kenen parasta interventiolla lopullisesti tavoitellaan, kenen paras on tärkein. Yllä käsitellyn nuorisotakuun paradoksaalisuus suhteessa nuoren autonomiaan tekee tällaisen pohdinnan näkyväksi ja välttämättömäksi. Pohdinta johtaa päätöksiin siitä, kenelle niukat resurssit jaetaan; onko kyse moraalisisesta valinnasta, ketkä resursseja eniten tarvitsevat, tulisiko kaikkien yhteiskunnan jäsenten olla tasa-arvoisessa suhteessa toisiinsa vai tuleeko resurssit ansaita omilla meriiteillä. On huomattava, että eettinen toiminta, myös etsivä työ, sisältää itsensä aina moraalisiin arvoihin perustuvaa valtaa ja valikointia, mutta aineistoni perusteella voidaan todeta, että se käytäntö, miten valta ja hyväksyntä asiakkaan ja työntekijän välisessä kohtaamisessa ilmenevät, on oleellinen asiakkaan kokemuksen kannalta. (Mt. 32 – 33, 41.)

5 METODOLOGIA

Tarkastelen seuraavaksi tutkimukseni tutkimusmetodia ja tutkimuskysymyksiä, kun tutkimuskohteena on paikallinen etsivä nuorisotyö Lempäälässä. Avaan myös tutkimukseni aineistonkeruumuotoja.

5.1 Tutkimusasetelma ja tutkimuskysymykset

Tutkimukseni koostuu kohderyhmältään kahdesta informanttiryhmästä, jolloin myös tutkimuskysymykseni jakaantuvat kahteen osaan kohderyhmien perusteella. Metodologialtaan tutkimukseni on sekä kvantitatiivinen että kvalitatiivinen laadullisen näkökulman kuitenkin painottuessa aineiston analyysin ollessa kvalitatiivinen. Tutkimukseni informantteina toimivat sekä etsivän työn asiakkaat eli nuoret sekä nuorten palveluita Lempäälässä tuottavat työntekijät, jotka tekevät yhteistyötä Lempäälän etsivän työn eli Ohjaamon kanssa. Työni tarkoituksena on ollut selvittää, miten Lempäälän etsivä nuorisotyö vastaa käyttäjien tarpeita asiakkaiden sekä yhteistyökumppaneiden kokemusten perusteella. Tutkimus painottuu Lempäälän etsivän työn ja nuorten välisen suhteen selvittämiseen ja tavoitteena on pyrkiä kehittämään etsivää työtä vastaamaan yhä paremmin nuorten monimuotoisia tarpeita. Nuorten näkökulman lisäksi tutkimuksessa on huomioitu sekä etsivän työn työntekijöiden että Ohjaamon kanssa yhteistyötä tekevien työntekijöiden kokemuksia ja käsityksiä etsivän työn ja nuorten kohtaamisesta.

Tutkimukseni tutkimuskysymykset jakautuvat kohderyhmien mukaisesti:

1. Etsivän työn vaikuttavuus etsivän työn työntekijöiden ja heidän kanssaan yhteistyötä tekevien työntekijöiden näkökulmasta
 - a. Miten nuorten palveluihin osallistuvat työntekijät kokevat etsivän työn (Ohjaamon) vastaavan nuorten tarpeisiin Lempäälässä?
 - b. Miten etsivää työtä/Ohjaamon toimintaa voisi kehittää vastaamaan paremmin nuorten tarpeita työntekijöiden kokemusten perusteella?
2. Etsivän työn vaikuttavuus asiakkaiden eli nuorten näkökulmasta
 - a. Miten etsivän nuorisotyön asiakkaat kokevat etsivän työn (Ohjaamon)vastaavaan heidän tarpeitaan?
 - b. Miten etsivää työtä/ Ohjaamon toimintaa voisi kehittää nuorten mielestä?

Vastauksia kaikkiin tutkimuskysymyksiin on selvitetty sekä laadullisin että määrällisin keinoin, joihin on sisältynyt sekä työntekijöille että nuorille osoitettu verkkokysely,

jonka lisäksi asenteita ja kokemuksia on pyritty tavoittamaan myös molemmille informanttiryhmille kohdistettujen teemahaastatteluiden kautta.

5.2 Tutkimuskohteena paikallinen etsivä työ Lempäälässä

Etsivän työmuodon organisoimisessa on eri kunnissa suuriakin alueellisia eroja, koska erikokoisissa ja väestörakenteeltaan erilaisissa kunnissa myös asiakkaiden tarpeet ovat luonnollisesti erilaisia. Eri paikkakunnilla etsivää työtä kuitenkin yhdistää apua tarvitsevan nuoren etsiminen, avun tarjoaminen nuorelle ilman ehtoja sekä avun vastaanottamisen vapaaehtoisuus. (Puuronen 2014, 23 – 24.) Lempäälässä etsivä työ on organisoitu Ohjaamoon, joka toimii nuorisopalveluiden alla. Vakituisesti Ohjaamossa työskentelee kolme työntekijää: nuorisotyön koordinaattori, lisäopetuksen ohjaaja sekä erityisnuorisotyöntekijä. Ohjaamoon on keskitetty 15 – 29-vuotiaiden nuorten ohjaus- ja neuvontapalvelut, etsivä nuorisotyö sekä erityisnuorisotyö. Käytännössä asiakkaat ovat miltei aina täysikäisiä. Ohjaamossa keskitytään muun muassa opiskeluun ja työpaikkaan liittyviin ongelmiin, terveysongelmiin, lomakkeiden täyttämiseen, raha-asoiden hoitoon, asumiseen liittyviin kysymyksiin sekä oikean, nuorelle sopivan palvelun löytämiseen. Aineistoni perusteella nuoret ovat saaneet apua Ohjaamosta hyvin kokonaisvaltaisesti elämänhallintaansa ja he ovat kokeneet merkitykselliseksi sen, että kaikenlaisiin ongelmiin pyritään löytämään yhdessä ratkaisuja eikä nuorta jätetä missään tilanteessa yksin.

Vamoksen tutkimuksen (2014) mukaan Suomeen on vuosien varrella kehittynyt etsivään työhön työmuoto, jossa ei enää painotu nuorten etsiminen kaduilta, koska sieltä apua eniten tarvitsevia nuoria ei tehokkaasti löydetä. Etsivän työn yhtenä pääperiaatteena on reagoida toimintaympäristön muutoksiin, jolloin on huomattava, että etsivän työn asiakkaat profiloituvat suurelta osin nuoriin, joilla ei ole ystäviä, joiden kanssa lähteä ulos kaduille. Näiden nuorten sosiaalinen elämä, mikäli sitä on, on painottunut verkossa käytävään vuorovaikutukseen. Ystävien puutteen lisäksi etsivän työn asiakkaat ovat iältään useimmiten täysi-ikäisiä, jolloin varsinainen ”hengailukulttuuri” ikään kuuluva na kehitysvaiheena on jo ohitettu. (Vamoks 2014, 14.) Myöskään Lempäälässä etsivää työtä ei tehdä kaduilla nuoria etsien, vaan nuoret ohjautuvat Ohjaamon palveluiden piiriin viranomaisverkostojen, vanhempien, ystävien tai nuorten omien yhteydenottojen kautta. Vaikka etsivän työn työmuoto on monissa kunnissa näin uudistunut tai saanut uusia ulottuvuuksia, työn lähtökohtana on edelleen nuoren aito kohtaaminen ja kunnioi-

tus, jolloin prosessi etenee nuoren lähtökohtien mukaisesti. Jotta uudentyyppinen etsivä työ olisi tehokasta tai ylipäättään mahdollista, on etsivän työn oltava tiiviissä yhteistyössä muiden palvelujärjestelmän toimijoihin ja viranomaistahoihin. (Mt.14) Viranomaisyhteistyö toimii työn yhtenä pohjana myös Lempäälässä, mutta aineistoni perusteella yhteistyön vakiintuneiden rakenteiden luomisessa on kehitettävää, jotta nuorten tavoittaminen ja ohjautuminen Ohjaamon palveluiden piiriin tehostuisi.

Vaikka etsivä työ ei Lempäälässä painotukaan nuorten etsimiseen kaduilta, ei etsivää työtä tekevä työntekijä silti linnoitu toimistonsa suojiin, vaan työpaikkana voidaan nähdä olevan koko kunta tai kaupunki, jonne etsivä työntekijä yhdessä nuoren kanssa jalkautuu. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että palveluohjauksen lisäksi työntekijä toimii nuoren konkreettisena tukena nuoren asioidessa eri palveluorganisaatioissa. Omassa aineistossani nuoret pitivät tämän tyyppistä tukihenkilöroolia hyvin merkityksellisenä. Ohjaamossa työntekijät ovat nuorten mukana pääasiassa Työvoimatoimistoon, Kansaneläkelaitokseen, sosiaalitoimeen, terveystalouteen, asumiseen sekä koulutukseen ja työhön liittyvissä tapaamisissa. Myös työntekijät näkivät etsivän työn työntekijän mukana olon positiivisena ja luottamusta herättävänä asiana.

5.3 Aineistonkeruumuodot ja määrällinen ja laadullinen tutkimus

Empiiriseltä aineistoltaan ja metodologialtaan tutkimukseni koostuu sekä kvantitatiivisesta kyselytutkimuksesta että kvalitatiivisista teemahaastatteluista. Tarkastelen seuraavaksi sekä kyselytutkimusta kvantitatiivisena menetelmänä että teemahaastattelua perinteisenä laadullisena menetelmänä. Sen jälkeen pohdin laadullisen ja määrällisen aineiston yhdistämisen haasteita ja mahdollisuuksia triangulaatiokäsitteen kautta.

Kvantitatiivinen eli määrällinen tutkimus edustaa aina jotakin tiettyä tutkijan valitsemaa näkökulmaa, koska erityisesti sosiaalisissa tutkimuskohteissa on läsnä erilaisia rakenteita ja prosesseja, joita voidaan mitata vain osittain ja tutkijan esitiedon varassa. Kvantitatiivisen tutkimuksen perusedellytyksenä onkin tutkijan riittävä ymmärrys tutkittavan kohteen erilaisista merkitysjärjestelmistä, joita tutkittava kohde ja sen konteksti käyttävät. Kvantitatiivisen tutkimuksen tulosten ymmärtäminen ja tulkinta edellyttävät tutkimuskohteen laajaa tuntemista. (Alkula, Pöntinen & Ylöstalo 1994, 20 – 21.) Tämän johdosta olen käsitellyt tutkimuksessani laajasti sekä syrjäytymiseen että etsivään työhön liittyviä eri tekijöitä ja näkökulmia.

Kvantitatiivisten tutkimusmenetelmien avulla tutkittavasta aiheesta voidaan saada määrällistä tietoa, kuvata eri asioiden suuruusluokkia ja eri asioiden välisiä riippuvuussuhteita. Kvantitatiivinen tutkimus myös mahdollistaa ilmiön vertailun eri tilanteissa tai yhteisöissä sekä tekee mahdolliseksi ajallisen muutoksen hahmottamisen. (Mt.22.) Itse olen kuitenkin päätenyt analysoimaan määrällisen verkkokyselyn laadullisin keinoin suhteellisen vähäisen vastaajamäärän (30) takia.

Perinteisesti laadullinen ja määrällinen tutkimus on jaoteltu aristoteelisen ja galileiseen perinteen mukaan. Tällainen perinteinen erottelu perustuu erilaiseen tietämisen tapaan eli ilmiötä pyritään joko selittämään tai ymmärtämään. Kvalitatiivista tutkimusta voidaan pitää aristoteeliseen perinteeseen kuuluvana, koska laadullinen tutkimus pyrkii ilmiön ymmärtämiseen ja yksilöllisen kokemuksen tavoittamiseen eikä sen mukaisesti objektiivista totuutta ole saavutettavissa, koska eri toimijoille ilmiö näyttäytyy omine merkityksineen ja erilaisine kokemuksineen, jotka muokkaavat sekä tutkijan että tutkitavan ymmärrystä ilmiöstä. Inhimillisessä toiminnassa on siis aina mukana subjekteja omine merkitysmaailmoineen. Näiden subjektien omat aikomukset ja tavoitteet määrittelevät inhimillisen toiminnan kulun, jolloin asioidenkulkua ei voi tarkkaan ennustaa. (Hirsjärvi 1985, 65.)

Kvalitatiivisessä eli laadullisessa tutkimuksessa teorian merkitys on ilmeinen, koska teoria muodostaa osaltaan tutkimuksen viitekehyksen eli metodologian ja sen, mitä tutkittavasta ilmiöstä jo tiedetään. Samalla tämä viitekehys myös ohjaa tutkijan analyysia ja tulosten tulkintaa, joten sen sisällyttäminen laadulliseen tutkimukseen on välttämätöntä. Viitekehys teorioineen muodostuu tutkimuskysymysten kannalta relevanteista käsitteistä ja niiden välisistä merkityssuhteista. Yksi laadullisen tutkimuksen luotettavuuden kriteereistä on havaintojen teoriapitoisuus eli se, millainen tutkijan käsitys ilmiöstä on, mikä on hänen tutkimuksensa tarkoitus ja millaisia metodeja hän on tutkimuksessaan käyttänyt. Havaintojen teoriapitoisuus siis vaikuttaa tutkimuksen tuloksiin, jolloin teoriapitoisuutta voidaan pitää jopa tutkimuksen lähtökohtana. Tällöin tutkimuksen uskottavuutta arvioidaan osaksi sen perusteella, miten tutkija argumentoi näkemyksiään, miten pätevästi hän käyttää lähdeaineistoaan ja onko lähdeaineisto tutkimuskysymyksen kannalta relevanttia. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 20 – 21.) Itse olen pyrkinyt saamaan syrjäytymisestä, hyvinvointipalveluista ja etsivästä työstä mahdollisimman kattavan ymmärryksen, koska tällainen teoreettinen esiymmärrys ohjaa tutkimusaineiston ana-

lyyttistä tulkintaa. Myös tutkimuskysymysteni kannalta etsivän työn kontekstiin tutustuminen on ollut hyvin olennaista.

5.4 Laadullisen ja määrällisen tutkimuksen suhde

Perinteisesti määrällistä ja laadullista tutkimusta on pidetty vastakkaisina toisilleen erilaisen ontologisen tietokäsityksen vuoksi. Määrällisen tutkimuksen kautta haetaan usein objektiivisena pidettynä tietoa, jonka varassa on mahdollista selittää ilmiöitä, kun taas laadullinen tutkimus perustuu yksilöiden kokemuksilleen antamiin tulkintoihin ja pyrkii näin ollen subjektiiviseen ymmärrykseen. Usein laadullista tutkimusta on pidetty jopa kritiikkinä perinteikkäämmälle määrälliselle tutkimukselle. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 65.)

Omassa tutkimuksessani olen kuitenkin yhdistänyt laadullista ja määrällistä tutkimusta enkä näe erilaisia metodologioita toisilleen vastakkaisina. Myös Hirsjärven ja Hurmeen (2001,50) mukaan määrällisen ja laadullisen tutkimuksen vastakkainasettelu on turhaa ja kyse on enemmänkin siitä, miten tutkija käsitteellistää ja ymmärtää kvantitatiivisen ja kvalitatiivisen tutkimuksen. Kumpakaakaan tutkimustapaa ei voida pitää yhtenäisenä joukkona, vaan sekä määrälliseen että laadulliseen tutkimukseen mahtuu monia eri perinteitä, jotka suhtautuvat eri tavoin tiedon metodologisiin ja ontologisiin kysymyksiin. Esimerkiksi laadullista ja määrällistä tutkimusta voidaan pitää toisiaan täydentävinä, kun tutkimusasetelman mukaan maailma koostuu itse asiasta (objektiivinen) ja erilaisista näkökulmista tästä asiasta (subjektiivinen). Tehdäkseen eettisesti kestävä tutkimusta tutkijan on kyettävä perustelemaan tutkimusasetelmansa. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 65 – 67.) Omassa tutkimuksessani olen pyrkinyt argumentoimaan kahden metodologian käyttöä toisiaan täydentävinä menetelminä, joiden kautta pyrin ymmärtämään nuorten ja työntekijöiden kokemuksia, siis heidän todellisuuttaan, etsivän työn kontekstissa. Tutkimuksessa hyödyntämäni kehysanalyysin mukaisesti maailmassa on monia päällekkäisiä todellisuuksia riippuen siitä, miten yksilö tilanteet ja kokemukset kehystää. Merkityksellistä ei ole näiden toimintojen aitous tai todellisuus, vaan niiden keskinäinen suhde. (Goffman, 1974, 560 – 562.)

Perustelen tutkimuksen luotettavuuden varmentamista kahta metodia käyttämällä myös triangulaatiokäsitteen kautta. Triangulaatiolla tarkoitetaan erilaisten metodien, tutkijoiden, tiedonlähteiden ja teorioiden yhdistämistä tutkimuksessa (Tuomi & Sarajärvi 2009,

143 – 144). Omassa tutkimuksessani triangulaatio ilmenee kahdella tavalla: ensiksikin tutkimusaineistoon liittyvänä triangulaationa eli olen kerännyt tietoa kahdelta eri ryhmältä (nuoret ja työntekijät) sekä metodologisena triangulaationa eli olen käyttänyt tutkimuksessa kahta metodia kerätessäni tietoa kyselyn ja toisaalta haastatteluiden kautta. Tällaista tutkimusta, jossa käytetään kahta tai useampaa triangulaation tyyppiä voidaan nimittää monitriangulaatioksi (Mt.145). Olen päätenyt tutkimuksessani triangulaatioon, koska uskon, että sen kautta monitahoisesta ja - tasoisesta prosessista (syrjäytyminen etsivän työn kontekstissa) on mahdollista saada luotettavampi ja laajempi kuva. On muistettava, että ihmistieteellinen tutkimus on laaja kokonaisuus, joka ei ole metodologialtaan tai tutkimuskäytänteiltään yhtenäinen (Mt. 147).

5.5 Verkkokysely ja teemahaastattelut aineistonkeruumenetelmänä

Omassa tutkimuksessani kyselytutkimus on toinen aineistonkeruumuodoista, joten avaan seuraavaksi kysely - tutkimukseen liittyvää tematiikkaa. Kyselytutkimus kuuluu survey - menetelmien joukkoon, joilla tarkoitetaan etukäteen strukturoitua aineistonkeruuta. Kyselytutkimuksen vahvana puolena voi pitää yksinkertaisesti sen tehokkuutta ja taloudellisuutta, kun on tarkoitus kerätä tietoa suhteellisen suurien ihmismäärien toiminnasta ja mielipiteistä. (Alkula, Pöntinen & Ylöstalo 2001, 118 – 119.) Mahdollisuus saada kerättyä tietoa suurempien ihmismäärien asenteista on ollut myös itselleni syynä käyttää kyselyaineistoa tutkimuksessani. Tekemäni nuorten kysymyspatteristo jää Lempeälän kunnan käyttöön jatkossakin virtuaalisessa muodossa kunnan kotisivuille nuorten sivustolle, kt. liitteet 1 ja 2.

Kyselytutkimuksen tekeminen edellyttää sitä, että tutkija kykenee tekemään ymmärrettäviä ja vakiomuotoisia kysymyksiä. Koska juuri tutkimiani asenteita ja mielipiteitä pidetään vaikeimmin tavoitettavina kyselytutkimuksen avulla, päädyin esitutkimuksen teettämiseen. Näin käsitteiden operationalisointia ja kysymysten muotoilua on ollut vielä mahdollista tarkastaa lopullista kyselylomaketta varten. Paras keino saada luotettavaa aineistoa onkin hyvän etukäteissuunnittelun tekeminen ja kyselyn kunnollinen toteuttaminen (Mt. 121 – 122).

Hyvään kyselytutkimuksen suunnitteluun sisältyy olennaisesti tiedon tarpeen määrittely ja sen pohtiminen, millaisilla kysymyksillä on mahdollista saada vastauksia tutkimuskysymyksiin ja miten kysymykset on mahdollista muotoilla selviksi ja ymmärrettäviksi.

Nuorten kyselyn esitutkimus teetettiin kahdella etsivän työn asiakkaalla ja nuorten kyselylomaketta muokattiin kahden kysymyksen asettelun osalta vielä heiltä saadun palautteen perusteella. Tutkijan tehtävä on myös löytää ne henkilöt, joilla mahdollisesti on oleellista tietoa tutkittavasta asiasta. Mt. 123 – 124.) Omassa tutkimuksessani ”tietävien” joukon rajaamisen apuna on toiminut Lempäälän nuorisotyön koordinaattori Kati Kuikka sekä verkkokyselyn että haastatteluiden osalta. Nuorille suunnattu verkkokysely on Lempäälän kunnan nuorten nettisivuilla vapaasti nuorten vastattavissa, mutta työntekijöille osoitetun nuorten kyselyä vastaavan kyselyn lähetin suoraan lempääläisille nuorten palveluiden työntekijöille sähköpostitse. Lähetin myös muistutussähköpostia noin neljän viikon kuluttua ensimmäisestä viestistä niille työntekijöille, jotka eivät olleet ensimmäiseen postiini vastanneet. Lopulta kyselyyn vastasi yhteensä 30 vastaajaa, joista 16 oli nuorta ja 14 työntekijää.

Muokkasin kysymyspatteristoa pitkään sellaiseen muotoon, jotta sen kautta olisi mahdollista kerätä nuorten ja työntekijöiden omia mielipiteitä Ohjaamon toiminnan tavoitettavuudesta, merkityksestä, laadukkuudesta sekä kokemuksista Ohjaamon käytännöistä. Nuorten kysymyspatteriston laatiminen vaati ”akateemisten käsitteiden” varomista ja kysymysten muotoilua nuorten omaa käsitemaailmaa vastavaksi ja kyselyn selkeyden varmistamiseksi päädyin myös muutaman avoimen kysymyksen tarpeellisuuteen. Työntekijöille tein oman nuorten versiota vastaavan kyselylomakkeen, joissa olen pyrkinyt kääntämään nuoren ”kielen” enemmän nuorten palveluiden työntekijöiden ymmärrystä ja käsitemaailmaa vastaavaksi, kt. liitteet 1 ja 2. Kysymyspatteriston muokkaamisessa olen saanut apua Lempäälän kunnan tekniseltä sihteeriltä Inkeri Laaksolta.

Verkkohaastattelun lisäksi olen haastatellut 10 etsivän työn asiakasta eli nuorta sekä 12 nuorten palvelun työntekijää, jotka kaikki tekevät suhteellisen aktiivisesti yhteistyötä Ohjaamon kanssa saadakseni lisäymmärrystä Ohjaamon toimintaa koskevista kokemuksista. Sekä nuorten että työntekijöiden haastattelut on rakennettu kyselyä vastaavien teemojen ympärille, kt. liitteet 3 ja 4. Sekä verkkokyselyiden että teemahaastatteluiden teemoiksi muodostuivat:

- Ohjaamon toiminnan tavoitettavuus
- Ohjaamon toiminnan merkittävyys
- Ohjaamon toiminnan laadullisuus
- Ohjaamon työntekijän ja nuoren välinen suhde

- Ohjaamon työntekijöiden ja muiden nuorten palveluiden työntekijöiden moniammatillinen yhteistyö

Näiden teemojen kautta olen pyrkinyt saamaan kattavan käsityksen sekä nuorten että Ohjaamon kanssa yhteistyötä tekevien työntekijöiden kokemuksista ja käsityksistä Ohjaamon toiminnan vaikuttavuudesta ja merkityksellisyydestä sekä mahdollisista kehitystarpeista. Haastatteluun halukkaat nuoret on valittu etsivän työn koordinaattori Kati Kuikan avustuksella ja valinnan kautta on pyritty mahdollisimman kattavaan otokseen valitsemalla molempia sukupuolia edustavia nuoria sekä nuoria, joilla on kokemusta eripituisista asiakassuhteista Ohjaamon kanssa. Ohjaamon kanssa yhteistyötä tekeviä työntekijöitä olen lähestynyt sähköpostitse haastattelun suhteen ja kaikki yhteistyökumppanit ovat suostuneet haastateltaviksi. Osa työntekijöiden haastatteluista on tehty parihaastatteluina, mikäli se on ollut ajankäytöllisesti yhteisessä organisaatiossa työskenteleville henkilöille helpompaa. Käyttämästäni harkinnanvaraisesta tutkimusjoukosta voidaan myös laadullisessa tutkimuksessa käyttää näytekäsitettä (Tuomi & Sarajärvi 2009, 87).

Olen valinnut haastattelut aineistonkeruutavaksi kyselyiden lisäksi, koska haastattelussa tutkijalla on mahdollisuus toistaa kysymys tarvittaessa, vaihtaa käytettyjä sanamuotoja sekä tarkentaa jotain teemaa. Myös väärinkäsityksiä on mahdollista oikaista haastateltavan kanssa keskustellessa. Haastattelun ohessa haastattelijan on myös mahdollista havainnoida haastateltavan reagoitua ja tunteita määrättyihin teemoihin. Jotta havainnointia on mahdollista hyödyntää, olen litteroinut haastattelut eli kirjoittanut ne auki mahdollisimman pian haastattelun jälkeen sanatarkkuudella. (Mt.73.) Haastattelurunkoani voidaan kuvailla teemahaastatteluksi eli haastattelu on edennyt tiettyjen teemojen mukaisesti ja niihin liittyvien tarkentavien kysymysten varassa, mutta haastateltavan kokemusten perusteella olen vaihtanut teemojen järjestystä sekä korostanut joitakin teemoja haastattelun edetessä. Teemahaastattelussa korostuu haastateltavien kokemuksilleen antamat tulkinnat ja määrittelyt, mutta etukäteen valitut teemat perustuvat kuitenkin aiempaan teoreettiseen tietämykseen tutkimuskysymysten kannalta relevanteista asioista. (Hirsjärvi & Hurme 2001, 48.)

Yhteensä 22 haastattelun kautta on pyritty saavuttamaan saturaatiopiste eli aineiston kylläntyminen, jolloin aineisto alkaa toistaa itseään eikä tiedonantajien tuottama tieto ole enää uutta (Mt. 88). On kuitenkin huomioitava, että informantit koostuivat kahdesta hyvin erilaisesta joukosta, jolla on samalla myös erilainen suhde marginaalin tietoon.

Pro gradun laajuuden ja kyselystä saadun informaation huomioiden empiirisestä aineistosta saatiin tulkintani mukaan tutkimuskysymysten kannalta kuitenkin riittävästi aineistoa, saturaatiopiste toteutui erityisesti nuorten aineiston osalta.

Nuorten teemahaastatteluja tehdessäni jouduin toistuvasti tilanteeseen, jossa nuori ei sopimuksesta huolimatta saapunutkaan haastattelupaikalle tai hän saapui paikalle huomattavasti sovittua aikaa myöhemmin. Olen jo aiemmin käsitellyt eettisyyttä osana Ohjaamon toimintaa ja eettisyyden näkökulma tuli myös itselleni eteen nuorten teemahaastatteluja tehdessäni, jolloin pohdin ja reflektoin omaa asemaani haastattelijana ja suhdetani haastattelemiini nuoriin. En kokenut nuoren paikalle tulematta jättämistä varsinaisena vastalauseena tutkimustani kohtaan, vaan pohdin tilannetta Työllisyyden hoito Tanskan malliin - raportissa (2013) esitetyn nelikentän kautta. Nelikentässä asiakkaiden motivaatiota ja taitoja kartoitetaan heidän tahtotilansa, mutta toisaalta myös kykyjensä perusteella. Vaihtoehtoisina asiakasrooleina ovat: halukkuus ja kykeneväisyys, haluttomuus ja kykeneväisyys, halukkuus ja kykenemättömyys sekä haluttomuus ja kykenemättömyys. Itse ajattelen näiden asiakasroolien myös vaihtelevan kontekstien ja kehyksien mukaan. Omassa asemassani olikin tärkeää pohtia, miksi nuori ei suostunut haastatteluun; oliko kyse haluttomuudesta vai kykenemättömyydestä kasvokkain käytävään vuorovaikutukseen vieraan ihmisen kanssa. Nuoren kokonaisvaltainen tilanne vaikutti siihen kysyinkö hänen suostumustaan haastatteluun vielä uudestaan ja joidenkin nuorten kanssa päädyimmekin heidän pyynnöstään puhelinhaastatteluun ja sähköpostihaastatteluun.

Edellä mainittu raportti korosti sitä, että asiakkaille annettujen toimeksiantojen tulisi olla aina suhteessa heidän resursseihinsa, jolloin tavoitteena on priorisoida myös työntekijän resurssit oikeaan kohteeseen. Näin esimerkiksi nuorilla on mahdollisuus säilyttää aktiivinen ote omaan elämäänsä ja nuoren itsetuntoa huonontavat kokemukset voidaan minimoida, kun jo ennen toiminnan alkua pohditaan nuoren resurssit (kyvykyys ja halukkuus) selviytyä varsinaisesta toiminnasta (tässä tapauksessa haastattelusta).

6 AINEISTON ANALYYSI

Melko suppean kyselyjen vastausmäärän vuoksi (16 nuorta ja 14 työntekijää) olen analysoinut koko kyselyaineiston laadullisesti käyttäen hyväkseni teemoittelua. Myös nuorisotutkija Anne Puuronen on päätenyt samaan ratkaisuun etsivää nuorisotyötä koskevassa tutkimuksessaan Etsivän katse: Etsivä nuorisotyö ja ammattialan kehittäminen – näkökulmia käytännön työstä (2014) olevan kyselyn vähäisen vastaajamäärän vuoksi (24 vastausta). Kuten omassa tutkimuksessani on tehty, myös Puuronen käytti tutkimuksessaan useampaa aineistonkeruutapaa, jotka kyselyä lukuun ottamatta olivat laadullisia. Olen analysoinut myös haastatteluni teemoittelemalla. Vaikka empiirinen aineisto on rakentunut kahdesta eri aineistonkeruutavasta, kyselyiden ja haastatteluiden yhteisten teemojen ansiosta kokonaisaineisto on säilynyt eheänä ja hallittavana kokonaisuutena. Olen aluksi jakanut koko aineiston teemoihin kyselyiden - ja haastattelun teemojen mukaisesti (kyselyssä ja haastatteluissa on toisiaan vastaavat teemakokonaisuudet, kt.liitteet 1 - 4). Näiden otsikkoteemojen alta olen etsinyt erilaisia tyyppiteemoja. Analysoinnissa aineistoa on siis käsitelty yhtenäisenä kokonaisuutena.

6.1 Haastattelujen ja verkkokyselyn teemoittelu

Teemoittelun edellytyksenä on aiemmin kerätyn tutkimusaineiston litterointi eli puhtaaksi kirjoittaminen. Olen litteroinut tekemäni teemahaastattelut mahdollisimman nopeasti haastattelun pitämisen jälkeen. Yksinkertaistettuna teemoittelussa on kyse aineiston pilkkomisesta erilaisten aihepiirien eli teemojen mukaan (Tuomi & Sarajärvi 2009, 93). Koska sekä kyselyt että teemahaastattelut oli rakennettu yhteisten teemojen alle, jaoin ensin koko tutkimusaineiston otsikkoteemojen alle. Seuraavaksi etenin tyyppiteltyyn etsimällä eri teemoista niin sanottuja tyyppiteemoja eli toisiaan vastaavia kokemuksia tai näkökulmia. Tyypittelyn ideana on siis etsiä tietyn teeman alta näkemyksille yhteisiä ominaisuuksia ja muodostaa näistä yhtenäisyyksistä tyyppiesimerkki. Tyypittelyn kautta voidaan tiivistää tiettyä teemaa koskevat näkemykset yleistykseksi. (Mt.93.) Analyysin kautta saadut teematyypit ovat:

- Ohjaamon tavoitettavuus ja rooli matalan kynnyksen palveluna
- Ohjaamon toiminnan merkityksellisyys
- Ohjaamon toiminnan laatu

- Työntekijän ja nuoren välinen vuorovaikutussuhde ja nuoren rooli
- Moniammatillinen yhteistyö

Analyysin kautta saatuja tutkimustuloksia analysoin vielä kehysanalyysin kautta. Näin pystyin tarkastelemaan laadullisesti etsivän nuorisotyön vaikuttavuutta eri syrjäytymisen kehyksissä. Olen myös etsinyt perusteluja nuorten kokemuksille etsivästä työstä asiakkuuden kehysten analysoinnin kautta.

Analyysiäni voidaan kuvailla teoriaohjaavaksi analyysiksi eli se sisältää teoreettisia kytkentöjä esimerkiksi syrjäytymisen eri ulottuvuuksiin sekä kehysanalyysiin liittyen, jolloin teoria toimii analyysin etenemisen apuna, mutta analyysi ei kuitenkaan pohjautu suoraan teoriaan. Analyysissa näkyy selvästi teorian kautta saatu aiempi ymmärrys ilmiöstä eli syrjäytymisestä etsivän nuorisotyön kontekstissa, mutta aiemman tiedon merkitys ei ole teoriaa testaava. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 96 – 97.)

6.2 Kehysanalyysi tutkittavan ilmiön paikantamisessa

Seuraavaksi avaan tarkemmin käyttämäni kehysanalyysin periaatteita. Syrjäytymistä suhteena ja prosessina voidaan tarkastella Erving Goffmanin (1974) kehysanalyysin avulla, joka mahdollistaa eri ilmiöiden ja vuorovaikutusprosessien näkyväksi tekemisen. Omassa tutkimuksessani olen käyttänyt kehysanalyysia tulosten tulkinnan apuvälineenä.

Sosiologi Erving Goffmanin mukaan mikä tahansa arkipäiväinen toimintajakso sisältää eri tavoin kehystettyjä jaksoja, joilla kullakin on oma maailmallinen statuksensa osallistujilleen. Tärkeintä ei ole eri jaksojen ja toimintojen niin sanottu aitous tai todellisuus, vaan niiden keskinäinen suhde. Goffmanin mukaan on mahdollista antaa mille tahansa jaksolle todellisuuden tuntua tai toisaalta osoittaa, että toimintajakson kokemukset ovat vain johdettuja ja horjuvia. (Goffman 1974, 560 – 562.) Kyseenalaistaessaan ”aidon todellisuuden” määritelmän ja moniulotteisuuden Goffmann on lähellä konstruktivisen metodologian todellisuuskäsitystä, jonka mukaisesti jokaisella yksilöllä on oma käsityksensä todellisuudesta. Näin eri todellisuudet, toimintajaksot ja kehykset ovat risteäviä ja kerroksellisia. (Mt. 564.)

Syrjäytymisprosessia ja siihen liittyviä ilmiöitä tulisi aina tarkastella niiden historiallisessa ja kulttuurisessa kontekstissa, joka määrittää toivottavan ja hyväksyttävän käytöksen rajat. Goffman pohtii yksilön tekemisiä ja tekemisten pohjalta syntyvää sosiaalista

roolia suhteessa roolia määrittäviin kulttuurisiin mittapuihin. Mittapuiden syntyminen vaikuttavat kulttuuriset ja moraaliset perinteet, kuten kansantarinat, mainokset, myytit, elokuvatahdet ja muut esimerkillisen representaation lähteet. Erilaisten näkemysten aikutkertaisuuteen liittyy myös ihmisten pyrkimys tulkita omien kokemustensa järjestäytyminen itsellensä edullisessa valossa, mikä ei kuitenkaan tee kokemuksista vähemmän todellisia. (Goffman 1974, 565 – 567.) Arjessa siirrymme jatkuvasti kehyksestä toiseen, jolloin määrittelemme ja tulkitsemme tilanteita aina uudestaan kontekstista riippuen. Olennaista on se, millaisia sosiaalisia edellytyksiä ja seurauksia erilaisilla tulkinnoilla on sitä seuraavaan toimintaan nähden. Kehykset ovat siis sekä tiedollisia että toiminnallisia, koska kehykseen sisältyvä tieto aktivoituu toiminnaksi arjen vuorovaikutuksessa. (Peräkylä 1990, 16 – 17, 156 – 157.)

Todellisuuksien moninaisuuteen liittyy se, että arkipäivän toiminta sisältää itsessään erilaisia, nopeasti muuttuvia kehyksiä, jotka tuottavat erilaisia tapahtumia. Jokainen näistä arjen maailmoista eroaa muista omalla, erityisellä tavallaan. Tavallisuudesta poikkeavat olemisen maailmat tarjoavat tilanteita, joissa yleisesti hyväksytyn ja vallalla olevan toiminnan normit tulevat esiin ja vertautuvat poikkeavana pidettyyn olemiseen. (Mt. 567.) Kehysanalyysin mukaan näkeminen on näiden erojen ja erontekojen näkemistä ja tiedostamista. Syrjäytymiseen liittyvä kehysanalyysi tarjoaa hyvän mahdollisuuden tarkastella syrjäytymisen dynamiikkaa ja eri osa-alueita ja niiden kerroksellisuutta. Samalla kehysanalyysi auttaa tiedostamaan erilaisia syrjäytymisen ja asiakkuuden hahmottamisen tapoja, jotka vaikuttavat olennaisesti asiakkaan ja työntekijän välisen vuorovaikutussuhteen rakentumiseen.

On huomioitava, että sen lisäksi, että konteksti ohjaa vuorovaikutuksesta ja toiminnasta tehtyä tulkintaa, tietynlaisiin kehyksiin liittyy tietynlainen kielellinen maailma ja käsitys siitä, mitkä kielelliset ilmaisut ovat sopivia ja hyväksyttäviä (Puroila 2002, 151 - 152). Usein juuri erilaisten kielellisten maailmojen kohtaaminen vaikuttaa ennakkoluulojen syntyymiseen, kun toinen kielellinen maailma näyttäytyy tilanteessa epäsovivampana kuin toinen vaikuttaen yksilöiden rooleihin.

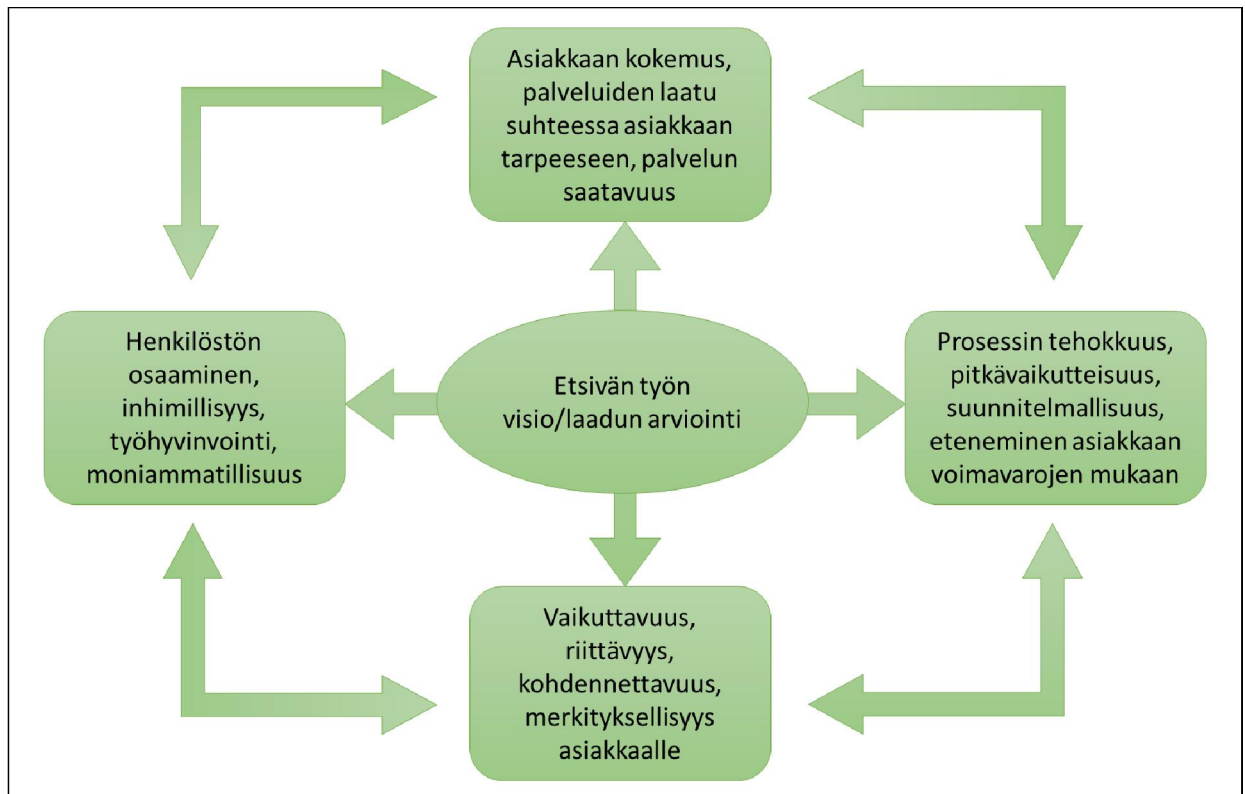
Vaikka yhteiskunnan syrjäyttävien rakennetekijöiden vaikutus on tiedostettava, itse kuitenkin miellän yksilön vaikutusmahdollisuuksia omaavaksi toimijaksi, joka rakentaa identiteettiään ja minuuttaan hänellä, asemansa perusteella, käytössä olevien resurssien kautta. Habitus siis ohjaa yksilön toimijuuden suuntautumista. Myös Goffman kuvaa

yksilön rajoittunutta, mutta kuitenkin olemassa olevaa, toimijuutta puhuessaan siitä, miten yksilö kantaa mukanaan omaa elämäkerrallista identiteettiään, vaikka näyttäisikin olevan sosiaalisen roolin muodostamassa ansassa. Se tapa, jolla yksilö rooliaan ”esittää” sallii jonkin verran persoonallisen identiteetin ja subjektiuden ilmaisemista. (Mt. 576.) Myös omassa aineistossani tuli esille, miten tärkeänä nuoret pitävät mahdollisuutta oman osallisuutensa kasvattamiseen ja miten he toisaalta kapinoivat heille osoitettuja stereotyyppisiä rooliodotuksia vastaan.

7 TULOKSET

Tulososiossa käyn aluksi läpi tuloksia analyysin teemojen mukaisesti. Vaikka keräämäni tutkimusaineisto on analysoitu kokonaisuutena, olen päätenyt käyttämään tekstissä vain nuorten suoria lainauksia työntekijöiden anonymiteetin varmistamiseksi, koska tutkimusaineisto on koottu suhteellisen pienessä kunnassa, jossa nuorten palveluiden työntekijät tuntevat toisensa.

Tuloksien peilaamiseksi ja argumentoimiseksi olen käyttänyt lopuksi tasapainotetun tuloksellisuuden mallia eli balanced scorecard - mallia. Kyseinen malli oli hyvinkin suosittu erityisesti kuntien strategioissa 1990 – luvun lopussa, mutta itse perustelen sen käyttöä siten, että mallin avulla on mahdollista tarkastella monimutkaisen ja kompleksisen kontekstin (etsivä työ syrjäytymisen kontekstissa) eri ulottuvuuksia ja erilaisia orientaatioita (asiakas - työntekijä). Alla olevassa kuviossa 1. on arviointimittaristo oman tutkimukseni kontekstista, joka perustuu Jylhäsaaren ja Lumijärven mittariin. Pääasiallisena tavoitteena vastaavissa mittareissa on se, että palvelun onnistumista ei voida julkisella sektorilla, kuten etsivässä työssä, mitata kapeasta näkökulmasta keskittyen vain lyhyen aikavälin tuloksiin. Rakentaessani mittaristoa verkkokyselyyn olen pyrkinyt saamaan kyselyyn mahdollisimman moniulotteisen näkökulman ottaen huomioon kuvan 1 mukaisen pohtimani etsivän työn vision ja kontekstin.

Kuva 1. Etsivän nuorisotyön balansoitu tulostittaristo (mukaillen Jylhäsaari & Lumijärvi 2000, 232)

Lopuksi palaan tulososiossa vielä eri tulosten kehystämiseen eli analysoin tuloksia syrjäytymisen kehysten sekä asiakkuuden kehysten kannalta. Erityisesti verkostoitumisen haasteen ja nuorten erilaisten kokemusten ymmärtämiseksi on välttämätöntä hahmottaa aineistosta nousevat erilaiset eri palveluiden asiakkuuden ja nuoruuden kehystämisen tavat. Nämä eri palveluiden toisistaan poikkeavat kehykset vaikuttavat konkreettisesti verkostokäytänteiden muotoutumiseen ja siihen, miten nuoret eri palveluihin suhtautuvat ja millaiseksi he tulkitsevat oman asiakkuutensa.

7.1 Teemojen tulokset

Analysoin seuraavaksi aineistoanalyysin kautta saatuja teemoja yksitellen teema kerrallaan. Teemat perustuvat aineiston teemoittelun kautta syntyneisiin tyyppiteemoihin.

Ohjaamon tavoitettavuus ja rooli matalan kynnyksen palveluna

Tarkastelin Ohjaamon tavoitettavuutta ja roolia matalan kynnyksen palveluna sekä haastatteluiden että verkkokyselyiden kautta ja tavoitettavuuden merkitys asiakassuhteen syntymiselle nousikin voimakkaasti aineistosta esiin. Tavoitettavuudella tarkoitan tässä yhteydessä sitä, miten Ohjaamon toiminta on sekä nuorten että Ohjaamon kanssa

yhteistyötä tekevien tahojen saavutettavissa ja millaiseksi yhteydenotto on rakennettu. Tavoitettavuuteen liittyy se onko asiakkaan helppoa ottaa yhteyttä Ohjaamoon ja millaisissa tilanteissa asiakkuus alkaa eli Ohjaamon rooli matalan kynnyksen palveluna.

Nuorten osalta tavoitettavuuden tasoa ja merkitystä analysoin sen kautta miten ensimmäinen yhteydenotto Ohjaamoon tapahtui, millainen oli nuoren tilanne, kun asiakkuus Ohjaamon kanssa alkoi ja millaisia alkutuntemuksia ensimmäiset kontaktit nuoressa herättivät. Olin erityisen kiinnostunut ensivaikutelmasta, jonka nuoret Ohjaamosta saivat ja siitä, millä perustein he päättivät jatkaa yhteistyötä Ohjaamon kanssa sekä siitä onko Ohjaamon toiminta matalan kynnyksen palvelua, jolloin toiminnan tavoitettavuus tulisi olla nuorten kokemusten perusteella suhteellisen vaivatonta ja hyvää.

Nuorilta kerätyn aineiston perusteella Ohjaamon toiminta on helposti tavoitettavaa ja kynnys aloittaa yhteistyö Ohjaamon kanssa on yleisesti matala. Ensimmäinen yhteydenotto Ohjaamoon tapahtui aineistoni perusteella useimmiten muun kuin nuoren itsensä kautta, mutta osa nuorista oli ottanut myös itse yhteyttä Ohjaamoon. Nuoren itsensä lisäksi yhteydenotto oli tapahtunut ystävien, sosiaalityöntekijöiden, sosiaaliohjaajien, psykiatrisen yksikön, toisen asteen koulutuksen tai nuoren vanhempien toimesta. Näissä tapauksissa Ohjaamo oli seuraavaksi ottanut yhteyttä nuoreen, jolloin yhteistyön aloittaminen ja ensimmäinen tapaaminen perustuivat täysin nuoren päätökseen ja halukkuuteen. Miltei kaikilta aineistoni nuorilta oli kysytty jo etukäteen heidän lupaansa ottaa yhteyttä Ohjaamoon heitä koskevassa asiassa, jolloin yhteydenotto Ohjaamosta ei tullut nuorelle yllätyksenä. Osa nuorista koki helpommaksi sen, että joku muu ottaa yhteyttä ensimmäistä kertaa heidän puolestaan Ohjaamoon, koska heille Ohjaamon toiminta ei ollut tuttua ja herätti ennakkoluuloja.

Kuulin kaverilta, kun sillä oli koulun kanssa ongelmia ja itellä kanssa koulun kanssa ongelmia ja etsin suuntaa, mitä seuraavaksi. Muhun otettiin yhteyttä, kaveri varmaan oli kertonu musta ja hyvä niin. Tiesin kaverin kautta Ohjaamosta ja mulle oli selvää, että voin tulla tutustumaan sinne.

Vain vähemmistö aineistoni nuorista oli selvillä Ohjaamon toiminnan periaatteista ja mahdollisuuksista ennen yhteistyön aloittamista. Nuoret olivat kuulleet Ohjaamosta useimmiten kavereiltaan, nuorisotalotoiminnan kautta tai sosiaalitoimen kautta, mutta merkittävää on Ohjaamon tavoitettavuuden kannalta se, että yksikään nuorista ei kertonut saaneensa tietoa Ohjaamosta peruskoulusta ja vain harvat kertoivat kuulleen Ohjaamon toiminnasta toisen asteen koulutuksessa. Vaikka Ohjaamon toiminta koetaan

matalan kynnyksen palveluksi, tavoitettavuuden tasoa laskee se, että tiedottaminen Ohjaamon toiminnasta ja erityisesti siitä, että toiminta on vapaaehtoista ja perustuu nuoren omaehtoisuuteen, on nuorten kokemusten mukaan melko vähäistä. Varsinkin yhteistyö koulujen kanssa koetaan vähäiseksi, mutta tarpeelliseksi. Erityisesti koulut nousivat esiin, kun puhuttiin tiedottamisen vähäisyydestä.

Ohjaamon palveluissa vois parantaa ilmoittamista ammattikouluille ja muille. Mulle tuli ihan puskista aluks kaverilta, että tällainenkin palvelu on. Peruskoulusta en muista, mutta ainakaan ammattikoulussa ei puhuttu mitään. Koulun kanssa pitäis olla lisää yhteistyötä, varsinkin siirtymävaiheissa olis tärkeitä. Ohjaamon kanssa ei tarts yksin miettiä, mitä nyt tehdä, kun koulu menee perseelleen.

Osalle nuorista Ohjaamon toiminnan tuntemattomuus vaikutti halukkuuteen olla yhteydessä Ohjaamoon, koska heillä ei ollut käsitystä siitä, voisiko Ohjaamon toiminnasta olla heille hyötyä ja taustalla esiintyi myös pelkoa toimintaan sitoutumisen ”pakosta”.

Mulla ei ollu mitään tietoa Ohjaamosta, olin vaan jostain flyerista poiminut numeron, johon soitin. Mietitytti tosi paljon, kun en Ohjaamosta tiennyt mitään, et mikäs lataamo se on.

Sekä verkkokyselyiden että haastattelujen aineiston perusteella voidaan todeta, että nuorten kokemukset ensimmäisestä tapaamisesta olivat hyviä tai melko hyviä. Erityisen olennaiseksi nuoret kokivat sen, että jo ensimmäisestä tapaamisesta lähtien pyrittiin yhdessä löytämään konkreettisia ratkaisuja ongelmiin positiivisella asenteella. Nuoret kuvailivat ohjaajien uskovan heidän mahdollisuuksiinsa ja pystyvyyteensä. Rauhallinen, rento ilmapiiri loi nuorille turvallisuuden tunnetta ja suuri osa nuorista kertoi tunteneensa sen, että heistä oikeasti välitettiin ja oltiin kiinnostuneita. Tapaamisessa ei keskitytty vain nuoren ongelmiin, vaan nuoret kokivat, että työntekijät olivat kiinnostuneita heistä yksilöinä. Osa nuorista kuvaili ensimmäisen tapaamisen olleen kaaottinen johtuen heidän omasta ahdistuneisuudestaan ja ongelmien kasautumisesta. Kuitenkin nämäkin nuoret kertoivat päättäneensä jatkaa yhteistyötä Ohjaamon kanssa, koska heille jäi tunne siitä, että heidän ongelmansa ovat mahdollisesti ratkaistavissa. ”Ensimmäisen tapaamisen jälkeen ajattelin, et Ohjaamosta vois olla mulle hyätyä, kun mua ei täällä painostettu mihinkään.”, kertoo eräs nuori ensimmäisestä tapaamisestaan Ohjaamon työntekijän kanssa.

Näin kuvaa toinen nuori ensimmäistä tapaamistaan:

Ensikäynnistä jäi heti hyvä fiilis. Työntekijä oli mukava ja aidosti kiinnostunut auttamaan mua tilanteessani. Tuli sellainen kuva, että Ohjaamossa on helppo asioida ja matala kynnys ottaa jatkossa yhteyttä.

Nuorten tilanteet olivat jonkin verran vaihtelevia Ohjaamon yhteistyön alkaessa, mutta miltei kaikkia nuoria yhdistäviä tekijöitä olivat opintojen tai työn keskeyttäminen/ ongelmat koulunkäynnissä, tulevaisuuden suunnittelemattomuus/näköalattomuus mahdollisuuksien suhteen, jonkinasteinen masentuneisuus tai muut mielenterveysongelmat sekä jonkinasteinen toivottomuus. Usealla nuorella oli jonkintasoisia terveysongelmia, mutta päihdeongelmat vakavassa mittakaavassa olivat melko harvinaisia. Aineiston perusteella voisi tiivistettynä sanoa, että Ohjaamon ja nuoren välisen yhteistyön alkaessa nuoret kokivat tarvitsevansa apua elämän suunnan ja heille sopivien valintojen löytymiselle ja kaipasivat konkreettista apua arjen hallintaan, jota eivät olleet muualta saaneet. Yhden nuoren lyhyt lainaus kiteyttää monen nuoren ahdistavan ja epätietoisien tilanteen sanoiksi: *”Olin yksin asuva, työtön, vailla tekemistä ja kunnon tulevaisuuden suunnitelmia.”*

Varsinaiseen nuoren tilanteeseen liittyvien tekijöiden lisäksi selvitin Ohjaamon kanssa yhteistyötä tekevien organisaatioiden työntekijöiden kokemuksia Ohjaamon tavoitettavuudesta ja yhteydenottamisesta Ohjaamon työntekijöihin. Kuten nuoretkin, myös työntekijät kokivat yhteydenottamisen Ohjaamoon melko helpoksi ja erityisesti he painottivat sitä, että Ohjaamolla on mahdollisuus reagoida hyvin nopeasti yksittäisten nuorten tilanteisiin. Toisaalta joillekin työntekijöistä ei ollut täysin selvää, millaisissa tilanteissa Ohjaamoon tulisi ottaa yhteyttä. Erityisesti verkkokyselyiden aineistosta tuli ilmi, että jotkut organisaatiot kokivat epäselvyyttä Ohjaamon työnkuvasta suhteessa heidän oman organisaationsa työnkuvaan. Osa työntekijöistä koki luonnolliseksi konsultoida Ohjaamoa epäselvissä tilanteissa. Palaan myöhemmin moniammatillisuutta käsittelevässä tulososiossa Ohjaamon ja muiden organisaatioiden työntekijöiden välisen yhteistyön teemoihin.

Ohjaamon toiminnan merkityksellisyys

Tarkastelin Ohjaamon toiminnan merkityksellisyyttä selvittämällä sitä, millaista apua nuoret Ohjaamosta hakevat, millaisen avun he kokevat itselleen tärkeimmäksi, ovatko he saaneet tarvitsemaansa apua ja ovatko he kokeneet, että Ohjaamon toiminnalla on ollut merkitystä heidän elämälleen. Eri organisaatioiden työntekijöiltä selvitin vastaa-

vasti heidän kokemuksiinsa siitä, mikä merkitys Ohjaamon toiminnalla on nuorten elämässä ja onko Ohjaamolla resursseja ja keinoja vastata nuorten tarpeisiin.

Nuorilta kerätyn aineiston perusteella voidaan todeta, että nuoret kokivat erittäin tärkeäksi sen, että he kykenevät luomaan luottamuksellisen suhteen työntekijän kanssa, joka uskoo nuoreen ja rohkaisee häntä mahdollisista epäonnistumisista huolimatta. Nuoret toivat esiin, että heille on hyvin tärkeää inhimillinen kohtaaminen, jossa heille ei aseteta odotuksia ulkopuolisten normien perusteella, vaan toiminnassa edetään nuoren ehdoilla ja nuoren jaksamisen mukaan.

On niin helpottunut olo, kun on paikka, jossa joku kuuntelee eikä tuu tuomitsemista, kun tosi monet muut oli tuominnu eikä uskonu mun pärjäämiseen. Mulle on aina sanottu Ohjaamossa, että asiat kyllä järjestyy, siellä on kuuntelevia ihmisiä.

Myös konkreettisen avun saaminen esimerkiksi opiskelupaikan hakemisessa, asunnon etsimisessä, lomakkeiden täyttämässä ja vastaavassa koettiin hyvin tärkeäksi ja nuoret kuvailivatkin rohkaisevaksi sen, että ongelmia ryhdytään selvittämään etsimällä erilaisia ratkaisuvaihtoehtoja jättämättä silti ongelmien murehtimisen tasolle.

Eräs haastattelemani nuori kertookin:

Kämppäasioiden, tukipapereiden ja kaikkien lappusten hoitaminen yhdessä, tsemppaus ja henkinen tuki on ollu tosi tärkeitä. Otan aina yhteyttä, jos oon sössiny taas tai en ymmärrä lappusia, koska muhun kuitenkin luotetaan täällä.

Suuri osa verkkokyselyyn vastanneista nuorista ja kaikki haastattelemani nuoret kokivat merkitykselliseksi Ohjaamon työntekijän läsnäolon asioidessa muissa virastoissa ja organisaatioissa. Nuoret kuvailivat työntekijän lisäävän heidän uskottavuuttaan toisen työntekijän silmissä, lievittävän ristiriitatilanteita sekä puhuvan ikään kuin nuoren tulkina tilanteissa, joissa nuorelle byrokratiakieli ja termit tuottivat hankaluuksia ja ahdistusta. Myös työntekijät kokivat aineistoni perusteella Ohjaamon työntekijän läsnäolon erittäin positiivisena, koska he uskoivat Ohjaamon työntekijällä olevan paras tuntemus nuoren tilanteesta ja vahvuuksista ja haasteista.

Hyvin suuri osa nuorista koki merkitykselliseksi sen, että he saavat Ohjaamosta myös jutteluseuraa ja Ohjaamo toimiikin heille paikkana, johon he voivat pistäytyä ilman varsinaista syytä, samoin he kokivat voivansa soittaa Ohjaamon työntekijöille ”muuten vaan”. Tämä kuvastaa nuoren ja työntekijän välistä vapaaehtoisuuteen ja luottamukseen

perustuvaa suhdetta, joka mahdollistuu sanktioiden ja rahallisen aspektin puuttuessa toiminnasta.

Varmaan tärkeintä on se, että voi laittaa milloin vaan viestin ja pyytää apua. Ei tuu semmosta, että mitä sä nyt häiritset, vaan se xxx on oikeesti kiinnostunut musta ja se yrittää aina vastata.

Nuoret kokivat myös pääosin positiivisena sen, että Ohjaamosta soitettiin nuorelle kuumisien kyselemiseksi. Koska soitto ei aina perustunut minkään välittömän ongelman selvittämiseen, nuoret eivät nähneet soittamista holhoamisena, vaan välittämisenä. Tämä oli merkittävä ero suhteessa muiden organisaatioiden toimintaan. Työntekijät eivät tunnistanee Ohjaamon toimintaa matalan kynnyksen palveluna sosiaalisen tuen antamisen suhteen niin merkitykselliseksi kuin nuoret sen kokivat. Työntekijöille merkityksellisempää oli aineiston perusteella konkreettinen ongelmien ratkaiseminen, kuten opiskelupaikan löytyminen.

Suurin osa nuorista oli kokenut saaneensa Ohjaamosta tarvitsemaansa apua tai uskoivat saavansa tarvitsemaansa apua Ohjaamosta, mikäli ohjausprosessi oli vasta alussa.

Ei oo ollu semmosta, etten ois saanu apua, ei koskaan oo tarvinnu lähteä tyhjin käsin. Oon aina saanu apua tai vinkkejä, mitä vois kokeilla. Itte oon saanu päättää, mut hyvä, että Ohjaamosta on tullu uusia näkökulmia, et tän asian voi hoitaa näinkin.

Toisaalta esiin tuli myös joidenkin nuorten kohdalla epäily siitä voiko heille sopivaa palvelua löytyä ja miten Ohjaamo voi ohjata heidät palveluun, jota ei edes ole. Työntekijät kokivat Ohjaamon resurssit melko hyviksi, koska työntekijöitä on kolme ja heillä on mahdollisuus keskittyä yksittäisiin nuoriin usein muiden organisaatioiden työntekijöitä paremmin. Osa työntekijöistä näki Ohjaamon ikään kuin turvapaikkana, jonne ohjata nuori, mikäli hänelle ei ole löytynyt mitään muuta palvelua. Tämä on jossain mielessä paradoksaalista, koska Ohjaamo itse ei tuota palveluita, vaan ohjaa nuorta eteenpäin. Tästä voisi päätellä, että osalle työntekijöistä Ohjaamon toiminta ja mahdollisuudet eivät ole täysin selkeitä. Eri organisaatioilla olikin nähtävissä aineiston perusteella epäselvyyksiä vastuiden ja toimintakenttien jakautumisesta, mikä myös herätti kysymyksiä resursseista kohdata erilaisia ongelmia.

Sekä nuoret että työntekijät kokivat Ohjaamon toiminnan hyvin merkitykselliseksi nuoren elämälle ja näkivät Ohjaamon tärkeänä osana kunnan palveluita. Nuorten aineistosta nousikin esiin tarve vastaavien matalan palveluiden määrän kasvattamiselle ja Ohjaa-

mon toiminnan näkyvämmäksi tekemisestä. *”Ohjaamalla on ollut mun elämälle tosi isokin merkitys, koska jos en ois Ohjaamoon tullu, varmaan vieläkin vain notkuisin kyllä tekemättä mitään.”* Näin tiivistää eräs nuori Ohjaamon toiminnan merkityksen nuorten elämässä heidän kokemuksiansa perusteella.

Ohjaamon toiminnan laatu

Ohjaamon toiminnan laatua olen selvittänyt sen kautta, mitä hyvää nuoret ja työntekijät kokevat Ohjaamon toiminnassa olevan ja toisaalta, miten toimintaa voisi kehittää. Tässä yhteydessä olen myös selvittänyt muiden nuorten käyttämien palveluiden suhdetta etsivään työhön ja pyrin tässä kohden tiivistämään nuorten ja työntekijöiden käsitykset siitä, miten muita palveluita tulisi kehittää ja niiden toimintaa parantaa. Olen myös analysoinut nuorten ja työntekijöiden käsityksiä Lempäälän nuorten palveluiden kattavuudesta.

Nuoret kokivat Ohjaamon toiminnassa erityisen hyvänä sen, että heidät otetaan vastaan kunnioittavasti ja heidän mielipiteitään ja kokemuksiaan kuunnellaan ja arvostetaan. *”Mun ajatuksia on kuunneltu ja kunnioitettu eikä oo millään lailla tuomittu tai ajateltu, et oon tyhmä enkä pärjää”.* Näin kertoo eräs nuori Ohjaamon työntekijän ja hänen välisistä kohtaamisista. Ohjaamon työntekijät kohtasivat nuoret ilman ennakko-odotuksia, jolloin nuoret kokivat mahdolliseksi muodostaa luottamuksellisen suhteen työntekijän kanssa. Aineistosta nousi esiin myös vahvasti sen merkitys, että Ohjaamon toiminta ei ole jäykkää eikä perustu tilallisestikaan valta-asetelmiin, vaan nuori otetaan lämpimästi ja kiinnostuneesti vastaan, häntä katsotaan silmiin ja kohdellaan yksilönä, ei kasautuneina ongelmina. Sekä nuorten että työntekijöiden aineistosta nousi vahvasti esiin sana kunnioitus, joka toimi yhteistyön lähtökohtana. Seuraava nuoren lainaus kuvaa Ohjaamon ilmapiiriä:

Tänne uskaltaa tulla, kun on rennompi tunnelma eikä niin virastomainen, uskaltaa tulla kysymään ja ihmettelemään, kun täällä oikeesti sut huomioidaan. Täällä suhun keskitytään täysillä eikä muuhun.

Työntekijöiden puolelta oli aineistosta nähtävissä myös pohdintaa siitä, kuinka pitkälle kunnioituksen tulisi kantaa ja kuinka pitkään nuoresta voi pitää huolta ilman nuoren omaa vastuunottoa. Eri organisaatioissa suhtautuminen nuoren omaan vastuuseen ja vastuuttamiseen olikin vaihtelevaa.

Sekä nuoret että työntekijät kokivat puutteelliseksi Ohjaamon toiminnasta tiedottamisen ja osalle työntekijöistä oli epäselvää, millaisiin periaatteisiin Ohjaamon toiminta perustuu ja tukeeko se nuoren omaa vastuunottamista omasta elämästään. Varsinaista tarvetta Ohjaamon rakenteelliseen kehittämiseen ei aineistosta ilmennyt, erityisesti nuoret olivat hyvin tyytyväisiä Ohjaamon toiminnan laatuun.

Muiden käyttämiensä palveluiden suhteen nuoret kokivat tärkeäksi nuoren ja työntekijän kohtaamisen kehittämisen. Nuoret toivoivat työntekijöiltä enemmän aikaa ja motivaatiota paneutua heidän asioihinsa yksilöllisesti ja kiinnostusta nuoren omiin toiveisiin ja lähtökohtiin. Nuoret olivat myös melko yksimielisiä siitä, että useimmissa Lempäälän palveluissa on liian vähän henkilöstöresursseja, mikä heijastuu työntekijöiden kiireenä, joka on helppo tulkita välinpitämättömyytenä.

Mulla on välillä muissa palveluissa ollu tosi törkeitä työntekijöitä, ongelma on työntekijöiden jatkuva vaihtuminen. Se on tosi rassaavaa aina uudestaan luoda se suhde ja yrittää voittaa luottamus.

Nuoret tunnistivat hyvin eri palveluiden erilaisen rakenteen, jolloin lähtökohdat työskentelylle ovat luonnollisesti erilaiset. Myös työntekijät tunnistivat ajoittaisen kiireen vaikuttavan mahdollisuuksiin tutustua yksittäisiin nuoriin. Aineistosta nousi kuitenkin esiin sekä nuorten että työntekijöiden puolelta se, että kiireestä huolimatta työntekijän ja asiakkaan kohtaamisen tulisi perustua keskinäiseen kunnioitukseen.

Toivoisin, että mua kohdeltais palveluissa niin kuin muitakin asiakkaita. Toivoisin, ettei olis eroa nuorten ja aikuisten välillä, kun nyt se ero kohteudessa on aika merkittävä. Paitsi Ohjaamossa meitä nuoria arvostetaan.

Näin kertoo haastattelemani nuori kunnioituksen merkityksestä asiakkaan ja työntekijän kohtaamisessa.

Sekä nuoret että työntekijät olivat sitä mieltä, että Lempäälän nuorten palvelut ovat kohtuullisen hyviä. Kuitenkin nuorten aineistosta nousi esiin matalan kynnyksen toiminnallisten palveluiden puute. Osa nuorista koki, ettei heille löytynyt mielekästä tekemistä ja esimerkiksi nuorten aikuisten harrastusryhmiä, jotka eivät perustu keskinäiseen kilpailuun tai suorittamiseen ei juuri ole tai harrastus on kohtuuttoman kallis. Nuoret kokivat myös tarvetta lisätä erilaisia, yksilöllisesti räätälöityjen työpajan mahdollisuuksia. Tällä hetkellä vaihtoehdot työpajatoiminnassa ja niiden yhteydessä saatava sosiaalinen ohjaus koettiin rajallisiksi.

*Kun haluaisi aloittaa uuden harrastuksen, et olis edes jotain järkevää teke-
mistä, nuorille aikuisille ei oo mitään harrastusta: kaikki on lapsille tai per-
heille. Nuorille aikuisille ei järjestetä mitään, me jäädään ihan tuuliajolle,
varsinkin jos omassa jaksamisessa on vähän haastetta.*

Starttipaja (kuntouttavaa työpajatoimintaa) ja muut erilaiset työpajamallit nähtiin tärkeiksi myös työntekijöiden aineistossa. Mielenkiintoista oli, että työntekijöiden mielipiteet Lempäälän nuorten palveluiden kattavuudesta vaihtelivat suuresti. Pääasiassa oman palvelun resurssit kohdata nuorten tarpeita nähtiin hyviksi tai ainakin kohtuullisiksi. Osa työntekijöistä oli nuorten kanssa samaa mieltä siitä, että matalan kynnyksen toimintaa on liian vähän. Voimakkaana tuli ilmi näkemys siitä, että kunnassa keskitytään liian vähän ennaltaehkäisevään toimintaan, jolloin suuri osa resursseista kuluu ongelmien ratkomiseen eikä niiden syntymisen ehkäisyyn. Yksittäisenä palveluna päihdepalveluiden puutteellisuus nousi esiin sekä työntekijöiden että nuorten aineistossa.

Työntekijän ja nuoren välinen vuorovaikutussuhde ja nuoren rooli

Olen analysoinut työntekijän ja nuoren välistä suhdetta sen kautta, miten nuoret kokevat tulleen kohdatuksi ja kohdelluiksi Ohjaamossa, millainen on heidän roolinsa ja osallisuutensa Ohjaamon asiakkuudessa ja millaisia odotuksia heihin on kohdistunut. Työntekijöiltä olen selvittänyt sitä, millaisena he näkevät ja kokevat nuoren ja Ohjaamon työntekijän välisen suhteen. Tässä yhteydessä kysyin myös sekä nuorilta että työntekijöiltä sitä, miten nuoret toivoisivat heidän käsityksensä mukaan tulevana kohdelluiksi.

Aiemmin käsittelemäni Arnsteinin (1969, 217) osallisuuden typologian mukaillen voidaan sanoa, että aineistoni nuorten osallisuuden taso etsivässä työssä oli pääasiassa taso kuusi ja seitsemän, jotka edustavat kumppanuutta ja delegoitua toimivaltaa eli asiakkaan itsenäistä toimivaltaa päätöksenteossa. Osallisuuden taso vaikutti nuorten kokemuksiin organisaatiosta ja nuoret kokivat osallisuuden hyvin tärkeäksi elementiksi.

Koko aineistossa nuoret olivat hyvin yhteneväisiä kokemuksissaan siitä, että heidän omilla toiveillaan, odotuksillaan ja voimavaroillaan oli merkitystä yhteistyön kehittämisessä Ohjaamon kanssa ja toiminnan rakentuminen perustui nuoren kohtaamiseen yksilönä. Eräs aineiston nuori kertoo näin: ”Ohjaamossa riittää, kun on oma ittensä, ikinä ei oo moralisoitu eikä tullu tunne, et ois syytetty. Ja todellakin on luotettu mun pärjäämiseen.

Aineiston perusteella nuoret kokivat roolinsa vahvasti toimijoina ja oman elämänsä subjekteina, joilla on mahdollisuuksia ja valtaa vaikuttaa itse elämäänsä, mutta samanaikaisesti aineistosta tuli esiin nuorten tarve ja toive saada apua valintojen tekemiseen monien mahdollisuuksien viidakossa, joka osalle nuorista näyttäytyy läpäisemättömänä. Vaikka näennäisesti vaihtoehtoja on paljon, nuorten kokemuksista nousi esiin se, miten nuoret kokevat vaihtoehtojen lipuvan ohitseen ja olevan heille saavuttamattomia. Tässä suhteessa nuorten toimijuus näytti riittämättömältä, jolloin he tarvitsivat ohjausta ja voimaannuttamista valintojen tekemiseen. *”Ohjaamon työntekijä antaa mulle turvan ja fiiliksen siitä, et kyllä asiat sujuu ja oikea ratkaisu löytyy, niin en masennu niin helposti.”* Näin kuvaa eräs nuori kokemuksiaan. Aineiston perusteella nuoret kokivat oleelliseksi sen, että he saavat itse päättää, mitkä vaihtoehdot sopivat heille, mihin heidän voimavaransa riittävät ja millaisessa aikataulussa asioissa edetään ilman sanktioiden pelkoa. Osa nuorista myös ilmaisi kannustamisen ja rohkaisemisen välttämättömyyden motivaation ylläpitämisessä, mutta motivoimisessa oleellista on syyllistämisen puute ja positiivisten asioiden pitäminen muutoksen lähtökohtana.

Ei oo ruvettu sörkkii, et sä teet sitä tai tätä, koska sit mä oisn heti kävelly ovesta ulos enkä ois ikinä tullu takas. Nuorilla on vahvat mielipiteet ja niitä pitää kuunnella ja luottaa, et ne osaa.

Työntekijöiden aineistossa Ohjaamon työntekijöiden ja nuorten välinen suhde näyttäytyi poikkeuksellisen luottamuksellisena, osassa aineistoa jopa kaverillisena. Aineistosta tuli myös ilmi se, että Ohjaamon työntekijän koettiin olevan yhteisissä tapaamisissa nuoren puolella ja nuoren turvana, mutta toisaalta tässä yhteydessä oli nähtävissä jonkinlaista työntekijöiden eriytymistä ja pohdinkin sitä, että, jos Ohjaamon työntekijät ovat nuoren puolella ovatko muut yhteistyötahot sitten toisella puolen rajaa, vastapuolella? Eikö yhteistyön tavoitteiden tulisi olla kaikille osapuolille samat? Suurin osa työntekijöistä näki Ohjaamon ja nuorten välisen läheisen suhteen positiivisena, muttei nähnyt vastaavan suhteen kehittymistä mahdolliseksi omassa organisaatiossaan yhteistyön lähtökohtien ollessa erilaiset. Eräs nuori kuvaa Ohjaamon työntekijän mukana olon merkitystä moniammatillisissa palaverissa näin:

Lomakkeitten täyttäminen yhdessä ja työkkäriin, sossuun ja Kela:aan mukaan tuleminen on tosi tärkeä – tukihenkilön saaminen sinne, kun itte ei muista tai osaa kysyä, niin on joku toinen vierellä, joka auttaa ja tukee. Siit on ollut tosi paljon hyötyä, se on just mun tukihenkilö, joka tajuu uusia kysymyksiä.

Aineiston perusteella nuoret toivoivat tulevansa kohdatuksi omana itsenään, ilman etukäteisodotuksia ja stereotyyppisiä käsityksiä nuorista. Nuoret toivoivat, että työntekijät keskittyvät kuuntelemaan heitä, jolloin yhteistyö perustuu kahden toimijan väliseen dialogiin. Työntekijöiden puolesta käsitys siitä, miten nuoret toivoisivat itseään kohdeltavan, perustui kunnioittavaan kohtaamiseen ja aitoon läsnäoloon, kuten kaikilla asiakkailla. Toisin kuin nuoret, työntekijät eivät tunnistanee nuoren ja työntekijän kohtaamisessa esiintyviä erityisesti nuoriin liittyviä odotuksia tai ennakkoluuloja. Eräs nuori kertoo toiveistaan näin:

Toivoisin, että muissa palveluissa mua kohdeltais henkilökohtaisemmin, tietty asiakas tulee liukuhihnalta eikä niitä naamataulu kiinnosta. Ois tietty kiva, että ne olis iloisempia ja vastaanottavaisempia eikä aina ajattelis nuoria pelkkinä ongelmina. Ohjaamon ja muitten välillä on iso kuilu, kun muualla ajatellaan, että nuori on patalaiska ja haluaa vaan maata sohvalla, vaikka se oiskin tosi kipee.

Moniammatillinen yhteistyö

Eri palveluiden tekemää yhteistyötä olen analysoinut sen perusteella, millaisena yhteistyö nuorille näyttäytyy ottaen huomioon sen, että suurin osa Ohjaamon asiakkaista käyttää useita muitakin palveluita. Olen myös tarkastellut aineistostani teemoja, jotka nousivat esiin työntekijöiden aineistosta koskien heidän tekemäänsä yhteistyötä Ohjaamon kanssa.

Nuorten mielipiteet Ohjaamon ja muiden palveluiden välisestä yhteistyöstä olivat keskenään melko eriäviä, osa nuorista koki yhteistyön hyvin vähäiseksi, kun taas toisilla yhteistyö oli näyttäytynyt hyvinkin tiiviiltä. Pääasiassa nuoret peilasivat yhteistyön toimivuutta omien asioidensa hoitamisen sujuvuuteen; osa nuorista oli joutunut kertomaan tilanteensa eri palveluissa aina uudestaan. Se, miten nuoret suhtautuivat asioiden uudestaan kertomiseen, vaihteli häpeän ja turhautumisen kokemuksista ja toisaalta tyytyväisyydestä salassapitovelvollisuuteen välillä. Suurimmalla osalla nuorilla oli jonkintasoisia kokemuksia palveluista toiseen pallottelusta ja siitä, että työntekijöillä oli epäselvyyksiä omista vastuualueistaan. Nuoret myös tunnistivat päällekkäisen työn ongelman, mikä herätti turhautumista ja kysymyksiä toiminnan vaikuttavuudesta. Eräs nuori kuvaa negatiivisia kokemuksiaan näin:

Joudun jatkuvasti selvittämänn asioitani uudestaan ja uudestaan joka ikisessä palvelussa ja tiedonkulku on niin huonoa, että sanoisin, ettei sellaista ole ollenkaan olemassa.

Kuitenkin pääasiassa salassapitovelvollisuus eri organisaatioiden välillä nähtiin hyvänä asiana: ”*Salassapitovelvollisuus on musta tärkeä juttu ja oon tyytyväinen siihen, ettei mun tietoja levitellä ilman mun antamaa lupaa.*”

Moniammatillisuus teemana herätti paljon ajatuksia ja pohdintaa kerätessäni työntekijöiltä aineistoa. Pääosin kaikki työntekijät olivat tyytyväisiä Ohjaamon kanssa tehtävään yhteistyöhön ja kokivat, että Ohjaamon työntekijät olivat aktiivisia yhteistyössä ja pyrkivät luovasti pohtimaan erilaisia yhteistyömuotoja. Työntekijöiden kokemus heidän omista mahdollisuuksistaan ja halukkuudestaan lähteä mukaan yhteistyöprojekteihin vaihteli, samoin työntekijöiden osallistuminen yhteisiin ”suunnittelupalaverihin” oli vaihtelevaa. Erityisen oleellista moniammatillisuuden kannalta on työntekijöiden aineistosta esiin noussut kokemus rakenteiden epäselvyydestä, jonka seurauksena yhteistyötä tekeville työntekijöillä on epäselvyyksiä toimintarooleista ja vastuualueista eikä vakiintuneita yhteistyömuotoja ole luotu, vaikka yhteistyötä esiintyy runsaastikin.

Eri palveluiden välisen yhteistyön sujuvuus on tärkeää, koska sen kautta palveluiden toimijat pyrkivät yhteisten ongelmien ratkaisuun, päätösten tekemiseen sekä uusien näkökymien avaamiseen, jolloin yhteisen toiminnan tavoitteena on saada yhteen useita osaamisen ja tiedon näkökulmia. (Isoherranen 2005, 13–16.) Käytännössä moniammatillisuus tarkoittaa syrjäytymisen kontekstissa eri viranomaisten tekemää yhteistyötä monissa tilanteissa; hallinnollisista strategioista asiakkaan arkipäiväisten ongelmien ratkaisuun. Moniammatillisuuden kenttä on siis laaja eikä se saisi rajoittua ainoastaan asiakastyöhön, vaan siihen tulisi sisältyä myös yhteisten työmuotojen ja toimintamallien systemaattista kehittämistä. Työntekijöiden aineistosta tuli ilmi ajatuksia juuri tämän tasoisen yhteistyön kehittämisen tarpeesta. Yhteisen fyysisen työskentelyn lisäksi, moniammatillisuuteen liittyikin tiedon ja osaamisen siirtyminen yli tieteiden välisten rajojen sekä perinteisten ammatillisten roolirajojen rikkomisen. (Isoherranen 2005, 13–17.)

Etsivän työn asiakkaiden kannalta oleellisessa asiakaslähtöisessä yhteistyössä tulisi ilmetä Isoherrasen (2005, 14–15) mukaan toimintaympäristöstä riippumatta asiakaslähtöisyys, tiedon ja eri näkökulmien yhteen kokoaminen, vuorovaikutteinen yhteistyö, organisaatioiden rajojen ylitykset sekä verkostojen luominen ja niiden huomioiminen tavoitteiden asettelussa. Yhteistyön tulisi perustua tapauskohtaisesti yhteisesti sovituille periaatteille ja tavoitteille ja tavoitteena tulisi olla asiakkaan ja muiden toimijoiden yh-

teisen käsityksen syntyminen tulevasta toimintasuunnitelmasta. Moniammatillisten tapaamisten lähtökohtana tulisi tällöin olla kaikkien osallistujien mahdollisuus vaikuttaa keskusteluun ja päätöksen tekoon.

Aineistoni perusteella nuoret kokivat hyvin tärkeäksi etsivän työntekijän läsnäolon moniammatillisissa tapaamisissa, kuten myös sen, että etsivällä työntekijällä on mahdollisuus organisoida tapaaminen nuoren ja eri toimijoiden välillä. Moniammatillisessa palaverissa etsivä työntekijä näyttäytyi aineistossani ensisijaisesti nuoren edustajana, jolla on mahdollisuus nähdä nuori kokonaisuutena niin vahvuuksineen kuin heikkouksineen. Nuorten kokemusten mukaan turhauttavinta nuorelle on tilanne, jossa nuori näyttäytyy eri toimijoille pelkästään ongelmien kautta. Tällöin ei käsitykseni mukaan voida puhua nuoren osallisuuden ja voimaantumisen kasvattamisesta.

On ymmärrettävää, että toimivien moniammatillisten yhteistyömuotojen kehittäminen on haastavaa erilaisten asiakkuuden kehysten ja toimintakulttuurien vuoksi. Moniammatilliseen ryhmään kuuluvien asiantuntijoiden erilaisia näkemyksiä koottaessa on oman erityisosaamisen ymmärtäminen ensisijaisen tärkeää, mutta samanaikaisesti tavoitteena tulisi olla ryhmän yhteisen toimijuuden rakentaminen ja tietoinen organisaation rajojen ylittäminen. (Isoherranen 2005, 19.)

Selkeämpien yhteistyökäytänteiden ja organisaatioiden rajojen ylitysten analysoimiseksi olen päätenyt tarkastelemaan Ohjaamon ja muiden palveluiden kehittämistä organisaation verkostoitumisen ja kehittymisen kautta. Joidenkin palveluorganisaatioiden ongelmana on se, että eri palvelut ja asiakkuusprosessit nähdään toisistaan riippumattomiksi tai toisilleen rinnakkaisiksi, vaikka aineistostani oli hyvin selkeästi nähtävissä, että Ohjaamon palveluita käyttävillä nuorilla oli asiakkuuksia laajasti monissa palveluissa. Tässä yhteydessä tulee kuitenkin huomioida Ohjaamon luonne palveluihin ohjaavana palveluna, ei itse palveluita tuottavana organisaationa. Kun samoille nuorille kohdistettuja palveluita pyritään kehittämään toisistaan erillisinä kohteina, itsenäiset ja toisistaan erilliset palvelut voivat kääntyä entisestäänkin sisäänpäin ja verkostojen ja yhteistyöprosessien kehittämisessä kattavan kokonaiskuvan luominen kehittämistarpeesta voi olla haastavaa. Näin työtavat ja toimintakulttuuri muuttuvat jähmeästi asiakas-prosessien rajapinnoilla niin, että asiakas itse havaitsisi yhteistyön tuomia etuja tai sitä, miten niitä saavutetaan. (Taipale 2004, 19 – 20.) Konkreettisesti tämä merkitsee päällekkäisen työn tekemistä eri toimijoiden roolien ja työnjaon ollessa keskenään epäselviä.

Eurooppalaisia ohjauskäytänteitä analysoivan Academia – ohjelman mukaan myös eurooppalaisissa malleissa korostuu moniammatillisuuden merkitys, jonka edellytyksenä ovat selkeät vastuualueet, koordinoituvastuu sekä työntekijöiden yhteinen, holistinen tavoite. Työntekijöiden välinen tiivis yhteistyö helpottaa vielä heikkojen signaalien havaitsemista ja niihin reagoimista ja näin varhaisen tuen tarjoaminen ja sen saaminen tehostuu. Tällainen yhteistyö edellyttää rakenteellisten rajojen murtamista ja oman toimintakulttuurin ja arvoperustan jatkuvaa reflektointia. Käytänteiden argumentoinnissa ei riitä sen toteaminen, että aina on toimittu näin ja malli on toiminut aina kohtuullisesti. (Kansainvälisen liikkuvuuden ja yhteistyön keskus CIMO 2015.)

Tarkastelemani aineiston perusteella nuoret ovat erittäin tyytyväisiä Ohjaamon toimintaan ja saamaansa apuun. Eräs nuori tiivistää monen haastatteleman nuoren kokemukset Ohjaamosta näin:

Mun tarpeisiin Ohjaamo vastaa tosi hyvin. Oon tosi kiitollinen, et oon tänne joskus eksynyt. En oo huomannu, et ohjaajat ois koskaan luovuttanut mun kanssa tai ois ollu, ettei me jakseta enää suhun panostaa.

Aineiston analysoimisen yhteydessä pohdin, mitkä seikat ovat voineet mahdollisesti vaikuttaa tuloksiin. Oma asemani haastattelijana suhteessa nuoriin on ollut sen luontoinen, että nuoret ovat saattaneet haluta tietoisesti tuoda esiin hyvin positiivista kuvaa Ohjaamosta, koska he ovat olleet tietoisia tekemästani yhteistyöstä Ohjaamon kanssa. Toisaalta olen korostanut nuorille aina, että haastattelun aineisto ei päädy Ohjaamon työntekijöille ja verkkokyselyt ovat mahdollistaneet myös anonymin vastaamisen. Verkkokyselyssä nuorten kokemukset Ohjaamosta olivat jopa yksimielisemmin positiivisia kuin Ohjaamon kanssa yhteistyötä tekevien työntekijöiden. On myös syytä huomioida se, että haastateltavaksi ovat mahdollisesti suostuneet sellaiset henkilöt, joiden kokemukset Ohjaamosta ovat pääosin hyviä ja jotka ovat myös kykeneväisiä haastateluun.

Toisaalta aineistossa nousi myös useasti esiin henkilöiden ja heidän persooniensa merkitys Ohjaamon toiminnassa. Nuoret kokivat tärkeäksi, että heillä on mahdollisuus ottaa yhteyttä, milloin vain työntekijöihin ja ilman syytäkin. Tässä yhteydessä pohdin sitä, mihin työntekijän ammatillisuuden tulee ulottua ja mihin vetää raja työn ja henkilökohdaisen elämän välille. Nuorten vastauksista tuli selkeästi ilmi myös tarve sellaiseen tukeen, jota työntekijä ei välttämättä voi eikä ehkä kuulukaan antaa. Osa nuorista koki

luotettavien ystävien puutetta ja erityisesti tuli ilmi puutteellisen vanhemmuuden kokemus, joka luonnollisesti vaikuttaa siihen, millaista apua nuoret kokevat tarvitsevansa.

7.2 Teemojen koonti balansoidun tulostittariston avulla

Olen aiemmin esitellyt julkisen sektorin balansoidun tulostittariston, jonka olen muokannut etsivän työn kontekstiin (vrt. kuva 1), jolloin etsivän työn visiota tarkastellaan suhteessa neljään tekijään. Ensimmäisenä tekijänä otan esiin asiakkaan kokemuksen, palvelun laadun suhteessa asiakkaan tarpeisiin ja palvelun saatavuuden. Aiemmin erittelemistäni tuloksista voidaan yhteenvetona sanoa, että Ohjaamon toiminta vastaa hyvin nuorten tarpeisiin ja Ohjaamon palvelu on myös hyvin saatavissa tasapuolisesti kaikille. Haasteena on Ohjaamon toimintaperiaatteista tiedottaminen ja jo syrjäytyneiden nuorten tavoittaminen. Ohjaamon toiminnan laatuun vaikuttaa myös se, että nuoren tarpeisiin sopivan jatkopalvelun löytäminen voi olla haastavaa.

Toinen tekijä etsivän työn balansoidussa tulostittaristossa on prosessin tehokkuus, pitkävaikutteisuus, suunnitelmallisuus ja eteneminen asiakkaan voimavarojen mukaan. Nuorilla oli vahva kokemus siitä, että Ohjaamon toiminta perustui heidän omiin voimavaroihinsa ja räätälöitiin nuoren resurssien perusteella. Nuorilla ei Ohjaamossa ole mitään määräaikoja, joihin mennessä tavoitteiden tulisi toteutua, vaan toiminta on nuorille täysin omaehtoista. Tällöin toiminnan tehokkuutta on myös tarkasteltava yksilöllisesti jokaisen nuoren kohdalla verraten hänen lähtökohtiinsa ja tarpeisiinsa. Prosessin tehokkuutta ei voida myöskään pelkistää vain näkyviin, mitattaviin tuloksiin, kuten opiskelupaikan löytämiseen, koska tulosten yhteydessä tuli selkeästi ilmi, että nuoret kokivat Ohjaamon toiminnan merkitykselliseksi monesta näkökulmasta, kuten osallisuuden ja voimaannuttamisen näkökulmasta. Myös toiminnan pitkävaikutteisuuden arviointi on hankalaa, koska nuoren tilanteen muuttuminen on usein hidasta ja muutokset riippuvat monesta nuoresta suoraan riippumattomastakin tekijästä, kuten yleisestä työllisyystilanteesta. On selvää, että etsivän työn tehokkuutta ei voida arvioida vain tilastollisten, määrällisten menetelmien kautta, vaan tarvitaan laadullista, nuorten kokemuksiin perustuvaa näkökulmaa.

Kolmas tekijä tulostittaristossa on vaikuttavuus, riittävyys, kohdennettavuus sekä merkityksellisyys asiakkaalle. Tuloksista tuli selkeästi ilmi, että Ohjaamon toiminta on sekä nuorten että työntekijöiden mielestä merkityksellistä ja vaikuttavaa, koska toiminnassa

on mahdollista kehittää toimiva, luottamuksellinen suhde nuoreen. Ohjaamon resurssit koettiin pääosin riittäviksi ja Ohjaamon työntekijöillä nähtiin olevan riittävästi aikaa kohdata nuori yksilöllisesti. Kuitenkin kolme työntekijää nähtiin yksimielisesti tarpeelliseksi. Etsivän työn toimintaperiaatteet eivät olleet täysin selviä kaikille työntekijöille eivätkä nuoret tunteneet toimintaa riittävästi ennen asiakkuuden alkua, jolloin voidaan sanoa, että työn kohdistamisessa syrjäytymisen ehkäisyyn ja katkaisemiseen on kehittämistä. Erityisesti syrjäytymisen ehkäisyyn tähtäävät toimenpiteet nähdään koko kunnan tasolla riittämättömiksi kaikissa palveluissa.

Viimeisenä tekijänä tulostittaristossa on henkilöstön osaaminen, inhimillisyys, työhyvinvointi ja moniammatillisuus. Koko aineiston perusteella henkilöstön osaaminen koettiin hyvin korkeaksi ja eri organisaatioiden työntekijät luottavat Ohjaamoon näkemyksiin nuoresta ja hänelle sopivista palveluista. Työntekijöiden palveluverkon tuntemus nähtiin vahvana. Nuoret kokivat työntekijät inhimillisiksi ja helposti lähestyttäviksi ja Ohjaamon työntekijöiden ja nuorten väliset suhteet koettiin hyviksi. Toisaalta työntekijöiden aineistosta nousi esiin epäilyksiä siitä ovatko Ohjaamon työntekijöiden ja nuorten väliset suhteet jopa liian kaverillisia, jolloin nuorten motivointi ei olisi riittävää. Työhyvinvointia en tarkastellut omana osionaan aineistossani, mutta sekä nuoret että työntekijät olivat vahvasti sitä mieltä, että työn laadukkaan toteuttamisen ja työssä jaksamisen kannalta henkilöstön riittävä määrä on yksi tärkeimmistä resursseista. Ohjaamon työntekijät tunnistivatkin hyvin tärkeäksi sen, että heillä on aikaa kohdata jokainen nuori yksilöllisesti ja palvelun saatavuus on nopeaa. Moniammatillisuuden näkökulmaa olen tarkastellut kattavasti aiemmin tulososuudessa, mutta kokoavasti voisi todeta, että moniammatillista toimintaa on runsaastikin, mutta yhteistyökäytänteet ovat osin vakiintumattomia ja joidenkin toimijoiden rooleissa ja vastuualueissa on epäselvyyksiä.

7.3 Tulokset syrjäytymisen kehyksissä

Seuraavaksi analysoin tuloksia kaksien eri kehysten kautta: syrjäytymisen kehysten ja asiakkuuden kehysten kautta. Kehysanalyysin välityksellä pyrin löytämään syitä sille, miksi Ohjaamon toiminta koettiin niin merkitykselliseksi ja vaikuttavaksi. Olen myös teoriaosuudessa tarkastellut laajasti syrjäytymisen kontekstia, johon etsivä työ yhteiskunnallisessa diskurssissa sijoittuu. Syrjäytymisen kehysten kautta haluan tarkastella

sitä, millaisessa kontekstissa etsivä työ oman aineistoni perusteella toimii ja millaisia syrjäytymisen kehyksiä aineistosta on löydettävissä.

Sari Savikko on omassa tutkimuksessaan (1998) tutkinut nuorten syrjäytymiseen liittyviä tekijöitä etsivän nuorisotyön asiakkaiden ja työntekijöiden kokemusten perusteella. Hän on jakanut oman aineistonsa perusteella syrjäytymisen ilmiöstä esiin nousseet osat alueet eri kehyksiin. Itse olen pyrkinyt syrjäytymisen kehysten kautta hahmottamaan ja analysoimaan sitä kontekstia, jossa etsivä nuorisotyö Lempäälässä toimii. Toiminnan vaikuttavuuden kannalta toimintaympäristössä esiintyvien ilmiöiden ja syyseuraussuhteiden tunnistaminen on olennaista ja pyrinkin suhteuttamaan tutkimukseni tulokset sekä syrjäytymisen kehyksiin että myöhemmin käsiteltäviin asiakkuuden kehyksiin.

Savikko korostaa sitä, että etsivän työn asiakkaista, kuten muistakaan syrjäytyneiksi leimautuneista tai syrjäytymisuhan alla olevista henkilöistä, on vaikea puhua neutraalilla käsitteellä, joka ei olisi itsessään arvolatautunut. Käsitteillä kuten syrjäytynyt, epäsosiaalinen, marginaalinen tai ongelmanuori tuotetaan julkisessa keskustelussa toiseuden diskurssia. Syrjäytyminen käsitteenä on subjektiton, mikä viittaa siihen, ettei syrjäytymisen aiheuttajaa löydy. Analysoimalla aineistosta syrjäytymisen kehyksiä on kuitenkin mahdollista valottaa syrjäytymistä moniulotteisena ilmiönä, johon liittyy monia eri ulottuvuuksia, jotka kaikki vaikuttavat kokemukseen syrjäytymistä ehkäisevän toiminnan vaikuttavuudesta ja relevanssista. Kehysten kerroksellisuus ilmentää sitä, että yksilö voi olla myös monessa suhteessa marginaalissa ollessaan esimerkiksi maahanmuuttaja, työtön, toimeentulotuenasiakas ja nainen. (Savikko 1998, 9 – 10.)

Seuraavaksi käyn läpi erilaisia tapoja kehystää syrjäytymisen ilmiötä ja prosesseja, joita nousi esiin aineistostani sekä työntekijöiden että nuorten osalta. Osa kehyksistä löytyy myös Savikon tutkimuksesta, mutta aineistostani nousi esiin myös sellaisia kehyksiä, joita Savikon tutkimuksesta ei löytynyt.

Ihmissuhteiden kehys

Savikon mukaan ihmissuhteiden kehyksessä ilmenevät lähimmät ihmissuhteet, joissa syrjäytyneiksi luokitetuilla nuorilla usein on problematiikkaa ja kiintymysongelmia. Ongelmat ovat voineet alkaa jo varhaislapsuudessa, jossa identiteetin muotoutumista ovat vaikeuttaneet riittämätön vanhemmuus ja etäiset ja ongelmalliset tunnesiteet. Savi-

kon aineiston nuorten kokemusten mukaan läheisten hylkääminen, epäonnistuminen itselle tärkeissä asioissa sekä leimautumisen kokemukset ovat johtaneet syrjäytymisen kierteeseen. Näin erottuminen valtaväestöstä vahvistaa toiseuden ja huonommuuden kokemusta. Tämä yhteinen ja jaettu kokemus saa usein marginaalissa elävät nuoret haakeutumaan toistensa seuraan. Tässä mielessä syrjäytynyt nuori voi olla hyvinkin sosiaalinen ja turvautua ystävyysuhteiden kautta tulevaan hyväksyntään ja jatkuvuuteen. (Savikko 1998, 60 – 62.)

Omassa aineistossani ihmissuhteiden kehityksessä painottui nuorten yksinäisyys ja kokemus siitä, ettei sovi mukaan itselle tärkeisiin yhteisöihin. Usealla nuorella oli taustalla ongelmia vanhempien ja sisarusten kanssa ja syrjäytyminen tai sen uhka oli havaittavissa sukupolvien ketjuissa. Tästä huolimatta nuoret painottivat ihmissuhteiden kehityksessä muita tekijöitä kuin lapsuuden kokemuksia tai suhteita omien vanhempien kanssa. Syrjäytymisen suhteen aineistoni nuoret kokivat merkityksellisemmäksi sen, että oman voimien ja jaksamisen huonontuessa myös suhteet ystäviin saattoivat heiketä. Mikäli nuori ei opiskellut tai käynyt töissä, sosiaalisten suhteiden ylläpitäminen oli muita ”tavallisia” nuoria haasteellisempaa. Useat nuoret myös kokivat yksinäisyyttä ja leimautumista siinä mielessä, että he tulkitsivat olevansa epätoivottuja monissa yhteisöissä, kuten koulussa. Ihmiselle on kuitenkin luontainen tarve tulla hyväksytyksi ja kuulluksi omana itsenään, joten on ymmärrettävää, että toiseuden ja vierauden kokemukset voivat olla hyvin ahdistavia ja selittävät osaltaan myöhemmin käsiteltävää terveyden kehystä.

Työntekijöiden aineistossa ihmissuhteiden kehys ilmeni myös nuorten yksinäisyyden ja yhteisöstä pois jäämisen diskursseina. Verrattuna nuorten aineistoon vahvemmin tuli kuitenkin esiin vanhempien ja lapsuuden kodin olosuhteiden merkitys ja vaikutus esimerkiksi käsitykseen opiskelun merkityksestä. Syrjäytymisen prosessiin vaikuttaminen nähtiin erittäin haasteellisena silloin, kun kyseessä oli sukupolvien välinen jatkumo. Päälimmäisenä työntekijöiden aineistostakin voidaan kuitenkin tiivistää huoli nuorten yksinäisyydestä ja nuorta tukevien ja rohkaisevien ihmissuhteiden puuttumisesta.

Ihmissuhteiden kehys auttaa ymmärtämään niitä tuloksia, joita aineistossa nousi esiin Ohjaamon työn merkityksellisyydestä ja osa-alueista, jotka nuoret kokivat erityisen tärkeiksi. Aineistosta tuli ilmi kunnioittavan kohtaamisen tärkeys sekä mahdollisuus rakentaa työntekijän kanssa luottamuksellinen suhde, joiden oleellisuus on ymmärrettä-

vää, kun tarkastellaan syrjäytymisen kontekstia ihmissuhteiden kehysten kautta, jolloin yksinäisyys on läsnä vahvana elementtinä.

Koulutuksen kehys

Savikon mukaan koulutuksen kehyksessä määrittäyty syrjäytyneiksi/mahdollisesti syrjäytyviksi luokiteltujen nuorten suhde koulutusjärjestelmään ja koulutukseen. Syrjäytymiseen liitetään lähes poikkeuksetta heikko koulutustaso ja siitä johtuva työttömyys. Savikon aineistossa koulutusjärjestelmän ulkopuolelle jääneet nuoret kokivat usein koulun osaksi syrjäyttävää yhteiskuntajärjestelmää. Koulutuksen kehys ja toiseuden kehys ovat kiinteässä yhteydessä toisiinsa ja vahvistavat toisiaan. (Savikko 1998, 64 - 66.)

Omassa aineistossani koulutuksen kehys korostui suhteessa nuoren oppimiskokemuksiin ja identiteetin rakentumiseen. Nuoren on erittäin haastavaa nähdä itseään oppijana, mikäli kouluhistoria koostuu jatkuvista koulukeskeyttämisistä nuoren voimavarojen tai kiinnostuksen ollessa riittämätöntä koulua kohtaan. Nuoret itse kokivat vahvasti niin, että heitä on painostettu ottamaan vastaan opiskelu - tai työharjoittelupaikkoja, joihin he eivät itse halua tai eivät sillä hetkellä olleet kykeneviä suorittamaan. Aineistossa tuli esiin toistuvasti nuoren katkeruus sellaisia palveluita kohtaan, joissa nuori oli kokenut, ettei hänen sisäistä motivaatiotaan ja haluaan kunnioitettu. Tällaisissa tilanteissa nuoret usein tulkitsivat opintojen keskeyttämisen johtuvan siitä, ettei opiskelupaikka sopinut nuoren tilanteeseen eikä sitä ollut tarpeeksi räätälöity nuoren voimavarojen mukaan. Motivaation puutetta varsinaista opiskelua tai työntekoa kohtaan ei juuri ilmennyt, vaan nuoret ymmärsivät opiskelun tärkeyden ja kokivat työllistymisen tärkeänä tavoitteena. Usko opintojen loppuun saattamiseen oli vaihtelevaa ja aiemmat oppimiskokemukset vaikuttivat vahvasti nuoren käsityksiin itsestään oppijana ja opiskelijana.

Työntekijöiden suhteen koulutuksen kehyksessä oli nähtävissä erilaisia tulkintoja siitä, minkä verran opintojen keskeyttäminen ja ilman työtä tai opiskelupaikkaa oleminen johtuivat nuoren omasta toiminnasta ja motivaatiosta ja minkä verran toisaalta koulutusrakenteesta. Osa työntekijöistä tunnisti ongelmaksi sen, että Lempäälässä on rajalliset mahdollisuudet räätälöidä koulutusta nuoren tilanteen mukaisesti, esimerkiksi työpajojen määrän ja vaihtoehtojen lisääminen tuli useasti esiin. Tällä hetkellä koulutuksen rakentumisessa ja nuoren voimavarojen välillä on usein epäsuhtaa, joka helposti johtaa opintojen keskeyttämiseen. Organisaatioiden erilaisten luonteiden vuoksi koulutuksen ja

nuoren välinen suhde kehystyi eri tavoin, koska toisiin organisaatioihin liittyy esimerkiksi taloudellisten tukien määrittäminen ja siten koululäsnäolojen seuraaminen.

Koulutuksen kehys tuli vahvasti ilmi tulosten laadullisuus – teemaosiossa, jossa nuoret kokivat Ohjaamon toiminnassa oleelliseksi sen, että heidän omia mielipiteitään kunnioitetaan ja heidän sisäinen motivaationsa on lähtökohtana pohdittaessa koulutusmahdollisuuksia ja vaihtoehtoja. Myös työntekijän ja nuoren välinen suhde - osiossa painottui nuorten kokemus siitä, että he itse ovat oman elämänsä subjekteja, mutta toisaalta he kokivat hyvin tärkeäksi sen, että Ohjaamon kautta he saavat tietoa erilaisista mahdollisuuksista ja koulutusmuodoista, vaikka lopulta päätös on heidän. Oleellista oli aineiston mukaan myös se, että työntekijät kunnioittavat nuoren tekemää päätöstä, vaikka olisivatkin päätöksen oikeellisuudesta eri mieltä.

Köyhyyden kehys

Savikon tutkimuksessa köyhyyden kehyksessä määritellään etsivän työn asiakkaiden suhde rahaan ja aineelliseen turvallisuuteen. Savikko kuvaa tutkimuksessaan sitä, miten köyhyydessä elävät nuoret jäsentävät maailmaansa rahan kautta. Toimeentulotuen ja vastaavien tukimuotojen tullessa nuori voi elää hetken unelmissaan tavoittelevaansa elämää eikä hän halua murehtia seuraavaa päivää. Rahan käytön lyhytjänteisyydestä seuraa se, että rahojen pian loputtua, nuori putoaa jälleen absoluuttisen köyhyyden vankeuteen. Myös etuuksien vastikkeellisuus saattaa aiheuttaa joillekin nuorille suuria ongelmia, mikäli arjen hallinta on epävakaa. Köyhyyden kehyksessä nuoret elävät siis viranomaisten päätösten varassa, jolloin motivoituminen oman elämänhallintaan on haasteellista. (Savikko 1998, 66 – 68.)

Omassa tutkimuksessani köyhyyden kehys tuli ilmi nuorten aineistosta pääosin pakosta täyttää erilaisia lomakkeita ja hakemuksia ja toisaalta vaikeudesta täyttää niitä. Ohjaamon apu lomakkeiden täyttämässä ja erilaisista tukimahdollisuuksista tiedottamisessa nähtiin sekä nuorten että työntekijöiden aineistossa tärkeänä osana Ohjaamon toimintaa. Osa nuorista kertoi osallistuvansa heidän mielestään epämotivoiviin koulutuksiin vain, koska heidän oli pakko tukien saamisen vuoksi näin tehdä. Tällaisten aktivointitoimenpiteiden merkitys koettiin hyvin vähäiseksi tai kielteiseksi syrjäytymisen kannalta. Tullevaisuudessa nuoret kokivat hyvin tärkeäksi työllistyä itseään kiinnostavalle alalle, mutta tavoitteena oli toimeentulo, ei niinkään rikastuminen. Pääosin nuorten käsitykset

työllistymisestä ja rahan merkityksestä olivat realistisia ja tukien varassa eläminen koettiin negatiivisena ilmiönä.

Työntekijöiden aineistossa köyhyyden kehykset ilmenivät suhteessa Ohjaamon toimintaan siten, että erilaisten etuuksien hakeminen yhdessä nuorten kanssa nähtiin tärkeänä osana etsivää työtä. Kaikki työntekijät kokivat yksimielisesti positiiviseksi Ohjaamon työntekijän mukana olon tapaamisissa ja palaverissa. Ohjaamon työntekijällä on vankka käsitys nuoren resursseista ja nuoren ja Ohjaamon työntekijän välinen suhde perustuu yleensä luottamukseen. Ohjaamon työntekijän läsnäolo erilaisia etuuksia koskevissa tapaamisissa lisäsi myös toisen työntekijän luottamusta nuoreen.

Köyhyyden kehys oli nähtävissä myös työntekijän ja asiakkaan välisessä suhteessa, koska rahallisten etuuksien ja velvoitteiden puuttuminen vahvistaa nuoren ja Ohjaamon työntekijän välisen luottamuksellisen suhteen syntymistä, sillä nuoren ei tarvitse pelätä mahdollisia sanktioita ”väärästä” toiminnasta.

Päihteiden kehys

Päihteiden kehys kuvaa erilaisten päihteiden roolia syrjäytymisen ilmiössä. Savikon tutkimuksen perusteella etsivän työn asiakkaat elävät päihdekulttuurissa, jonka mukaisesti myös ne, jotka eivät itse päihteitä käytä, kokevat päivittäisessä elämässään päihteidenkäytön erilaiset vaikutukset. Päihdekulttuurin läheisyys koski tutkimuksessa myös etsivän työntekijöitä, jotka olivat jatkuvasti tekemisissä päihteiden käytöstä seuranneiden ongelmien kanssa. Aineiston nuoret olivat usein aloittaneet päihteiden käytön hyvin nuorella iällä ja yrittäneet jo useastikin katkaista päihdekierrettään. (Savikko 1998, 71 – 72.)

Omassa aineistossani päihteiden rooli ei ollut niin merkityksellinen, että voitaisiin puhua varsinaisesta päihdekulttuurista, joka liittyisi erityisesti syrjäytymisen kontekstiin. Päihteiden rooli oli sekä nuorten että työntekijöiden kokemusten perusteella enemmänkin elämän yleistä tyhjyyttä ja näköalattomuutta paikkaava tekijä. Erityisesti nuorten aineistossa päihderiippuvuus nähtiin kyllä nuorilla yleiseksi ongelmaksi, mutta sen ei nähty koskevan itseä. Tässä yhteydessä voidaan pohtia onko aineiston valikoidulla otoksella merkitystä tähän tulokseen, mutta työntekijöiden kokemukset puoltavat sitä johtopäätöstä, että päihteiden liikakäyttäjät ovat marginaalin vähemmistö, mutta hyvin haasteellinen joukko.

Tuloksiin suhteuttaen päihteiden kehys oli nähtävissä laadukkuus - teemassa, jossa analysoin muun muassa Lempäälän palvelurakenteen kattavuutta. Eteenpäin ohjaavana palveluna etsivän työn laadukkuuteen vaikuttaa olennaisesti se löytyykö kaikille nuorille sopivaa palvelua, johon heitä voisi ohjata. Päihdepalvelut nousivat aineistossa varsinakin työntekijöiden puolelta esiin palveluna, jota tulisi kehittää. Tällä hetkellä päihdepalvelut tavoittavat Lempäälässä vain osan niitä tarvitsevista nuorista ja erityisesti on huomioitava, että matalan kynnyksen päihdepalvelu puuttuu kokonaan. Päihdepalveluiden tehokkuutta laskee se, että osa nuorista, jotka palvelua tarvitsisivat, eivät tunnista tai halua tunnistaa päihdeongelmaansa.

Toiseuden kehys

Toiseuden kehys määrittää syrjäytyneiksi luokiteltujen nuorten tuntemaa yhteiskunnallista toiseutta ja huonommuutta. Toiseuteen liittyy aina hierarkiajärjestys ja enemmistön valtasuhde toisiksi määriteltuihin. Etsivän työn asiakkaat näkivät Savikon tutkimuksessa niin sanotun normaalin elämän unelmana, jonka viranomaiset olivat toimillaan heiltä evänneet. Suhde keskukseen oli siis paradoksaalinen; toisaalta enemmistön suosimaa elämäntapaa ihannoitiin, mutta toisaalta enemmistöä myös vihattiin sen syrjäyttävän vaikutuksen takia. Toiseuteen liittyi viranomaisvastaisuuden lisäksi myös marginaaliin kuulumisesta johtuvaa alhaista itsetuntoa. (Savikko 1998, 73 – 75.)

Omassa tutkimuksessani nuoret puhuivat myös heikosta itsetunnosta ja pärjäämättömyydestä. Usein tällainen osaamattomuuden ja huonommuuden kierre oli alkanut jo varhain peruskoulussa ja takana saattoi olla tunnistamattomia lukivaikeuksia tai muita oppimiseen vaikuttaneita syitä. Nuorille oli jäänyt kokemus siitä, että heidän ongelmansa tulkittiin tyhmyydeksi ja laiskuudeksi, mikä taas vaikutti nuoren motivaatioon ja käsitykseen omasta kontrollistaan. Alhainen itsetunto alkoi helposti ohjaamaan nuoren tulevaisuudensuunnitelmia ja valintoja. Toisaalta osa nuorista tunnisti myös yhteiskunnan syrjäyttävät vaikutukset ja samalla he saivat tästä voimaa vastustaa stereotyyppisiä olettamuksia pärjääjistä ja ”luusereista”. Nuorten aineistosta nousi esiin turhautumisen kokemuksia siitä, että heidät ohjattiin ulkopuolelta koulutukseen, jonka he tiesivät olevan kohtuuton heidän voimavaroihinsa nähden ja näin keskeyttämisten kierre jatkuisi.

Tuloksissa toiseuden kehys ilmeni sekä merkityksellisyys - teemassa että työntekijän ja asiakkaan välinen suhde - teemassa, joissa molemmissa korostui rohkaisemisen ja tuen antamisen merkitys Ohjaamon toiminnassa. Toiseuden kehysten suhteen on oleellista,

että etsivä työ pohjautuu olettamukseen nuoren pärjäämisestä ja kykeneväsyydestä, jolloin nuoressa itsessään uskotaan olevan potentiaalia muutokseen. Nuorten itsetunnon vahvistaminen ja heihin uskomisen nähtiin myös työntekijöiden aineistossa hyvin tärkeäksi ja työntekijät tunnistivat Ohjaamon työmuodoksi, jossa on mahdollisuuksia ja resursseja toteuttaa tällaista osallistavaa ja voimaannuttavaa vuorovaikutukseen perustuvaa toimintaa. Toisaalta oman organisaation rakenteiden erilaisten reunaehtojen nähtiin vaikuttavan mahdollisuuksiin luoda nuoriin tiivistä suhdetta. Työntekijöiden kiire ja osin kiireestä johtuva pakko kohdata nuori kapea-alaisesti määrätyn ongelman kautta tulkittiin työntekijöiden aineistossa toiseuden kehystä ylläpitävänä tekijänä.

Terveyden kehys

Savikko ei omassa tutkimuksessaan huomionnut nuorten terveydentilaa osana syrjäytymisen prosessia ja suhdetta. Omassa aineistossani terveyden kehys nousi vahvasti esiin erityisesti mielenterveyden ongelmien kautta, joista yleisimpiä olivat masentuneisuus ja ahdistuneisuus. Mielenterveysongelmat vaikuttavat olennaisesti nuoren kykyyn opiskella säännöllisesti ja solmia sosiaalisia kontakteja. Laaja-alainen uupumus heikentää merkittävästi yksilön mahdollisuuksia elämänhallintaan ja mielenterveysongelmien hoitaminen. Kuitenkin henkisen pahoinvoinnin perimmäisten syiden selvittäminen on olennainen osa syrjäytymiskiirteen katkaisua. Osa aineistoni nuorista oli kokenut vaikeaksi saada apua mielenterveysongelmiin ja heille oli jäänyt kokemus siitä, ettei mielenterveysongelmien laaja-alaista vaikutusta koko elämänhallintaan ole kaikissa organisaatioissa täysin ymmärretty. Toiminnan vaikuttavuuden kannalta on tärkeää pohtia kytetäänkö mielenterveyskuntoutus räätälöimään yksilöllisesti ja ovatko kuntoutukselle asetetut tavoitteet realistisia.

Myös työntekijöiden aineistossa nousi vahvasti esiin erilaisten mielenterveysongelmien ja elämänhallinnallisten ongelmien merkitys syrjäytymisen katkaisemisessa tai ehkäisemisessä. Erilaisten matalan kynnyksen palveluiden vaikutus esimerkiksi masennuksen hoidossa nähtiin oleellisena, mutta samalla tunnistettiin myös tällaisten palvelumuotojen puute. Aineiston perusteella Lempäälässä olisi tarvetta erilaisille, nuoria motivoiville pajatyypisille toiminnoille, joiden kautta olisi mahdollista vaikuttaa sosiaalisiin ongelmiin ja ennaltaehkäistä mielenterveysongelmien syntymistä tai syvenemistä. Vastavasti myös nuorten kokemusten mukaan syrjäytymisen ennalta ehkäisyyn kiinnitetään aivan liian vähän huomiota. Mielenterveysongelmien kohtaamisessa olennaisiksi teki-

jöiksi nousivat esiin ymmärtävä ja inhimillinen työote sekä syytösten ja moralisoinnin puuttuminen, jotka tulivat ilmi erityisesti Ohjaamon työntekijän ja asiakkaan välinen suhde - teemassa. Mielenterveysongelmat mielletään aineistoni perusteella edelleen jonkinlaiseksi tabuksi suomalaisessa yhteiskunnassa, joiden purkamiseen ei kyetä erilaisten velvoitteiden tai sanktioiden kautta.

Omassa tutkimuksessani olen käyttänyt kehysanalyysia apuna pyrkiessäni löytämään vastauksen siihen, miten syrjäytymisen kehysten kautta voidaan tulkita ja ymmärtää tutkimukseni tuloksia. Tutkimusta ja erityisesti aineiston analyysiä tehdessäni heräsi myös lisäkysymyksiä siitä, miksi nuoret tulkitsevat kokemuksiaan ja saamaansa palvelua eri tavoin eri organisaatioissa ja miten tapa, jolla työntekijä kehystää asiakkuutta vaikuttaa nuoren tulkintoihin. Avaan seuraavaksi aineistosta ja tuloksista nousseita eri tapoja kehystää asiakkuutta ja pohdin sitä, millaiseksi Ohjaamon asiakkuuden kehys aineiston perusteella muodostui.

7.4 Tulokset asiakkuuden kehyksissä

Kehysanalyysissa analyysiyksikkönä on yksilön sijaan tietty ajallisesti ja paikallisesti rajattu tilanne toimintakokonaisuutena, jonka kautta tilanteet saavat yksilölliset merkityksensä. Eri kehykset ovat kulttuurisia säännönmukaisuuksia, jotka määrittelevät millaisesta tilanteesta milloinkin on kyse ja miten tuossa tilanteessa tulisi toimia. Kehykset siis ohjaavat yksilöiden toimintaa ja samalla auttavat yksilöä tulkitsemaan toisten toimintaa. Yksilöille syntyy erilaisissa toiminnoissa erilaisia rooleja, kuten asiakkaan ja työntekijän rooli, jolloin asiakkuuden kehys luo perustan eri toimijoiden asiakkuutta koskeville tulkinnoille. Asiakkuuden kehys kietoutuu seuraaviin neljään kulttuuriseen käytänteeseen ja palveluiden tehtävään ja tavoitteeseen:

- ongelmien määrittely
- syiden diagnosointi
- moraalisten arvotelmien tekeminen
- parannuskeinojen ehdottaminen

Asiakkuuden moninaisuus syntyy siten asiakkuuden kehysten erilaisista muunnoksista. (Lämsä 2009, 52.)

Omassa tutkimuksessani olen analysoinut aineistosta esiin nousevia asiakkuuden kehysiä Ohjaamon ja Ohjaamon kanssa yhteistyötä tekevien organisaatioiden näkökulmasta. Asiakkuus sai aineistossani monia kerroksellisia ja erilaisia tulkintoja, jotka vaikuttavat nuorten kokemuksiin käyttämästään palvelusta ja vastaavasti työntekijän tulkintaan nuoresta osana syrjäytymisdiskurssia. Asiakkuuden kehysten analysoinnista saatu tärkeä tulos on se, että asiakkuuden erilainen kehystäminen vaikuttaa myös työntekijöiden välisen yhteistyön rakentumiseen ja sujuvuuteen, koska eri organisaatioissa nuoren ongelmat määritellään mahdollisesti eri tavoin, syiden diagnosointi keskittyy erilaisiin syy-seuraussuhteisiin ja moraaliset arvotelmat perustuvat erilaiseen eettisen pohdintaan. On luonnollista, että näiden erilaisten kehystämisten kautta myös toimintasuunnitelmat ja parannusehdotukset muotoutuvat vuorovaikutustilanteessa käytettyjen kehysten näköisiksi.

Tutkiessaan lasten ja nuorten syrjäytymistä sosiaalihuollon asiakirjojen valossa Lämsä (2009, 183) on käyttänyt Goffmanin kehysanalyysiä tukenaan analysoidessaan mahdollisia erilaisia asiakkuuden kehysiä. Asiakkuuden vahva moninaisuus muodostuu kehysanalyysin mukaisesti asiakkuuden kehysien muunnoksien vaihtelusta ja kehysien kerroksellisuudesta. Omien tutkimustulosteni kannalta tämä merkitsee asiakkaiden tarpeiden ja ongelmien määrittymistä monella tavoin. On huomioitava, että se, millaiseksi asiakkuuden kehys asiakkaan ja työntekijän välisessä kohtaamisessa muodostuu, riippuu, paitsi asiakkaan reaalitilanteesta, myös siitä kenen näkökulmasta tilanne kehystetään. Asiakkaan ja työntekijän tulkinnat tilanteesta ja tarvittavista muutoksista eivät välttämättä aina kohtaa toisiaan, vaan asiakkaan ja työntekijän tekemät asiakkuuden kehykset ja asetetut tavoitteet voivat olla helposti ristiriidassa keskenään. (Lämsä 2009, 184 – 185.) Omassa tutkimuksessani tuli ilmi, että myös moniammatillisessa yhteistyössä eri organisaatioiden työntekijöiden asiakkuuden kehykset voivat olla toisistaan poikkeavia.

Mikäli asiakkuuden kehykset ovat epäselvät, asiakkaan elämää koskevat faktat ja fiktiot eivät ole selvästi erotettavissa. Tällöin sekä asiakkaan että työntekijän on vaikeaa tulkita tilannetta sekä asettaa yhteisiä tavoitteita. Asiakkuuden kehystäminen voi olla myös virheellistä, mikäli asiakas ei tunnista tai tunnusta ongelmiaan, vaan pyrkii kieltämään niiden olemassaolon, mikä tuli ilmi aineistossani mieleninterveys - ja päihdepalveluiden teemoissa. Tällaisessa tilanteessa työntekijä saattaa paradoksaalisesti nähdä avuntarvetta

niissäkin tilanteissa, joissa asiakkaalla olisi voimavaroja toimia itse tai asiakkaan todelliset ongelmat voivat jäädä havaitsematta. (Mt 184 – 186.)

On tärkeää huomioida, että asiakkuuden määrittelemisessä käytetty kehys määrittää paitsi tilanteesta tehtyjä tulkintoja, myös ohjaa käytettävien toimenpiteiden valikointia. Näin asiakkuuden tulkintakehyksissä on kyse myös vallasta ja vapaudesta. Työntekijän valta perustuu hänen asiantuntijuuteensa, jonka perusteella hän liikkuu sosiaalisen tuen ja kontrollin välisellä alueella. Mitä lähempänä asiakkaan ja työntekijän kehykset ovat toisiaan, sitä suotuisampi tilanne on neuvonannon kannalta ja sitä suuremmat mahdollisuudet asiakkaalla on oman roolinsa määrittelyyn. On kuitenkin muistettava, että asiakkuuden kehystämisen on aina yhden kehyksen sijasta läsnä monia kerroksellisia kehyksiä, joista käydään jatkuvaa neuvottelua. (Lämsä 2009, 190 – 194.) Samoin moniammatillisessa yhteistyössä olisi tärkeää kääntää erilaiset asiakkuuden kehykset voimavaraksi, joiden kautta nuoresta ja hänen tilanteestaan on mahdollista saada kattavampi kuva.

7.5 Tulokset asiakkuuden kehysten neljästä näkökulmasta

Analysoin seuraavaksi tuloksia yllä erittelemieni asiakkuuden kehysten neljästä näkökulmasta eli ongelmien määrittelyyn, syiden diagnosoimiseen, moraalisten arvotelmien tekemiseen ja parannuskeinojen ehdottamiseen kautta.

Tarkastelen ensimmäisenä asiakkuuden kehysten ulottuvuutena ongelmien määrittelyä. Nuorten aineistossa ongelmia määriteltiin suhteessa omaan toimintaan ja identiteettiin sekä suhteessa yhteiskuntaan. Pääasiassa nuoret tunnistivat hyvin mahdollisuutensa vaikuttaa ongelmien syntymiseen ja niiden ratkaisemiseen. Syrjäytymisen suhteen omassa toiminnassa nähtiin ongelmalliseksi yleinen motivaation puute, huono iteluottamus ja usko omiin kykyihin, laiskuus sekä omat terveydelliset ongelmat. Yhteiskunnallisiksi ongelmiksi syrjäytymisen suhteen nuoret määrittelivät vaikean työllisyystilanteen, itselle sopivan koulutusmuodon puuttumisen tai vaikeuden päästä sopivaan koulutukseen sekä oman terveyden/voimavarojen ja työllistymisen/opiskelun yhteensopimattomuuden ja puutteelliset matalan kynnyksen palvelut ja siihen liittyvät vähäiset harrastusmahdollisuudet. Vain kolme aineiston nuorta toi esiin merkittävänä tekijänä ongelmien määrittelyssä suhteet vanhempiinsa ja perheeseen.

Sekä Ohjaamon että Ohjaamon kanssa yhteistyötä tekevien työntekijöiden aineiston perusteella Ohjaamon ongelmien määrittely ei eroa suuresti nuorten omasta ongelmien määrittämisen tavasta. Keskimäärin yhteiskunnallinen ulottuvuus sekä perheen merkitys ongelmien määrittelyssä painottuivat Ohjaamon ongelmien määrittelyssä nuorten aineistoa enemmän ja nuorten ongelmien takana ymmärrettiin olevan nuoren vaikutusvallan ulottumattomissa olevia tekijöitä, esimerkiksi nuoren kouluvaikeuksien suhteen esiin tuli vaikeus päästä lukivaikeustesteihin ja haaste saada räätälöityä tukea koulunkäyntiin. Ohjaamon näkökulmasta tuli esiin se, että osalle nuorista ei edelleenkään löydy sopivaa palvelua; erityisesti puutteelliseksi koettiin ennaltaehkäisyyn painottuvat palvelut.

Aineistossa oli nähtävissä myös eroja ongelmien määrittelemisen tavoissa Ohjaamon työntekijöiden ja yhteistyöorganisaatioiden työntekijöiden välillä. Koska etsivä työ perustuu luottamukseen ja uskoon nuoren kykenevyydestä ja ”valoisammasta” tulevaisuudesta, on luonnollista, että ongelmien määrittelyssä eivät painotu niinkään nuoreen liittyvät, vaan yhteiskunnalliset aspektit. Aineiston perusteella kaikki työntekijät tunnistivat yhteiskunnasta johtuvat haasteet syrjäytymisen katkaisemisen ja ennalta ehkäisyyn suhteen, mutta nuorten oman vastuun ja roolin painottamisen tavat vaihtelivat. Ristiriitaisia tulkintoja oli nähtävissä esimerkiksi sen suhteen kuinka kauan nuorta tulisi tukea ilman näkyviä muutoksia, millä tasolla nuoren rohkaisemisen ja rinnalla kulkemisen tulisi olla ja miten nuorta tulisi vastuuttaa omasta toiminnastaan.

Seuraavana ulottuvuutena asiakkaan kehyksessä on syiden diagnosointi, joka kietoutuu vahvasti yhteen edellä käsitellyn ongelmien määrittelyn kautta. Se, millaiseksi nuoren tilanne/ongelma määritellään nuoren käyttämässä palvelussa, vaikuttaa ongelmaan liittyvien syiden diagnosointiin. Kuten ongelmien määrittelyssä, myös syiden diagnosoinnissa oli nähtävissä kolme ulottuvuutta: nuori itse, yhteiskunta ja nuoren vanhemmat ja perhe.

Nuorten aineistosta löytyi ongelmien syitä tasapuolisesti sekä nuoresta itsestään että yhteiskunnasta; usein saman nuoren puheesta oli huomattavissa molempia näkökulmia. Perheen merkitystä syiden diagnosoinnissa tuotiin nuorten aineistossa vain vähän esille. Pääasiassa nuoret näkivät ongelmansa ratkaistavissa oleviksi ja uskoivat tulevaisuudessa saavansa työ - tai opiskelupaikan ja suurimmalla osalla nuoria oli jonkintasoisia haaveita tai ajatuksia siitä, mitä he tulevaisuudeltaan haluaisivat. Samalla nuoret tunnistivat Ohjaamon tärkeäksi juuri tässä suhteessa; nuoret olivat saaneet Ohjaamon kautta uskoa

ja luottamusta itseensä ja mahdollisuuksiinsa ja osa nuorista kertoi Ohjaamon asiakkuuden kautta ymmärtäneensä, etteivät kaikki ongelmat johdu nuorten omasta ”laiskuudesta ja tyhmyydestä”. Vähemmistö nuorista koki mielenterveytensä ja oman jaksamisensa aiheuttavan suuria ongelmia tulevaisuudessa ja erityisesti mielenterveysongelmien ratkaiseminen nähtiin muiden ongelmien selvittämisen lähtökohtana.

Työntekijöiden aineistossa syiden diagnosoinnissa painottuivat mielenterveysongelmat, arjen hallintaan liittyvät ongelmat ja sosiaalisuuteen, erityisesti yksinäisyyteen, liittyvät haasteet. Perheen ja päihteiden osallisuus diagnoosissa korostui nuorten aineistoa enemmän. Pääosin työntekijöiden aineistossa syiden diagnosointi lähti liikkeelle nuoreen itseensä liittyvistä tekijöistä, jolloin yhteiskunnallinen ulottuvuus tunnistettiin taustavaikuttajana. Usko ja luottamus ongelmien selvittämiseen vaihtelivat työntekijöiden aineistossa voimakkaasti, pääosin työntekijät näkivät nuorten ongelmat kuitenkin jonkin verran haasteellisimmiksi nuoriin itseensä verrattuna ja aineistosta nousi useasti esiin syrjäytymisen sukupolvinen jatkumo. Verrattuna muuhun työntekijöiden aineistoon Ohjaamon aineistossa painottui uskon ja toivon säilyttäminen nuoren suhteen haasteista huolimatta. Vaikka nuoren mahdollisuuksiin uskominen nähtiin joskus vaikeaksi ja tilanne tuntui hetkittäin toivottomalta, Ohjaamon työntekijöiden aineistossa tuotiin esille se seikka, ettei nuorella mahdollisesti ole ketään muitakaan, jotka uskoisivat häneen, ei edes nuori itse välttämättä usko omaan pärjäämiseensä. Tässä yhteydessä on hyvä huomioda, että Ohjaamon toiminnan vapaaehtoisuus ja sanktioiden puuttuminen mahdollistavat sen, ettei nuoren asiakkuuden kestolle tai edistymiselle ole asetettu mitään rajoja tai ehtoja.

Seuraavana asiakkuuden kehityksen näkökulmana on moraalisten arvotelmien tekeminen. Nuorten aineistossa nuoret kokivat hyvin tärkeäksi sen, etteivät he olleet kokeneet Ohjaamon työntekijöiltä mitään moraalista arvottamista tai moralisointia heidän omien päätöstensä tai valintojensa suhteen. Nuoret näkivät hyvin tärkeäksi sen, että vaikka Ohjaamon työntekijät kertoivat heille erilaisista mahdollisuuksista ja vaihtoehdoista, nuorille jäi kuitenkin itselleen täysi vapaus mitä valita tai olla valitsematta ilman tuomitsemista. Myös sen merkitys, ettei nuoria syyllistetä epäonnistumisista tai vääristä valinnoista, nousi nuorten aineistossa hyvin tärkeälle sijalle. Aineiston perusteella voidaan tulkita, että moraalisten arvotelmien puute on yksi tärkeimmistä tekijöistä siinä, että nuoret kokevat Ohjaamon niin hyvin vastaavan heidän tarpeitaan.

Toisaalta moraaliset arvotelmat ovat myös tekijä, joka aineiston perusteella voi aiheuttaa haasteita palveluiden väliselle yhteistyölle. Jokainen palvelu perustuu omanlaiselle eettiselle pohjalle, mikä ohjaa työntekijän valintoja ja toimintaa. On selvää, että palvelussa, johon liittyvät esimerkiksi rahalliset tuet ja etuudet, moraaliset arvotelmat ovat jossain suhteessa sisältyneinä palvelun rakenteisiin. Kuitenkin sekä nuorten että työntekijöiden aineistosta tuli vahvasti esiin se, että palvelusta riippumatta, työntekijällä on mahdollisuus kohdata asiakas mahdollisimman kunnioittavalla ja eettisesti kestävällä tavalla. Useat työntekijät toivat esiin sen, että työntekijän on tärkeää tunnistaa omat moraaliset arvotelmansa ja käsityksensä oikeasta ja väärästä, koska henkilökohtaisten arvojen ei tulisi heijastua asiakkaan saamaan kohteluun. Tämä on sopusoinnussa sen kanssa, että nuorten aineistossa kokemukset moraalisesta arvottamisesta ja toiseuttamisesta liittyivät yksittäisiin henkilöihin, ei palveluihin. Aineiston perusteella voidaan todeta, että moraaliset arvotelmat lukeutuvat osaksi joidenkin palveluiden rakennetta, jolloin asiakkaan on helpompi kohdata ne, mutta työntekijän henkilökohtaisiin arvoihin perustuva asiakkaan arvottaminen tuottaa asiakkaalle voimakkaan negatiivisen kokemuksen, mikä tuli ilmi erityisesti nuorten aineistosta.

Neljäntenä näkökulmana asiakkuuden kehyksiin on parannuskeinojen ehdottaminen. Nuorten aineiston perusteella tuli esiin se, että nuoret kokevat hyvin tärkeäksi sen, että parannuskeinot ja ehdotukset perustuvat nuoren omaan motivaatioon, kiinnostuksen kohteisiin ja voimavaroihin. Näin tavoitteet ja resurssit eivät ole ristiriidassa keskenään ja oppimiskokemuksesta tulee positiivinen ja voimaannuttava. Ohjaamon toiminnasta nuoret nostivat esiin sen, että työntekijöillä on aikaa kohdata heidät yksilöinä ja he voivat olla itse toimijoina. Osallisuusnäkökulma on näin vahvana Ohjaamon toiminnassa.

Työntekijöiden aineistosta nousi esiin myös, että työntekijällä tulisi olla aikaa ja halua tutustua nuoreen ja hänen vahvuuksiinsa ja heikkouksiin, joihin parannusehdotusten tulisi perustua. Ohjaamon resurssit nähtiin hyviksi ja sekä Ohjaamon työntekijät, että heidän kanssaan yhteistyötä tekevät työntekijät näkivät kolmen työntekijän olevan sopiva määrä Ohjaamoon. Toisaalta monet Ohjaamon ulkopuoliset työntekijät kuvailivat omia henkilöresurssejaan puutteellisiksi ja tunnistivat kiireen vaikutuksen asiakkaan ja työntekijän välisessä kohtaamisessa. Kuten moraaliset arvotelmatkin, parannuskeinot ja niiden luonne riippuvat luonnollisesti organisaation luonteesta. On selvää, että Ohjaamon parannuskeinot ovat erilaisia kuin enemmän kontrolliin perustuvien palveluiden, mutta moraalisten arvotelmien tapaan kaikkien työntekijöiden tulisi pyrkiä kuuntele-

maan asiakasta ja rakentaa parannusehdotukset mahdollisimman pitkälle yhdessä asiakkaan kanssa. Sekä nuorten että työntekijöiden aineistosta nousi voimakkaasti esiin yksilöllisten parannuskeinojen merkitys suhteessa asiakaskokemukseen.

7.6 Yhteenvetoa kehysten vaikutuksista Ohjaamon toiminnassa

Kehysanalyysini aluksi olen analysoinut erilaisia syrjäytymisen kehyksiä, joita aineistosta nousi esiin ja suhteuttanut näitä kehyksiä tuloksiin Ohjaamon toiminnasta ja nuorten tarpeiden kohtaamisesta. Ihmissuhteiden kehyksessä painottui nuoren kokemus yksinäisyydestä ja sosiaalisista ongelmista. Ohjaamon toiminnassa merkitykselliseksi koettiin työntekijän ja nuoren välinen luottamuksellinen suhde ja kokemus aidosta välittämisestä. Koulutuksen kehyksessä painottuivat nuorten negatiiviset oppimiskokemukset ja koulukeskeyttämiset. Ohjaamon toiminnassa nähtiin tärkeäksi mahdollisuus tehdä valintoja omien voimavarojen ja suuntausten perusteella. Köyhyyden kehys ilmeni pakkona hakea erilaisia etuuksia ja lomakkeiden ja hakemusten täyttämisenä. Köyhyyden ja arjen hallinnan tukeminen on tulosten perusteella tärkeä osa Ohjaamon toimintaa. Päihteiden kehyksessä ilmeni päihteiden merkitys elämän sisällöttömyyden ja näköalattomuuden täyttämässä. Ohjaamon toiminnalle on merkityksellistä, että nuorille löytyy sopiva palvelu, johon heidät ohjataan, esimerkiksi matalan kynnyksen, vakavampien ongelmien ennalta ehkäisyyn keskittyviä palveluja ei kuitenkaan ole riittävästi. Toiseuden kehyksessä korostui aineistossa nuorten huonommuuden kokemukset ja heikko itseluottamus. Ohjaamon toiminnassa nähtiinkin tärkeäksi osaksi nuorten rohkaistaminen, kannustaminen ja nuoriin uskomisen. Terveystieteiden kehyksessä erityisesti mielenterveysongelmat koettiin oleelliseksi syrjäytymisen suhteen. Ohjaamon kannalta nuorten inhimillinen kohtaaminen ja syyttelyiden puuttuminen vaikuttivat kokemuksiin Ohjaamon toiminnasta.

Syrjäytymisen kehysten jälkeen analysoin tuloksia asiakkuuden kehysten suhteen neljästä eri näkökulmasta: ongelmien määrittely, syiden diagnosointi, moraaliset arvotemat ja parannuskeinojen ehdottaminen, jotka vaikuttavat palveluiden työntekijöiden ja nuorten kohtaamisissa sekä työntekijöiden moniammatillisessa vuorovaikutuksessa. Eri palveluiden rakenteet ovat luonnollisesti erilaisia ja ne perustuvat erilaiseen asiakkaan ja työntekijän väliseen suhteeseen, mutta aineistosta nousi vahvasti esiin se, että palvelusta riippumatta, työntekijällä on mahdollisuus kohdata asiakas kunnioittavasti ja keskittyä

hänen kuulemiseensa ymmärrykseen pyrkien. Ohjaamon toiminnassa nuoret nostivat esiin kokemuksen vahvasta osallisuudesta ja toimijuudesta, toiminta oli yksilöllistä ja perustui nuoren omaehtoisuuteen ja voimavaroihin.

Eri palveluiden välillä oli jonkin verran eroja asiakkuuden kehystämisen tavoissa, mikä voi vaikeuttaa palveluiden välistä yhteistyötä. Esimerkiksi ongelmien määrittelyssä ja syiden diagnosoinnissa painottuivat eri tavoin nuori, nuoren perhe ja yhteiskunta. Erilaiset kehystämisen tavat onkin tärkeää tiedostaa yhteistyörakenteita suunniteltaessa ja pohtia tilan antamista erilaisille kehyksille ja mahdollisuuksia rakentaa yhteisiä asiakkuuden kehystämisen tapoja.

Kehysanalyysi tarjosi mahdollisuuden analysoida syitä, miksi Ohjaamon toiminnan koetaan vastaavan hyvin nuorten tarpeita ja toisaalta kehysten kautta voidaan myös pohtia moniammatillisen yhteistyön rakentamisen haasteita. Kehysten ja aineiston tulosten perusteella voidaan todeta, että Ohjaamon toiminnassa nuoret kokivat tärkeimmäksi sen, että työntekijät ammentavat ammatillisuuden lisäksi myös itsestään ja persoonallisuudesta, jolloin työtä tehdäänkin ihminen ihmiselle - periaatteen voimin.

8 POHDINTA

Olen tutkimuksessani tarkastellut Lempäälän etsivän nuorisotyön eli Ohjaamon ja nuorten tarpeiden välistä suhdetta nuorten itsensä ja nuorten palveluiden työntekijöiden kokemusten näkökulmasta. Tulosten perusteella Ohjaamo vastaa pääosin hyvin nuorten tarpeisiin ja sekä Ohjaamon asiakkaat että Ohjaamon kanssa yhteistyötä tekevät työntekijät kokivat Ohjaamon toiminnan merkitykselliseksi ja laadukkaaksi. Nuoren ja Ohjaamon työntekijän välinen suhde perustuu nuoren autonomisuudelle ja molemminpuoliselle kunnioitukselle. Sekä nuoret että työntekijät näkivät Ohjaamon tavoitettavuuden hyväksi tiedottamista lukuun ottamatta. Tutkimustulosten perusteella nuoret ja työntekijät kokivat kehittämistarpeiksi Ohjaamon toiminnasta ja sen periaatteista tiedottamisen tehostamisen sekä moniammatillisten yhteistyörakenteiden vakiinnuttamisen ja vastuualueiden selkiyttämisen. Erityisesti nuoret kokivat Ohjaamon ja koulun välisen yhteistyön puutteellisenä.

8.1 Etsivän työn kehittäminen ja Wengerin käytäntöyhteisöt

On tärkeää pohtia, mitkä ovat ne tehokkaat kanavat, joiden kautta tiedottaminen Ohjaamon olemassa olostä ja toiminnasta tehostuisi. Itse ajattelen, että virtuaalisen tiedottamisen sekä sosiaalisen median kautta olisi mahdollista tavoittaa osa niistä nuorista, joita ei esimerkiksi koulussa, harrastuksissa tai nuorisotaloilla näy. Yhteiskunnan muuttuessa myös palveluiden on muututtava ja verkkonuorisotyö liittyykin ilmiöön, jossa nuoret ovat siirtyneet osin kaduilta virtuaaliseen todellisuuteen. Tutkimuksenteon yhteydessä pohdin etsivän työn mahdollisuuksia vahvistaa rooliaan verkossa ja käyttää verkkoa yhä systemaattisemmin myös toiminnasta tiedottamiseen. Tällä hetkellä Ohjaamo käyttää jonkin verran hyväkseen sosiaalista mediaa ja verkkotiedottamista.

Ohjaamon ja koulun väliseen yhteistyöhön liittyy muutamia haasteita; esimerkiksi toisen asteen oppilaitoksissa osa oppilaista asuu Lempäälän ulkopuolella. Tärkeää olisikin, että koulun henkilökunnalla olisi tietoa Ohjaamosta ja toisaalta käytössä tulisi olla kaikille yhteinen, vakiintunut käytäntö kertoa Ohjaamosta oppilaalle jo heikkojen, ensimmäisten signaalien, kuten luvattoman poissaolon, yhteydessä. Tässä yhteydessä on olennaista, että työntekijä kykenee kertomaan Ohjaamosta niitä asioita, jotka nuorille

aineiston perusteella olivat olennaisia, kuten vapaaehtoisuus, nuoren autonomisuus ja toiminnan vastikkeettomuus.

Tutkimuksessani tekemäni kehysanalyysin kautta on ollut mahdollista analysoida niitä erilaisia tapoja, joilla nuoret ja nuorten palveluiden työntekijät kehystävät toisalta syrjäytymisen ja toisalta asiakkuuden. Nämä erilaiset kehystämisen tavat vaikuttavat nuoren ja työntekijän väliseen vuorovaikutukseen ja niihin odotuksiin ja rooleihin, joita kohtaamiseen liittyy. Työntekijän olisikin tärkeää reflektoida ja pohtia tietoisesti sitä, miten hän itse kehystää nuoren ongelmat ja asiakkuuden ja miten kulttuuriset mittapuut ohjaavat työntekijän tulkintoja tilanteesta. Kehysten tiedostaminen voi auttaa työntekijää välttämään asiakkaan ja työntekijän välisiä ristiriitoja ja väärinymmärryksiä, vaikka kehykset eivät kohtaisikaan toisiaan.

Toisalta myös eri palveluiden työntekijät kehystävät asiakkuutta eri tavoin riippuen palvelun rakenteesta, mikä voi vaikuttaa moniammatillisen yhteistyön rakentumiseen. Myös tässä yhteydessä näen tärkeäksi sen, että työntekijät pyrkisivät tiedostamaan organisaationsa arvoja suhteessa omiin henkilökohtaisiin arvoihin. On oleellista ymmärtää, että eri palveluiden työntekijät voivat kehystää esimerkiksi nuoruuden ja siihen liittyvät ongelmat eri tavoin. Tarve moniammatillisten rakenteiden ja vastuualueiden vaikiinnuttamiselle tulikin esiin tutkimustuloksissani sekä työntekijöiden että nuorten aineistosta. Tässä yhteydessä on tärkeää ymmärtää yhteistyön merkitys muutenkin kuin yksittäisen nuoren tilanteessa, yhteistyö myös edistää kokonaisvaltaisen kuvan saamista syrjäytymisprosessista, kun erilaiset näkökulmat pääsevät esiin ja on mahdollista hyödyntää palveluiden erilaisia vahvuuksia.

Olen pohtinut Lempäälän Ohjaamon toiminnan kehittämistä Wengerin käytäntöyhteisöjen ja oppivan organisaation kautta (Wenger 2000). Wengerin tapaan pidän organisaatioita oppivina yhteisöinä, joiden on menestyäkseen osallistuttava moniin organisaation sisäisiin ja ulkoisiin käytäntöyhteisöihin. Jokainen käytäntöyhteisö omaa itsessään erilaisia kompetensseja, jotka ovat jatkuvassa vuorovaikutuksessa yhteisön jäsenten kokemusten kanssa. Oppiminen sosiaalisesta näkökulmasta on erilaisten kompetenssien ja kokemusten vuorovaikutusta, joka synnyttää uusia oivalluksia ja auttaa näkemään uusia mahdollisuuksia toteuttaa toimintaa. On luonnollista ajatella, että organisaatio kykenee olemaan vaikuttava ja innovatiivinen, mikäli se osallistuu ja kannustaa työntekijöitään olemaan osallisena mahdollisimman monissa erilaisissa käytäntöyhteisöissä. Käytän-

nössä tämä edellyttää siis nuorten palveluiden kohdalla moniammatillisen työskentelyn tehostamista ja sitä kautta uusien näkökulmien esiin tuloa jaetun asiantuntijuuden kautta. (Wenger 2000, 225 – 230.)

Wengerin teoriassa oleellista on myös ymmärtää rajojen ylittämisen merkitys. Jokaisen käytäntöyhteisön sisälle muodostuu erilaisia rajattuja ryhmiä osallistujien erilaisten kompetenssien ja kokemusten perusteella. Jotta oppimista voisi esiintyä ja organisaatio voisi uudistua, sen tulee pyrkiä näiden rajojen ylittämiseen sekä organisaation sisällä että ulkopuolella. Osallisuus erilaisiin käytäntöyhteisöihin muokkaa osallistujien identiteettiä ja vaikuttaa samalla myös hänen kokemuksiinsa ja näin myös koko organisaation kompetenssiin. Jotta rajojen ylittäminen olisi mahdollista, on organisaation ilmapiirin oltava turvallinen ja avoin sekä informaaliin vuorovaikutukseen, kuten kiireettömään keskusteluun, kannustava. (Wenger 2000, 230 – 246.)

Tutkimustuloksiini perustuvan tulkintani mukaan moniammatillista kanssakäymistä olisikin hyvä pitää itseisarvona, jonka kautta rajojen ylittäminen mahdollistuu ja työntekijöiden osallisuus ja vaikuttaminen eri käytäntöyhteisöissä tehostuu. Oman aineistoni perusteella joidenkin nuorten palveluiden ja Ohjaamon väliset yhteistyökäytänteet ovat vakiintumattomia. Kuitenkin eri palveluille tyypillisten erilaisten asiakassuhteiden kautta olisi saatavissa käytäntöyhteisöjä hyödyntävää informaatiota ja eri organisaatioiden työntekijät omaavat alastaan vahvaa asiantuntijuutta. Eri palvelut kyllä tekevät runsaastikin yhteistyötä, mutta se koskee yleensä yksittäisen nuoren tilannetta eikä niinkään syrjäytymisen ehkäisyyn tähtäävää yhteistä toimintaa yleisellä tasolla, jossa tavoitteena olisi uusien toimintamuotojen kehittäminen.

8.2 Syrjäytymisen tematiikkaan liittyvä pohdinta

Tutkimukseni markkina - ja riskiyhteiskuntaa koskevan teoreettisen analyysin perusteella voidaan sanoa, että jälkimodernin ajan yhteiskunnan arvoista ja rakenteista johtuen kaikille palkkatyötä etsiville ihmisille ei palkallista työsuhdetta löydy yksilöiden omista ponnisteluista ja kompetensseista riippumatta. Nuorilla, jotka ovat työelämän kynnyksellä, elämään liittyvä jatkuva epävarmuus ja joustamisen pakko voivat aiheuttaa ahdistusta ja kokemuksia oman elämän hallitsemattomuudesta. Tällaisessa tilanteessa olisi tärkeää muistaa, että onnellisuutta ja tyydyttävää elämää voidaan etsiä muualtakin kuin palkkatyöstä, esimerkiksi vapaa sivistystyö ja omaehtoinen, yhteisöllinen harrastustoi-

minta voisivat toimia kanavina, joiden kautta olisi mahdollista rakentaa yhdessä elämän mielekkyyttä ja tarkoituksellisuutta. Bourdieu puhuu markkinatalouden ja jatkuvan kilpailun syrjäyttämisestä onnellisuuden taloudella, joka ”perustuisi ihmisten aloitteisiin ja tahtoon ja sen laskelmissa olisi sijansa sekä kärsimyksestä aiheutuville kustannuksille että itsensä toteuttamisesta koituville voitoille”. Jokaisella yksilöllä, myös syrjäytyneiksi merkityillä, tulisikin olla mahdollisuus saavuttaa Bourdieun mainitsemia itsensä toteuttamisesta koituvia voittoja. Onnellisuuden taloudessa ihmisten arvoa ei pelkistetä heidän kompetensseihinsä tai tuottavuuteensa, vaan arvo annetaan ihmisyydelle ja yksilöiden kokemuksille. (Bourdieu 1999, 62, 95.) Tästä näkökulmasta myöskään syrjäytyminen ja sen ehkäisy eivät voi pelkistyä työn tai koulutuksen saamiseen, vaan ennemmin yksilön kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin tavoitteluun.

8.3 Syrjäytymisen ehkäisyyn liittyvä pohdinta

Syrjäytymisen kehysten kannalta tutkimustulokset vahvistivat käsitystä syrjäytymisen kompleksisuudesta ja dynaamisuudesta. Samalla myös kokemukset syrjäytymisen ylisukupolvisuudesta ja erilaisten pääomien epäsuhtaisesta jakautumisesta tulivat aineistosta esiin. Tähän liittyen aineistosta nousi esiin tarve lisätä erilaisia nuorten matalan kynnyksen palveluita, mutta syrjäytymisen ylisukupolvisuuden huomioiden tulisi ennalta ehkäisevää tukea kohdistaa käsitykseni mukaan jo varhaislapsuuteen. Epätasaisesti jakautuneet pääomat vaikuttavat perheiden arkeen ja jaksamiseen muodostaen syrjäytymisuhan myös lapsille. Pikkulapsiperheille on tarjolla riittämättömästi matalan kynnyksen syrjäytymistä ehkäiseviä palveluita ja niistä tiedottamisessa esimerkiksi päiväkotien tai neuvolan kautta on puutteita. Sosiaalityön alla olevaa lastensuojelua ei voida eikä tulisi nähdä matalan kynnyksen palveluna. Kuitenkin viime vuosina kuntien peruspalvelut ovat ohentuneet, vaikka lastensuojelun avohuollon piirissä olevien asiakkaiden määrä on kolminkertaistunut. On paradoksaalista, että 20 viimeisen vuoden aikana avohuollon asiakasmäärä on lisääntynyt 12 000 lapsesta 60 000 lapseen, mutta samalla kunnallisen kotipalvelun piirissä olevien lapsiperheiden määrä on päinvastaisesti vähentynyt 60 000:sta 12 000:een. Lastensuojelun avohuolto onkin tällä hetkellä pitkälti sosiaalityön varassa. (Heino 2008, 2.) Syrjäytymisprosessin ehkäisemiseksi ja katkaisemiseksi näen itse läpi koko ihmiselämän leikkaavat matalan kynnyksen palvelut erittäin tärkeinä.

8.4 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus

Vaikka tutkimukseni aineistonkeruu muodostuu sekä kvantitatiivisesta että kvalitatiivisesta aineistosta, on tutkimuksen analyysi toteutettu puhtaasti kvalitatiivisesti. Tästä syystä pohdin tutkimukseni luotettavuutta kvalitatiivisen tutkimuksen luotettavuuskriteerien kautta. Laadullisen tutkimuksen luotettavuuden osatekijöinä voidaan tarkastella totuusarvoa, sovellettavuutta, johdonmukaisuutta ja neutraaliutta (Lincoln & Cuba 1985, 290). Myös Tynjälä puhuu näiden arvojen puolesta korostaessaan tutkijan tärkeimpänä tehtävänä tutkimuksen tuottamien rekonstruktioiden ja alkuperäisten havainnoitujen konstruktioiden välisen yhteyden osoittamisen. Tätä voidaan valottaa siirrettävyyden kautta eli tutkimusten tulosten tulisi olla jossakin suhteessa siirrettävissä samankaltaisiin toimintaympäristöihin. Jotta lukija voisi analysoida siirrettävyyden mahdollisuutta ja uskottavuutta, tutkijan on kuvattava riittävän tarkasti aineistoaan ja tutkimuksen kontekstia. (Tynjälä 1991, 390 – 391.) Itse olen pyrkinyt tähän mahdollisimman tarkan analyysin periaatteiden kuvaamisen kautta, käyttämällä jonkin verran aineistosta nousseita relevantteja suoria lainauksia sekä kontekstin laajalla teoreettisella avaamisella.

Tulkitsen johtopäätösteni ja tulkintojeni argumentoinnin kuvaavan tutkimuksen sisäistä validiteettia ja laajan teoreettisen viitekehyksen avulla tulosten siirrettävyyden muihin etsivää työtä tekeviin organisaatioihin kuvaavan puolestaan tutkimuksen ulkoista validiteettia. Koska validiteetti voidaan ymmärtää kokonaisvaltaisesti tieteellisten havaintojen tarkkuutena ja johtopäätösten ja todellisen toimintaympäristön vastaavuutena, on kvalitatiivisen tutkimuksen luotettavuuden arviointi oltava läsnä koko tutkimusprosessin ajan suunnittelusta lähtien. (Syrjälä & Numminen 1988, 135.) Mäkelän (1990, 47 – 48) mukaan tutkimuksen validiteetin voi varmistaa seuraavien asioiden kautta: 1. aineiston yhteiskunnallinen merkittävyys, 2. aineiston riittävyys, 3. aineiston kattavuus sekä analyysin arvioitavuus ja toistettavuus. Näkemykseni mukaan tutkimuksessani ovat läsnä kaikki nämä neljä kohtaa. Tutkimukseni aihepiiri on yhteiskunnallisesti merkittävä sekä yksilöiden, yhteisöjen että koko valtion tasolla, aineistoa kertyi triangulaation ansiosta kattavasti ja siitä oli nähtävissä saturaatiopiste erityisesti nuorten osalta eli teemat alkoi- vat toistaa itseään eikä uusia näkökulmia enää löytynyt. Olen myös pyrkinyt avaamaan analyysiani ja erityisesti olen kiinnittänyt huomiota kehysanalyysin teoreettiseen pohjustamiseen.

Guba ja Lincoln (1981, 103 – 110) ovat tuoneet esiin huomion siitä, että tutkijan olisi hyvä testata omia tulkintojaan ottamalla tutkimuksen kohteena olevat ihmiset mukaan arvioimaan tehtyjä johtopäätöksiä. Itsekin pohdin mahdollisuutta keskustella haastatellieni nuorten kanssa tekemistäni tulkinnoista, mutta hylkäsin ajatuksen käytännöllisistä syistä johtuen. Pyrin kuitenkin rakentamaan sekä kyselylomakkeen ja haastattelurungon niin, että haastateltavien ja tutkijan kieli ja ymmärrys käytetyistä käsitteistä olisi yhteinen.

Tutkijan reflektointi on yksi tapa osoittaa tutkimuksen tulosten vahvistettavuutta ja laadullisen tutkimuksen lähtökohtana on oltava tutkijan avoin subjektiviteetti (Tynjälä 1991, 390). Itse pohdin omia arvojani ja stereotypioitani syrjäytymisestä jo tutkimuksen suunnitteluvaiheessa, koska tutkimuksestani on nähtävissä yksilön inhimillisyyttä ja oikeuksia puolustava arvopohja. Tutkijana en ole nähnyt mahdolliseksi täyteen objektiivisuuteen pyrkimistä, koska tutkimukseni tarkoitus on tuoda nuorten ääntä kuuluville ja samalla nostaa syrjäytymiseen tietoisesti myös syrjäyttämisen näkökulma. Etenkin tulosten ja johtopäätösten tekemisessä olenkin joutunut refleктоimaan omia arvojani ja normeja, jotta niiden merkitys aineiston valikoitumiseen olisi mahdollisimman vähäinen. Olen siis pyrkinyt tietoisesti varomaan omien tunteideni ja mielipiteideni sekoittumista analysointiini. Tutkiskelevan vuoropuhelun itseni kanssa olen nähnyt tärkeäksi itsetiedostuksen ja omien kokemusten selvittämisen kannalta.

Olen reflektoinut omaa toimintaani tutkijana myös nuorten haastatteluja tehdessäni, koska osa nuorista on kertonut minulle hyvin arkaluontoisia, henkilökohtaisia asioita ja toisaalta olen myös kuullut yksittäisiä negatiivisia kokemuksia ja näkemyksiä joistakin palveluista tai niiden työntekijöistä. Tällaisessa tilanteessa tutkijan on haasteellista säilyttää objektiivinen asema ja asenne nuoren kokemuksiin nähden ja olenkin välillä joutunut pohtimaan omia arvojani tuomatta niitä kuitenkaan julki. Tutkimuksen kontekstista johtuen sekä nuorten että työntekijöiden anonymiteetin säilyttäminen on ollut hyvin tärkeää ja työntekijöiden kohdalla päädyinkin jättämään työntekijöiden suorat lainaukset pois lopullisen tutkimuksen käsikirjoituksesta. Nuorten lainausten suhteen olen tiedostanut sen vallan, mikä tutkijalla on valikoida keräämäänsä aineistoa ja toisaalta taas jättää osa pois. Olen koko tutkimusprosessin ajan pyrkinyt kunnioittamaan sekä nuorten että työntekijöiden kokemuksia ja niiden todellisuutta ja syvällisen analyysin ja tulosten erittelemisen kautta olen yrittänyt tuoda kokemukset mahdollisimman kuvatuskaltaisesti ja kattavasti esiin.

8.5 Jatkokysymyksiä

Aineistoa kerätessäni kohtasin useita kokemuksia sekä nuorilta että työntekijöiltä siitä, miten tärkeää toimintaa Ohjaamo Lempäälässä tekee ja toisaalta, miten erilaisia käytäntöjä eri kunnilla on etsivän työn organisoinnissa. Jatkossa olisikin mielenkiintoista tutkia erilaisia etsivän työn organisointitapoja ja verrata niiden vaikuttavuutta keskenään esimerkiksi juuri asiakkaiden ja työntekijöiden kokemusten näkökulmasta. Näin olisi mahdollista kerätä yhteen hyväksi koettuja etsivän työn käytänteitä systemaattisella tavalla ja mahdollisesti sovittaa malleja omaan paikalliseen kontekstiin. Tutkimustulokset herättivät seuraavia kysymyksiä: millaisia erilaisia tapoja kunnilla on toteuttaa etsivää työtä? Millaisia kokemuksia erilaiset käytänteet tuottavat etsivän työn asiakkaissa ja etsivän työn kanssa yhteistyötä tekevissä työntekijöissä? Miten etsivän työn valtakunnallista yhteistyötä voisi kehittää?

Tutkimukseni lopuksi haluan korostaa yhteistä kasvatusvelvollisuuttamme nuorisokasvatuksessa toivon löytämisen ja säilyttämisen näkökulmasta lainaamalla pedagogi Paulo Freirea (1970a): ”It is imperative that we maintain hope even when the harshness of reality may suggest the opposite.”

9 LÄHTEET

Aapola, S. Dimensions of Age in Young Peoples Lives. A Discourse Analytical Approach. *Time & Society* vol. 21(3), 2002.

Ahlström, S. Nuoret ja päihteet. Teoksessa ”Huono ennuste” Mitä on lasten ja nuorten syrjäytyminen? Taskinen, Sirpa. (toim.) Helsinki: Sosiaali – ja terveystieteiden tutkimus – ja kehittämiskeskus, 2001.

Alanen, O. & Kotkavuori, A. Välittämisen ammattilaiset – Vamoksen käsikirja etsivään työhön. Helsingin diakonissalaitos, 2014.

Andersson, B. Erfarenheter av uppsökande arbete med vuxna och unga vuxna. 2010. En rapport baserad på fem forskningscirkel om uppsökande arbete. Göteborg: FoU i Väst – skritelser /GR 2008 - 2009

Arnstein, S. A Ladder of Citizen Participation. *Journal of the American Institute of Planners*, 1969. (35): 4, p. 215 – 224.

Askheim, O.-P. Empowerment as Guidance for Professional Social Work: An Act of Balancing on a Slack Rope. *European Journal of Social Work* 6(3) 2003, 229 – 240.

Auvinen-Törnberg, O. ”On sinusta kiinni joudutko pataan vai pääsetkö juhlimaan leirinuotiolle” – narratiivinen tutkimus etsivän työn tekijöiden tarinoista työstään. Tampere: Tampereen yliopisto, 2008.

Bauman, Z. *The Individualized Society* Cambridge: Polity Press, 2001.

Bellah, R., Madsen, R., Sullivan, W., Swidler, A. & Tipton, S. *The habits of the heart. Individualism and commitment in American life.* Berkeley, Los Angeles, London: University of California Press, 1985.

Bourdieu, P. *Distinction: A social critique of the judgement of taste.* Lontoo: Sage, 1986.

Bourdieu, P. The forms of capital. Teoksessa: Richardsson JG. (toim.) *Handbook and research for Sociology and Education.* Greenwood Press, 1986.

Bourdieu, P. *Vastatule: ohjeita uusliberalismin vastaiseen taisteluun.* (suom.) Arppe, T. Helsinki: Otava, 1999.

Cieslik, M. & Polluck, G. *Young People in Risk Society.* Great Britain, Kings Lynn, 2004.

Coles, B. *Welfare Services for Young People.* Teoksessa: Roche, J. & Tucker, S. *Youth in Society.* London: The Open University, 2002.

Crimmens, D., Factor, F., Jeffs, T., Pitts, J., Pugh, C., Spence, J. & Turner, P. *Reaching socially excluded young people. A national study of street – based youth work.* University of Luton, 2004.

Freire, P. *Pedagogy of the Oppressed*. (Kääntänyt: Ramos, M.), New York: Herder & Herder, 1970a.

Giddens, A. *Beyond Left and Right. The Future of Radical Politics*. Cambridge: Polity Press, 1994.

Giddens, A. *Sociology*, 4th Ed., Cambridge, Polity Press, 2000.

Goffman, E. *Frame Analysis: An Essay on the Organization of Experience*. New York: Harper & Row, 1974.

Goodson, I. *Opetussuunnitelman tekeminen. Esseitä opetussuunnitelman ja oppiaineen sosiaalisesta rakentumisesta*. Joensuu: Joensuu University Press, 2001.

Hall, S. *Monikulttuurisuus*. Teoksessa Lehtonen, M. & Löytty, O. (toim.) *Erilaisuus*. Tampere: Vastapaino, 2003, 233 – 281.

Heino, T. Lastensuojelun avohuolto ja perhetyö: kehitys, nykytila, haasteet ja kehittämisehdotukset. Selvitys lastensuojelun kehittämisohjelmalle. Stakesin työpapereita 9/2008.

Heinonen, J. *Työläismies ahdingossa?: Kolme miessukupolvea rakennemuutosten Suomessa*. Helsinki: Yliopistopaino, 2006.

Helne, T. *Syrjäytymisen yhteiskunta*. Helsinki: Stakes, tutkimuksia 123, 2002.

Hilpinen, K. Kadonneet pojat. Teoksessa Kadonneet ja pudonneet – syrjäytymisen sietämätön raskaus. Virtanen, Annukka. & Hautaluoma, Marja. (toim.) Helsinki: Valta-kunnallinen työpajayhdistys, 2007.

Hirsjärvi, S. *Johdatus kasvatustilafilosofiaan*. Helsinki: Kirjayhtymä, 1985.

Hirsjärvi, S. & Hurme, H. *Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Helsinki: Yliopistopaino 2001.

Huhtajärvi, P. Ammatillinen etsivän työ. Teoksessa Hoikkala, T. & Sell, A. (toim.) *Nuorisotyötä on tehtävä. Menetelmien perustat, rajat ja mahdollisuudet*. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura julkaisuja 76, 2008.

Häkli, J. Konfliktit ja symbolinen väkivalta – geopolitiikkaa kehon tilassa. *Terra* 120:3, 2008.

Isoherranen, K. *Moniammatillinen yhteistyö*. WSOY: Helsinki, 2008.

Jansen, T. & Wildemeersch, D. Beyond the myth of self-actualization: reinventing the community perspective of adult education. *Adult Education Quarterly* 48 (4), 1998.

Juhila, K. *Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina. Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat*. Tampere: Vastapaino, 2006.

Jylhä, A. Koulutuspolulta poikkeavat – nuorten syrjäytyminen työpaja-kouluttajan näkökulmasta. Teoksessa Kadonneet ja pudonneet – syrjäytymisen sietämätön raskaus.

Virtanen, Annukka. & Hautaluoma, Marja. (toim.) Helsinki: Valtakunnallinen työpajayhdistys, 2007.

Jylhäsaari, J. & Lumijärvi, I. Laatujohtaminen ja julkinen sektori. Helsinki: Gaudeamus, 2000.

Järvinen, T. & Jahnukainen, M. Kuka meistä onkaan syrjäytynyt? Marginalisaation ja syrjäytymisen käsitteellistä tarkastelua. Teoksessa vallattomat marginaalit. Yhteisöllisyyksiä nuoruudessa ja yhteiskunnan reunoilla. Suutari, Minna (toim.). Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 20. Helsinki: Yliopistopaino OY, 2001.

Kalela, J. Mikä ongelma syrjäytetyt ovat? Teoksessa Kadonneet ja pudonneet – syrjäytymisen sietämätön raskaus. Virtanen, Annukka. & Hautaluoma, Marja. (toim.) Helsinki: Valtakunnallinen työpajayhdistys, 2007.

Kivimäki, S. Kadonnutta luokkaa etsimässä. Kulttuurintutkimus 25 (2008):4.

Komonen, K. Puhuttu paikka. Nuorten työpajatoiminnan rakentuminen työpajakerronnassa. Mikkeli: Mikkelin ammattikorkeakoulu A: tutkimuksia ja raportteja 21, 2007.

Lehtonen, H., Heinonen, J. & Rissanen, P. Syrjäytymiskäsitteen käytön ongelmia. Sosiaalihuollon toimeentuloprojekti. Sosiaalihuollon julkaisuja 12/1986.

Leinonen, T. Nuorten koulutuksen keskeyttäminen ja sen hinta. Sosiaalikehitys Oy. Opit käyttöön – hanke, 2011.

Lincoln, Y.S. & Guba, E.G. Naturalistic Inquiry. Newburg Park and London: Sage, 1985.

Linna, V. Murroksia. Juva: WSOY, 1990.

Löyttyniemi, V. Kerrottu identiteetti, neuvoteltu sukupuoli. Tampere: Tampereen yliopisto, 2004.

Mikkonen, M. Etsivän työ Euroopan syrjäytyneiden väestönsien parissa. A-klinikkasäätiön raporttisarja nro.58, 2008.

Miles, S. Victims of Risk? Young People and the Constructons of Lifestyles. Teoksessa Young People in Risk Society. (Toim. Cieslik, M. & Pollack, G.) Great Britain, Kings Lynn, 2004.

Myrskylä, P. Nuoret työmarkkinoiden ja opiskelun ulkopuolella. Työ – ja elinkeinoministeriön julkaisuja 12/2011, Pekka Myrskylä: Hukassa – keitä ovat syrjäytyneet nuoret, EVA 2012.

Mäkelä, K. Kvalitatiivisen analyysin arviointiperusteet. Teoksessa Mäkelä, K. (toim.) Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta. Helsinki: Gaudeamus, 1990.

Männikkö, J. Etsivän nuorisotyön ja työotteen pika-analyysi. Helsinki: kaupunki-innovaatiot – hanke, 2011.

Nieminen, J. Puuttuva lenkki – Nuorisokasvatus tieteen kentässä, kasvatuksen teoriassa ja nuorisotyön kehystenä. Teoksessa Nivala, E. & Saastamoinen, M. (toim.) Nuoriso-

kasvatuksen teoria – perusteita ja puheenvuoroja. Nuorisotutkimusseura: Nuorisotutkimusverkosto, julkaisuja 73, 2010.

Nilsson, I. & Wadeskog, A. Det är bättre att stämma backen än i ån. Att värdera ekonomiska effekterna av tidiga och samordnade insatser kring barn och unga. NOU 1980:37.

Nuorisolaki 693/2010, HE 1/2010.

Nykysuomen sanakirja. Juva: WSOY, 1961.

Salo, P. & Suoranta, J. Sivistyksellinen aikuiskasvatus. Helsinki: Kansanvalistusseura, 2002.

Skeggs, B. Class, Self, Culture. Lontoo: Routledge, 2004.

Skeggs, B. Formations of Class and Gender. Lontoo: Sage, 1997.

Syrjälä, L. & Numminen, M. tapaustutkimus kasvatustieteessä. Oulun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnan tutkimuksia 51, Oulun yliopisto, 1988.

Peräkylä, A. Kuoleman monet kasvot. Tampere: Vastapaino, 1990.

Puuronen, A. Etsivän katse. Etsivä nuorisotyö ammattina ja ammattialan kehittäminen – näkökulmia käytännön työstä. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura verkkojulkaisuja 70, 2014.

Puroila, A.M. Erving Goffmanin kehysanalyysi sosiaalisen todellisuuden jäsentäjänä. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja. B. Tutkimusraportteja ja selvityksiä 41. Lapin yliopisto, Rovaniemi, 2002.

F. Ethical Dilemmas in Social Service. Columbia University Press, 1982.

Rintanen, H. Terveys ja koulutuksellinen syrjäytyminen nuoren miehen elämänsäkelussa. Tampere: Tampereen yliopisto, 2000.

Saario, S. Mielenterveystoimiston hallinnan tekniikat työntekijöiden toimintatapojen määrittäjinä. Tampereen yliopisto, pro gradu – tutkielma, 2005.

Savikko, S. ”Mä oon ottanu yhteiskunnalta lopputilin”: Nuorten syrjäytyminen etsivän työn asiakkaiden ja työntekijöiden näkökulmasta. Tampere: Tampereen yliopisto, 1998.

Sennett, R. Kunnioitus eriarvoisuuden maailmassa. Tampere: Vastapaino, 2004.

Sennett, R. The Culture of the New Capitalism. New Haven: Yale University Press, cop. 2006.

Shildrick, T.A. & Mac Donald, R. Street corner society: leisure careers, youth (sub)culture and social exclusion. Leisure Studies, 26 (3).

Skelton, T. Research on Youth Transitions: Some critical Interventions. Teoksessa Young People in Risk Society. (Toim. Cieslik, M. & Pollock, G.) Great Britain, Kings Lynn, 2004.

Suurpää, L. Nuoria koskeva syrjäytymistieto. Avauksia tietämisen politiikkaan. Nuorisotutkimusseura, verkkojulkaisu 27.

Taipale, M. Työnjohtajasta tiimivalmentajaksi. Tapaustutkimus esimiehistä tiimien ohjaajina ja pedagogisina johtajina prosessiorganisaatiossa. Tampereen yliopisto, 2004.

Talib, M., Löfström, Jan. & Meri, Matti. Kulttuurit ja koulu – avaimia opettajille. Helsinki: WSOY, 2004.

Taskinen, S. ”Huono ennuste” Mitä on lasten ja nuorten syrjäytyminen? Helsinki: Sosiaalinen ja terveystieteiden tutkimus - ja kehittämiskeskus, 2001.

Tolonen, T. Locality and gendered capital of working – class youth. *Young*, 13:4, 2005b.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Vantaa: Hansaprintti Oy 2009.

Tynjälä, P. Kvalitatiivisten tutkimusmenetelmien luotettavuudesta. *Kasvatus* 22 / 5 – 6, 387 – 398, 1991.

Työllisyyden hoito Tanskan malliin – raportti. (Toim. Härkönen, E.) Tampereen kaupunki: Työllisyyden hoidon palveluyksikkö, 2013.

Warner Weil, S., Widemeersch, D. & Jansen, T. Unemployed Youth and Social Exclusion in Europe. Learning for inclusion? Great Britain, Anthony Rowe Ltd, Chippenham, Wiltshire, 2005.

Wenger, E. Communities of Practice and Social Learning Systems. *Organization* 2000, 7(2): 225 – 246.

Yin, R.K. Case Study Research: Design and Methods, Sage Publications, Inc, 1989.

Elektroniset lähteet

Kansainvälisen liikkuvuuden ja yhteistyön keskus CIMO 2015. <www.cimo.fi>. Viitattu 26.1.2015

Ministeriön viestintäyksikkö. 2013. <www.nuorisotakuu.fi>. Viitattu 26.1.2015

Lyttinen, K. 2011. Kuntoutuva työtoiminta, kokemuksia opintomatkoilta. <www.tyollisyysraportti.fi>. Viitattu 14.12.2014.

Opetus – ja kulttuuriministeriö: etsivä nuorisotyö. 2013. <www.minedu.fi/OPM/Nuoriso>. Viitattu 26.1.2015

Popay, J., Escorel, S., Hernández, M., Johnston, H., Mathieson J. & Rispel, L. Understanding and Tackling Social Exclusion. Saatavilla PDF-muodossa <http://www.who.int/social_determinants/knowledge_networks/final_reports/sekn_final%20report_042008.pdf>. Viitattu 24.1.2014.

Suomen Nuorisoyhteistyö – Allianssi ry. Nuorisotyön ammattieettiset ohjeet, 2014. <www.alli.fi>. Viitattu 1.12.2014.

Tilastokeskus. 2009. <www.stat.fi/til/tjt/2009>. Viitattu. 23.12.2014.

Ung i Jobb. Työllisyydenhoito Norjan malliin, 2014. <www.tyollisyysportti.fi>. Viitattu 20.12.2014.

LIITTEET

Liite 1. Nuorten kyselylomake

Nuoret

Tämän kyselyn tarkoituksena on kehittää Lempäälän Ohjaamon sekä muiden Lempäälän nuorille kohdistettujen palveluiden toimintaa. Ohjaamon alle on keskitetty 15-29-vuotiaiden nuorten ohjaus- ja neuvontapalvelut, etsivä nuorisotyö sekä erityisnuorisotyö. Lisäksi Ohjaamo on mukana järjestämässä lisäopetusta. Kyselyyn osallistumalla sinullakin on mahdollisuus vaikuttaa palveluihin, niin että ne vastaisivat paremmin omia tarpeitasi.

Kiitos osallistumisestasi!

* Tähdellä merkittyihin kenttiin on pakko vastata, muuten vastauslomake ei lähde eteenpäin.

Esitiedot

Sukupuoli*

- ☐ Tyttö
- ☐ Poika

Ikäryhmä*

- ☐ alle 17-vuotias
- ☐ 17-19 -vuotias
- ☐ 20-25 -vuotias
- ☐ yli 25-vuotias

Käytätkö tällä hetkellä Lempäälän Ohjaamon palveluita?*

- ☐ kyllä
- ☐ ei

Kuinka pitkään käytit Lempäälän Ohjaamon palveluita?*

- ☐ alle 1 kk

- ☐ 1 – 6 kk
- ☐ 6 – 12 kk
- ☐ 1 – 2 vuotta
- ☐ yli 2 vuotta
- ☐ käytän tällä hetkellä Ohjaamon palveluita

Kuinka usein asioit Ohjaamon työntekijöiden kanssa tällä hetkellä/aiemmin asiakkaana ollessasi?*

- ☐ Useita kertoja viikossa
- ☐ Noin kerran viikossa
- ☐ Joitakin kertoja kuukaudessa
- ☐ Harvemmin

Miten ohjauduit Ohjaamoon?*

- ☐ Sosiaalityöntekijän kautta
- ☐ Oppilaitoksen kautta
- ☐ Vanhempien kautta
- ☐ Kavereiden kautta
- ☐ TE-toimiston kautta
- ☐ Terveys- tai mielenterveyspalveluiden kautta
- ☐ Otin itse yhteyttä
- ☐ Muu vaihtoehto. Mikä?

Teema 1. Tavoitettavuus

1. Oliko Ohjaamoon helppo ottaa yhteyttä ja miten sinut otettiin vastaan ensimmäisellä tapaamisella?*

- ☐ 1. Ohjaamoon oli helppo ottaa yhteyttä, ensimmäinen tapaaminen oli mukava ja tunsin, että minua kuunneltiin.
- ☐ 2. Mielestäni Ohjaamoon oli hiukan hankalaa ottaa yhteyttä ja saada oma asiani kerrotuksi, mutta asiat lähtivät kuitenkin hoitumaan.
- ☐ 3. Ohjaamoon oli erittäin vaikeaa ottaa yhteyttä ja saada työntekijöitä kuuntelemaan minun asiaani.
- ☐ 4. Mikään yllä olevista väittämistä ei vastaa omaa kokemustani yhteyden ottamisesta, vaan minusta yhteydenotto ja minun kuulemiseni oli...

2. Olitko tietoinen Ohjaamon tarjoamista palveluista jo ennen asiakkuuttasi?*

- ☐ 1. Ohjaamon palveluista on saatavilla riittävästi ja oikeaa tietoa esimerkiksi koulun/ muun tahon kautta.
- ☐ 2. Olen itse joutunut etsimään tietoa esimerkiksi internetistä, mutta oikeaa ja hyödyllistä tietoa Ohjaamosta on kuitenkin löytynyt.
- ☐ 3. Tietoa Ohjaamon palveluista on ollut vaikeaa löytää tai tieto on ollut väärää tai en ole ymmärtänyt sitä.
- ☐ 4. Mikään yllä olevista väittämistä ei sopinut omaan kokemukseeni, vaan mielestäni tiedon saaminen on ollut...

3. Koetko, että asioidesi hoito alkoi sujumaan riittävän nopeasti? *

- ☐ 1. Minut otettiin heti vakavasti ja sain nopeasti tarvitsemaani apua.
- ☐ 2. Minut otettiin kyllä heti vakavasti, mutta jouduin odottamaan melko kauan, että sain tarvitsemaani apua.
- ☐ 3. Jouduin odottamaan kauan tai liian kauan, että sain tarvitsemaani apua.
- ☐ 4. En ole saanut lainkaan tarvitsemaani apua Ohjaamosta.
- ☐ 5. Mikään yllä olevista väittämistä ei vastannut kokemustani avun saamisesta, vaan...

Teema 2. Merkittävyys

1. Minkälainen Ohjaamon apu oli/on sinulle tärkeintä? Voit halutessasi valita useamman vaihtoehdon. *

- ☐ 1. Tarvitsen luotettavan työntekijän tukea, rohkaisemista ja sitä, että joku uskoo minuun.
- ☐ 2. Tarvitsen konkreettista apua esimerkiksi opiskelupaikan tai työnhaun suhteen sekä apua arjen asioiden hoitamisessa.
- ☐ 3. Tarvitsen apua erilaisiin terveyteen liittyvien palveluiden suhteen, kuten mielen-terveyspalveluiden, perusterveydenhoitopalveluiden tai päihdepalveluiden.
- ☐ 4. Tarvitsen jutteluseuraa ja paikan, jossa voin joskus poiketa ihan ilman asiaakin.
- ☐ 5. Tarvitsen työntekijän mukaani asioidenhoitokäynneille, esimerkiksi erilaisiin virastoihin.
- ☐ 6. En tarvitse mitään yllä olevista asioista, vaan minulle tärkeintä on..

2. Millaista apua itse haluaisit Ohjaamosta saada vielä enemmän? *

- ☐ 1. Olen tyytyväinen tällä hetkellä saamaani apuun enkä muuttaisi sitä.
- ☐ 2. Haluaisin, että minun mielipiteeni ja toiveeni otettaisiin paremmin huomioon.
- ☐ 3. Haluaisin apua, joka sopisi paremmin minun tarpeisiini.
- ☐ 4. Mikään yllä olevista väittämistä ei sopinut minulle, vaan haluaisin saada apua...

3a. Mitä muita Lempäälän kunnan tarjoamia nuorten palveluita olet käyttänyt?*

- ☐ TE-toimisto
- ☐ Perusterveydenhuolto (omalääkäri/sairaanhoitaja)
- ☐ Mielenterveyspalvelut
- ☐ Päihdepalvelut
- ☐ Asumiseen liittyvät palvelut
- ☐ Nuorten työpaja (monitoimikeskus)
- ☐ Starttipaja
- ☐ Sosiaalipalvelut (lastensuojelu/aikuissosiaalityö)
- ☐ KELA
- ☐ Jokin muu, mikä

3b. Oletko saanut tarvitsemaasi apua käyttämistäsi palveluista? Vastaa niitä palveluita koskeviin kohtiin, joita olet käyttänyt. (Rasti ruutuun.)

	Palvelu on auttanut minua paljon/melko paljon	Palvelu on auttanut minua jonkin verran	Palvelu ei ole usein-kaan auttanut minua	Palvelusta ei ole ollut minulle mitään hyötyä
TE-toimisto				
Perusterveydenhuolto				
Mielenterveyspalvelut				
Päihdepalvelut				
Asumiseen liittyvät palvelut				
Nuorten työpaja				
Starttipaja				
Sosiaalipalvelut				
KELA				
Jokin muu palvelu? Kirjoita valitsemasi arvion kenttään				

3c. TE-TOIMISTO: Minkä arvelet olevan syynä siihen, ettet ole saanut tarvitsemaasi apua. Voit valita useamman vaihtoehdon.

- ☐ 1. Minua ei kuunneltu.
- ☐ 2. Minua ei uskottu tai suhtauduttu asiaani vakavasti.
- ☐ 3. Minun toiveitani ei haluttu toteuttaa.

- ☐ 4. Palvelu ei sopinut minulle.
- ☐ 5. Palveluun oli vaikea päästä.
- ☐ 6. Muu syy. Mikä?

3c. PERUSTERVEYDENHUOLTO: Minkä arvelet olevan syynä siihen, ettet ole saanut tarvitsemaasi apua. Voit valita useamman vaihtoehdon.

- ☐ 1. Minua ei kuunneltu.
- ☐ 2. Minua ei uskottu tai suhtauduttu asiaani vakavasti.
- ☐ 3. Minun toiveitani ei haluttu toteuttaa.
- ☐ 4. Palvelu ei sopinut minulle.
- ☐ 5. Palveluun oli vaikea päästä.
- ☐ 6. Muu syy. Mikä?

3c. MIELENTERVEYSPALVELUT: Minkä arvelet olevan syynä siihen, ettet ole saanut tarvitsemaasi apua. Voit valita useamman vaihtoehdon.

- ☐ 1. Minua ei kuunneltu.
- ☐ 2. Minua ei uskottu tai suhtauduttu asiaani vakavasti.
- ☐ 3. Minun toiveitani ei haluttu toteuttaa.
- ☐ 4. Palvelu ei sopinut minulle.
- ☐ 5. Palveluun oli vaikea päästä.
- ☐ 6. Muu syy. Mikä?

3c. PÄIHDEPALVELUT: Minkä arvelet olevan syynä siihen, ettet ole saanut tarvitsemaasi apua. Voit valita useamman vaihtoehdon.

- ☐ 1. Minua ei kuunneltu.
- ☐ 2. Minua ei uskottu tai suhtauduttu asiaani vakavasti.
- ☐ 3. Minun toiveitani ei haluttu toteuttaa.
- ☐ 4. Palvelu ei sopinut minulle.
- ☐ 5. Palveluun oli vaikea päästä.
- ☐ 6. Muu syy. Mikä?

3c. ASUMISEEN LIITTYVÄT PALVELUT: Minkä arvelet olevan syynä siihen, ettet ole saanut tarvitsemaasi apua. Voit valita useamman vaihtoehdon.

- ☐ 1. Minua ei kuunneltu.
- ☐ 2. Minua ei uskottu tai suhtauduttu asiaani vakavasti.
- ☐ 3. Minun toiveitani ei haluttu toteuttaa.

- ☐ 4. Palvelu ei sopinut minulle.
- ☐ 5. Palveluun oli vaikea päästä.
- ☐ 6. Muu syy. Mikä?

3c. NUORTEN TYÖPAJA: Minkä arvelet olevan syynä siihen, ettet ole saanut tarvitsemaasi apua. Voit valita useamman vaihtoehdon.

- ☐ 1. Minua ei kuunneltu.
- ☐ 2. Minua ei uskottu tai suhtauduttu asiaani vakavasti.
- ☐ 3. Minun toiveitani ei haluttu toteuttaa.
- ☐ 4. Palvelu ei sopinut minulle.
- ☐ 5. Palveluun oli vaikea päästä.
- ☐ 6. Muu syy. Mikä?

3c. STARTTIPAJA: Minkä arvelet olevan syynä siihen, ettet ole saanut tarvitsemaasi apua. Voit valita useamman vaihtoehdon.

- ☐ 1. Minua ei kuunneltu.
- ☐ 2. Minua ei uskottu tai suhtauduttu asiaani vakavasti.
- ☐ 3. Minun toiveitani ei haluttu toteuttaa.
- ☐ 4. Palvelu ei sopinut minulle.
- ☐ 5. Palveluun oli vaikea päästä.
- ☐ 6. Muu syy. Mikä?

3c.SOSIAALIPALVELUT: Minkä arvelet olevan syynä siihen, ettet ole saanut tarvitsemaasi apua. Voit valita useamman vaihtoehdon.

- ☐ 1. Minua ei kuunneltu.
- ☐ 2. Minua ei uskottu tai suhtauduttu asiaani vakavasti.
- ☐ 3. Minun toiveitani ei haluttu toteuttaa.
- ☐ 4. Palvelu ei sopinut minulle.
- ☐ 5. Palveluun oli vaikea päästä.
- ☐ 6. Muu syy. Mikä?

3C. KELA:Minkä arvelet olevan syynä siihen, ettet ole saanut tarvitsemaasi apua. Voit valita useamman vaihtoehdon.

- ☐ 1. Minua ei kuunneltu
- ☐ 2. Minua ei uskottu tai suhtauduttu asiaani vakavasti.
- ☐ 3. Minun toiveitani ei haluttu toteuttaa.
- ☐ 4. Palvelu ei sopinut minulle.

- ☐ 5. Palveluun oli vaikea päästä.
- ☐ 6. Muu syy. Mikä?

3c. MUU PALVELU: Minkä arvelet olevan syynä siihen, ettet ole saanut tarvitsemaasi apua. Voit valita useamman vaihtoehdon.

- ☐ 1. Minua ei kuunneltu.
- ☐ 2. Minua ei uskottu tai suhtauduttu asiaani vakavasti.
- ☐ 3. Minun toiveitani ei haluttu toteuttaa.
- ☐ 4. Palvelu ei sopinut minulle.
- ☐ 5. Palveluun oli vaikea päästä.
- ☐ 6. Muu syy. Mikä?

4. Millaista apua olet tarvinnut ja hakenut eri palveluista? Voit valita useamman vaihtoehdon.*

- ☐ 1. Olen tarvinnut apua esimerkiksi koulunkäynnin, työn saannin tai/ja päivittäisen elämän sujumisen kanssa.
- ☐ 2. Olen tarvinnut apua sairauden, päihdeongelmien tai perheeseen liittyvien syiden vuoksi.
- ☐ 3. Olen tarvinnut apua yksinäisyyden vuoksi.
- ☐ 4. Olen tarvinnut apua raha-asioiden ja toimeentulon hoitamiseen liittyvissä asioissa.
- ☐ 5. En ole tarvinnut apua minkään yllä olevien syiden vuoksi, vaan...

5. Oletko saanut Lempäälän Ohjaamosta apua, jota olet tarvinnut?*

- ☐ 1. Olen saanut apua, jota tarvitsin.
- ☐ 2. Olen saanut apua, joka vastasi melko hyvin tarpeitani.
- ☐ 3. En ole saanut apua, jota olen kokenut tarvitsevani.
- ☐ 4. Mikään yllä olevista väittämistä ei vastaa kokemustani, vaan...

6. Millaista apua arvioit tarvitsevasi tulevaisuudessa? *

- ☐ 1. En usko, että avun tarpeeni tai sen määrä juurikaan muuttuu.
- ☐ 2. Uskon, että avun tarpeeni vähenee ja pystyn hoitamaan asioitani itsenäisemmin.
- ☐ 3. Uskon, että avun tarpeeni kasvaa ja tarvitsen useammin apua.
- ☐ 4. Mikään yllä olevista väitteistä ei sovi ajatuksiini, vaan uskon, että tulevaisuudessa tarvitsen apua...

7a. Millaisia nuorten palveluita Lempäälästä puuttuu?

7b. Miten parantaisit jo olemassa olevia palveluita Lempäälässä?

Teema 3. Laadullisuus

1. Mikä sinusta on nuorille tarjottavissa palveluissa tärkeää? *

- ☐ 1. Minulle tärkeintä on luotettavan työntekijän apu sekä rohkaiseminen ja kannustaminen.
- ☐ 2. Minulle tärkeintä on saamani konkreettinen apua erilaisten palveluiden ja mahdollisuuksien suhteen.
- ☐ 3. Minulle tärkeintä on, että joku kuuntelee minua.
- ☐ 4. En koe nuorten palveluita itselleni tärkeäksi.
- ☐ 5. Mikään yllä olevista väitteistä ei kuvaa ajatuksiani nuorten palveluiden merkityksestä minulle. Minulle nuorten palveluissa tärkeää on..

2. Mikä sinusta on Ohjaamon palveluissa huonoa? *

- ☐ 1. Työntekijöillä ei ole aikaa/halua kuunnella minun todellisia tarpeitani ja toiveitani.
- ☐ 2. Työntekijät eivät pysty antamaan oikeanlaista apua tai tukea.
- ☐ 3. Työntekijät ohjaavat palveluihin, jotka eivät sovi minulle tai joihin on vaikea päästä.
- ☐ 4. Yrityksestä ja ponnisteluista huolimatta minulle sopivaa palvelua ei löydy.
- ☐ 5. En koe, että Ohjaamon palveluissa olisi huonoja piirteitä.
- ☐ 6. Mikään yllä olevista väittämistä ei vastannut kokemustani, vaan mielestäni Ohjaamon palveluissa mättää..

3. Mistä luulet johtuvan, ettet ole aina saanut tarvitsemaasi apua Ohjaamosta? *

- ☐ 1. Minun tarpeitani ja toiveitani ei ole otettu huomioon.
- ☐ 2. Työntekijöillä on ollut liian kiire keskittyä juuri minun tapaukseeni.
- ☐ 3. Säästöt ja rahapula on vaikuttanut palveluiden saamiseen.
- ☐ 4. Minulle sopivaa palvelua ei ole löytynyt.
- ☐ 5. En ole itse motivoitunut tekemään muutoksia tällä hetkellä.
- ☐ 6. En usko, että tulevaisuudessa mikään tulee muuttumaan, joten en jaksa ponnistella.
- ☐ 7. Mikään yllä olevista väittämistä ei sopinut minun kokemuksiini. En ole aina saanut tarvitsemaani apua, koska..

Teema 4. Työntekijän ja nuoren välinen suhde

1. Miten sinut on huomioitu Ohjaamossa? *

- ☐ 1. Ohjaamossa minun mielipiteeni on huomioitu, minun kykyihini on uskottu ja minun toiveitani on pyritty kunnioittamaan mahdollisimman paljon.
- ☐ 2. Ohjaamossa työntekijät ovat joskus ymmärtäneet minua väärin, mutta tilanne on saatu selvitettyä.
- ☐ 3. Ohjaamossa minua ei ole juuri kuunneltu ja suunnitelmia on tehty minua kuulematta.
- ☐ 4. Mikään yllä olevista väittämistä ei sovi siihen, miten minut on huomioitu. Ohjaamossa minut on huomioitu...

2. Miten sinut on huomioitu muissa nuorten palveluissa? Vastaa niihin palveluihin, joita olet käyttänyt. Mikäli, et ole käyttänyt muita nuorten palveluita kuin Ohjaamoa, älä vastaa tähän kysymykseen. (Rasti ruutuun)

	Mielipiteeni ja toiveeni on huomioitu hyvin, niitä on kunnioitettu ja ne ovat vaikuttaneet päätöksentekoon	Mielipiteeni ja toiveeni on joskus ylitetty minua kuuntelematta, mutta asiat ovat hoituneet melko hyvin.	Tunnen, että minua ei yksilöllisesti huomioida juuri lainkaan, enkä pysty vaikuttamaan itseäni koskeviin asioihin.	Mikään mainituista väittämistä ei sovi kokemuksiini
TE-toimisto				
Perusterveydenhuolto				
Mielenterveyspalvelut				
Päihdepalvelut				
Asumiseen liittyvät palvelut				
Nuorten työpaja				
Starttipaja				
Sosiaalipalvelut				
KELA				
Jokin muu palvelu? Kirjoita valitsemasi arvion kenttään				

3. Millaisena toivoisit, että Ohjaamon työntekijät sinut näkisivät ja kohtelisivat sinua?*

- ☐ 1. Toivoisin, että minun luotettaisiin ja mahdollisuuksiini uskottaisiin, jolloin minä itse voisin tehdä päätöksiä itseäni koskevilla asioilla.

- ☐ 2. Toivon, että minulle kerrotaisiin erilaisista mahdollisuuksista ja minua autettaisiin valintojen teossa.
- ☐ 3. Toivon, etten joudu itse ottamaan vastuuta tehtyjen ratkaisujen suhteen, vaan haluan muiden tekevän ne puolestani.
- ☐ 4. Mikään yllä olevista väitteistä ei kuvaa mielipidettäni. Haluaisin, että minua kohdeltaisiin...

Teema 5. Nuorille suunnattujen palveluiden välinen yhteistyö Lempäälässä

1. Miten mielestäsi eri Lempäälän nuorten palvelut hoitavat asioitasi yhdessä? *

- ☐ 1. Eri nuorten palvelut tietävät asiani suurin piirtein ja hoitavat asioitani yhteistyössä ja olen tyytyväinen siihen.
- ☐ 2. Joudun kertomaan tilanteestani aina uudestaan eri palveluissa, mutta se on ok.
- ☐ 3. Joudun kertomaan tilanteestani usein uudestaan eri palveluissa ja toivoisin, että tiedot minusta siirtyisivät helpommin eri palveluiden välillä.
- ☐ 4. Mielestäni nuorten palveluiden työntekijät eivät tee yhteistyötä ja se vaikeuttaa huomattavasti asioideni hoitamista.
- ☐ 5. Mikään yllä olevista väittämistä ei tuntunut sopivilta, vaan mielestäni eri palvelut toimivat..

2. Koetko, että sinua on turhaan palloteltu palvelusta toiseen, mutta asiasi eivät siitä huolimatta ole edenneet?*

- ☐ 1. Kyllä, minua on usein palloteltu palvelusta toiseen eivätkä asiani ole silti edenneet.
- ☐ 2. Minua on palloteltu palvelusta toiseen, mutta koen, että asiani ovat myös edenneet.
- ☐ 3. Minua ei ole juurikaan palloteltu palvelusta toiseen.

3. Muita terveisiä!

Liite 2. Työntekijöiden kyselylomake

Nuorille suunnattujen palveluiden työntekijät

Tämän kyselyn tarkoituksena on kehittää etupäässä Lempäälän Ohjaamon, mutta myös muiden Lempäälän nuorille kohdistettujen palveluiden toimintaa ja vaikuttavuutta. Lempäälän Ohjaamo tekee ammatillista yhteistyötä monien eri nuorten palveluiden työntekijöiden kanssa. Uskomme, että kuulemalla nuorten palveluissa työskentelevien asiantuntijoiden mielipiteitä ja kokemuksia, on mahdollista kehittää paikallisia palveluja vielä lähemmäs nuorten todellisia tarpeita.

Kiitos osallistumisestasi!

* Tähdellä merkittyihin kysymyksiin on pakko vastata, muuten vastaus ei lähde eteenpäin.

Esitiedot

1. Mikä on toimialasi ja työtehtäväsi?*

2. Miten tiivistä yhteistyötä olet tehnyt Lempäälän Ohjaamon kanssa?*

- ☐ Olen (melko) säännöllisesti yhteydessä Ohjaamon työntekijöihin.
- ☐ Olen satunnaisesti yhteydessä Ohjaamon työntekijöihin.
- ☐ Minulla ei ole tarvetta olla yhteydessä Ohjaamon työntekijöihin.
- ☐ En tunne kyseistä palvelua. (Mikäli et tunne Lempäälän Ohjaamon palveluita, voit halutessasi jättää yhteystietosi yhteydenottoa varten.)
- ☐ Yhteystietoni

Teema 1. Tavoitettavuus

1a. Onko oman kokemuksesi mukaan nuorten helppo ottaa yhteyttä Lempäälän Ohjaamoon?*

- ☐ 1. Omien kokemuksieni mukaan nuorten on helppoa ottaa yhteyttä Ohjaamoon.

- ☐ 2. Kokemusteni mukaan nuorten on hieman hankalaa ottaa yhteyttä Ohjaamoon ja saada omia asioitaan kuuluville.
- ☐ 3. Kokemusteni mukaan nuorten on hyvin haasteellista ottaa yhteyttä Ohjaamoon.
- ☐ 4. Minulla ei ole mitään kokemuksia Lempäälän Ohjaamon tavoitettavuudesta.

1b. Onko oman kokemuksesi mukaan nuoren palveluissa työskentelevien asiantuntijoiden helppo ottaa yhteyttä Ohjaamoon nuoren tilanteeseen liittyen?*

- ☐ 1. Omien kokemusteni perusteella Ohjaamoon on helppo ottaa yhteyttä.
- ☐ 2. Omien kokemusteni perusteella Ohjaamon työntekijöihin on joskus hieman hankalaa saada yhteyttä.
- ☐ 3. Omien kokemusteni perusteella Ohjaamon työntekijöihin on hankala saada yhteyttä.
- ☐ 4. Minulle on epäselvää, millaisessa nuoren asioihin liittyvässä tilanteessa voisin ottaa yhteyttä Ohjaamoon.
- ☐ 5. Minulla ei ole kokemuksia yhteyden ottamisesta Ohjaamoon.

2. Onko mielestäsi Ohjaamon palveluista riittävästi ja ajantasaista tietoa tarjolla?*

- ☐ 1. Mielestäni Ohjaamon palveluista on saatavilla riittävästi ja ajantasaista tietoa eri tahojen kautta.
- ☐ 2. Oman kokemukseni mukaan Lempäälän Ohjaamosta on saatavilla tietoa, mutta oikean tiedon löytäminen on hieman haasteellista.
- ☐ 3. Ajantasaista ja kattavaa tietoa Ohjaamon palveluista on ollut hyvin haasteellista löytää.
- ☐ 4. Minulla ei ole kokemusta Lempäälän Ohjaamon palveluiden tiedottamisesta.

3. Miten nuoren tilanteen selvittämiseen oman kokemuksesi perusteella tartutaan Lempäälän Ohjaamossa? *

- ☐ 1. Nuorten tilanteet pyritään ottamaan heti vakavasti ja he ovat saaneet nopeasti kohdennettua apua.
- ☐ 2. Nuoret joutuvat usein odottamaan melko kauan saadakseen heille kohdennettua apua.
- ☐ 3. Nuoret joutuvat odottamaan erittäin usein hyvin kauan saadakseen kohdennettua apua.
- ☐ 4. Minulla ei ole käsitystä Ohjaamon mahdollisuuksista tarjota kohdennettua apua.

Teema 2. Merkittävyys

1. Millaista Ohjaamon tarjoamaa/ohjaamaa apua nuoret oman kokemuksesi perusteella eniten tarvitsevat? Voit halutessasi valita useamman vaihtoehdon. *

- ☐ 1. Nuoret tarvitsevat turvallisen työntekijän tukea ja luottamusta sekä mahdollisuuksia saada myönteisiä minäkokemuksia.
- ☐ 2. Nuoret tarvitsevat konkreettista apua arjen hallinnassa, esimerkiksi opiskelupaikan tai työnhaun suhteen.
- ☐ 3. Nuoret tarvitsevat apua erilaisiin terveyteen liittyviin palveluihin hakeutumisessa, kuten mielenterveyspalveluihin, perusterveydenhoitopalveluihin tai päihdepalveluihin.
- ☐ 4. Nuoret tarvitsevat mahdollisuutta sosiaaliseen kanssakäymiseen ja paikan, johon voi poiketa välillä ilman varsinaista asiaakin.
- ☐ 5. Nuoret tarvitsevat kentälle jalkautuvaa ja rinnalla kulkevaa työntekijää mukaansa asioidenhoitokäynneille, esimerkiksi erilaisiin virastoihin, terveyspalveluihin yms.
- ☐ 6. Oman kokemukseni perusteella nuoret tarvitsevat...

2. Miten oman kokemuksesi mukaan Ohjaamon palvelut kohtaavat nuorten tarpeet? *

- ☐ 1. Nuoret ovat pääosin tyytyväisiä Ohjaamosta saamaansa apuun eivätkä juuri muuttaisi Ohjaamon palvelua.
- ☐ 2. Nuoret toivoisivat lisää mahdollisuuksia saada omaa ääntään ja mielipiteitään kuuluville.
- ☐ 3. Ohjaamon palveluiden tulisi olla paremmin kohdennettuja yksittäisten nuorten tarpeisiin.
- ☐ 4. Mikään yllä olevista väittämistä ei vastaa kokemuksiani, vaan..

3a. Mitä palveluita arvioit Ohjaamon asiakkaiden käyttävän Ohjaamon lisäksi? *

- ☐ TE-toimisto
- ☐ Perusterveydenhuolto (oma lääkäri/sairaanhoitaja)
- ☐ Mielenterveyspalvelut
- ☐ Päihdepalvelut
- ☐ Asumiseen liittyvät palvelut
- ☐ Nuorten työpaja (monitoimikeskus)
- ☐ Starttipaja
- ☐ Sosiaalipalvelut (lastensuojelu/aikuissosiaalityö)
- ☐ KELA
- ☐ Jokin muu, mikä

3b. Miten Lempäälässä muut kuin Ohjaamon palvelut kohtaavat mielesi nuorten tarpeet?

	palvelut vastaavat hyvin/melko hyvin nuorten tarpeita	Palvelut vastaavat joidenkin nuorten tarpeita, mutta osa nuorista jää palveluiden ulkopuolelle	Palvelut eivät pysty vastaamaan nuorten tarpeita
TE-toimisto			
Perusterveydenhuolto			
Mielenterveyspalvelut			
Päihdepalvelut			
Asumiseen liittyvät palvelut			
Nuorten työpaja			
Starttipaja			
Sosiaalipalvelut			
KELA			
Jokin muu palvelu? Kirjoita valitsemasi arvion kenttään			

Mikäli annoit 3b-kohdassa arvioita 2 tai 3, niin vastaan ao. palvelun 3c-kysymykseen.

3c. TE-TOIMISTO: Mikä oman kokemuksesi mukaan on syynä siihen, että palvelut eivät vastaa nuorten tarpeita? Voit valita useamman vaihtoehdon.

- ☐ 1. Työntekijöillä ei ole resursseja keskittyä jokaiseen nuoreen.
- ☐ 2. Työntekijällä ei ole aina mahdollisuuksia suhtautua nuoren tilanteeseen vakavasti tai uskoa häntä.
- ☐ 3. Nuoren näkemykset ja työntekijöiden näkemykset nuoren tilanteesta eivät aina kohtaa.
- ☐ 4. Käytetty palvelu ei ollut oikein kohdistettu nuoren tarpeisiin.
- ☐ 5. Nuoren tarvitsemaan palveluun oli hidasta tai mahdotonta päästä.
- ☐ Muu syy, mikä?

3c. PERUSTERVEYDENHUOLTO: Mikä oman kokemuksesi mukaan on syynä siihen, että palvelut eivät vastaa nuorten tarpeita? Voit valita useamman vaihtoehdon.

- ☐ 1. Työntekijöillä ei ole resursseja keskittyä jokaiseen nuoreen.
- ☐ 2. Työntekijällä ei ole aina mahdollisuuksia suhtautua nuoren tilanteeseen vakavasti tai uskoa häntä.

- ☐ 3. Nuoren näkemykset ja työntekijöiden näkemykset nuoren tilanteesta eivät aina kohtaa.
- ☐ 4. Käytetty palvelu ei ollut oikein kohdistettu nuoren tarpeisiin.
- ☐ 5. Nuoren tarvitsemaan palveluun oli hidasta tai mahdotonta päästä.
- ☐ Muu syy, mikä?

3c. MIELENTERVEYSPALVELUT: Mikä oman kokemuksesi mukaan on syynä siihen, että palvelut eivät vastaa nuorten tarpeita? Voit valita useamman vaihtoehdon.

- ☐ 1. Työntekijöillä ei ole resursseja keskittyä jokaiseen nuoreen.
- ☐ 2. Työntekijällä ei ole aina mahdollisuuksia suhtautua nuoren tilanteeseen vakavasti tai uskoa häntä.
- ☐ 3. Nuoren näkemykset ja työntekijöiden näkemykset nuoren tilanteesta eivät aina kohtaa.
- ☐ 4. Käytetty palvelu ei ollut oikein kohdistettu nuoren tarpeisiin.
- ☐ 5. Nuoren tarvitsemaan palveluun oli hidasta tai mahdotonta päästä.
- ☐ Muu syy, mikä?

3c. PÄIHDEPALVELUT: Mikä oman kokemuksesi mukaan on syynä siihen, että palvelut eivät vastaa nuorten tarpeita? Voit valita useamman vaihtoehdon.

- ☐ 1. Työntekijöillä ei ole resursseja keskittyä jokaiseen nuoreen.
- ☐ 2. Työntekijällä ei ole aina mahdollisuuksia suhtautua nuoren tilanteeseen vakavasti tai uskoa häntä.
- ☐ 3. Nuoren näkemykset ja työntekijöiden näkemykset nuoren tilanteesta eivät aina kohtaa.
- ☐ 4. Käytetty palvelu ei ollut oikein kohdistettu nuoren tarpeisiin.
- ☐ 5. Nuoren tarvitsemaan palveluun oli hidasta tai mahdotonta päästä.
- ☐ Muu syy, mikä?

3c. ASUMISEEN LIITTYVÄT PALVELUT: Mikä oman kokemuksesi mukaan on syynä siihen, että palvelut eivät vastaa nuorten tarpeita? Voit valita useamman vaihtoehdon.

- ☐ 1. Työntekijöillä ei ole resursseja keskittyä jokaiseen nuoreen.
- ☐ 2. Työntekijällä ei ole aina mahdollisuuksia suhtautua nuoren tilanteeseen vakavasti tai uskoa häntä.
- ☐ 3. Nuoren näkemykset ja työntekijöiden näkemykset nuoren tilanteesta eivät aina kohtaa.
- ☐ 4. Käytetty palvelu ei ollut oikein kohdistettu nuoren tarpeisiin.

- ☐ 5. Nuoren tarvitsemaan palveluun oli hidasta tai mahdotonta päästä.
- ☐ Muu syy, mikä?

3c. NUORTEN TYÖPAJA: Mikä oman kokemuksesi mukaan on syynä siihen, että palvelut eivät vastaa nuorten tarpeita? Voit valita useamman vaihtoehdon.

- ☐ 1. Työntekijöillä ei ole resursseja keskittyä jokaiseen nuoreen.
- ☐ 2. Työntekijällä ei ole aina mahdollisuuksia suhtautua nuoren tilanteeseen vakavasti tai uskoa häntä.
- ☐ 3. Nuoren näkemykset ja työntekijöiden näkemykset nuoren tilanteesta eivät aina kohtaa.
- ☐ 4. Käytetty palvelu ei ollut oikein kohdistettu nuoren tarpeisiin.
- ☐ 5. Nuoren tarvitsemaan palveluun oli hidasta tai mahdotonta päästä.
- ☐ Muu syy, mikä?

3c. STARTTIPAJA: Mikä oman kokemuksesi mukaan on syynä siihen, että palvelut eivät vastaa nuorten tarpeita? Voit valita useamman vaihtoehdon.

- ☐ 1. Työntekijöillä ei ole resursseja keskittyä jokaiseen nuoreen.
- ☐ 2. Työntekijällä ei ole aina mahdollisuuksia suhtautua nuoren tilanteeseen vakavasti tai uskoa häntä.
- ☐ 3. Nuoren näkemykset ja työntekijöiden näkemykset nuoren tilanteesta eivät aina kohtaa.
- ☐ 4. Käytetty palvelu ei ollut oikein kohdistettu nuoren tarpeisiin.
- ☐ 5. Nuoren tarvitsemaan palveluun oli hidasta tai mahdotonta päästä.
- ☐ Muu syy, mikä?

3c. SOSIAALIPALVELUT: Mikä oman kokemuksesi mukaan on syynä siihen, että palvelut eivät vastaa nuorten tarpeita? Voit valita useamman vaihtoehdon.

- ☐ 1. Työntekijöillä ei ole resursseja keskittyä jokaiseen nuoreen.
- ☐ 2. Työntekijällä ei ole aina mahdollisuuksia suhtautua nuoren tilanteeseen vakavasti tai uskoa häntä.
- ☐ 3. Nuoren näkemykset ja työntekijöiden näkemykset nuoren tilanteesta eivät aina kohtaa.
- ☐ 4. Käytetty palvelu ei ollut oikein kohdistettu nuoren tarpeisiin.
- ☐ 5. Nuoren tarvitsemaan palveluun oli hidasta tai mahdotonta päästä.
- ☐ Muu syy, mikä?

3c. KELA: Mikä oman kokemuksesi mukaan on syynä siihen, että palvelut eivät vastaa nuorten tarpeita? Voit valita useamman vaihtoehdon.

- ☐ 1. Työntekijöillä ei ole resursseja keskittyä jokaiseen nuoreen.
- ☐ 2. Työntekijällä ei ole aina mahdollisuuksia suhtautua nuoren tilanteeseen vakavasti tai uskoa häntä.
- ☐ 3. Nuoren näkemykset ja työntekijöiden näkemykset nuoren tilanteesta eivät aina kohtaa.
- ☐ 4. Käytetty palvelu ei ollut oikein kohdistettu nuoren tarpeisiin.
- ☐ 5. Nuoren tarvitsemaan palveluun oli hidasta tai mahdotonta päästä.
- ☐ Muu syy, mikä?

3c. MUU PALVELU: Mikä oman kokemuksesi mukaan on syynä siihen, että palvelut eivät vastaa nuorten tarpeita? Voit valita useamman vaihtoehdon.

- ☐ 1. Työntekijöillä ei ole resursseja keskittyä jokaiseen nuoreen.
- ☐ 2. Työntekijällä ei ole aina mahdollisuuksia suhtautua nuoren tilanteeseen vakavasti tai uskoa häntä.
- ☐ 3. Nuoren näkemykset ja työntekijöiden näkemykset nuoren tilanteesta eivät aina kohtaa.
- ☐ 4. Käytetty palvelu ei ollut oikein kohdistettu nuoren tarpeisiin.
- ☐ 5. Nuoren tarvitsemaan palveluun oli hidasta tai mahdotonta päästä.
- ☐ Muu syy, mikä?

4. Millaista apua arvioit nuorten yleisimmin hakevan eri palveluista? Voit valita useamman vaihtoehdon.*

- ☐ 1. Nuoret hakevat apua esimerkiksi koulunkäynnin, työn saannin tai/ja päivittäisen elämän sujumisen suhteen.
- ☐ 2. Nuoret tarvitsevat apua sairauden, päihdeongelmien tai perheeseen liittyvien syiden vuoksi.
- ☐ 3. Nuoret tarvitsevat apua yksinäisyyden vuoksi.
- ☐ 4. Nuoret tarvitsevat apua raha-asoiden ja toimeentulon hoitamiseen liittyvissä asioissa.
- ☐ 5. Kokemukseni mukaan nuoret tarvitsevat apua...

5. Ovatko nuoret saaneet oman arviosi perusteella Lempäälän Ohjaamosta apua, jota he ovat tarvinneet?*

- ☐ 1. Nuoret ovat yleensä saaneet apua, jota he ovat tarvinneet.
- ☐ 2. Nuoret ovat saaneet apua, joka on vastannut melko hyvin heidän tarpeitaan.
- ☐ 3. Nuoret ovat saaneet harvoin tai ei koskaan apua, jota he ovat tarvinneet.

6. Miten kokemuksesi mukaan Ohjaamon tarjoaman toiminnan kautta pystytään vaikuttamaan nuoren tarvitseman avun määrään? *

- ☐ 1. Kokemukseni mukaan Ohjaamon toiminnalla ei ole juurikaan merkitystä nuoren tarvitseman avun määrään.
- ☐ 2. Kokemukseni mukaan Ohjaamosta saatavan avun kautta nuoren tuen tarve vähenee ja hän kykenee vastaamaan asioistaan itsenäisemmin.
- ☐ 3. Kokemukseni mukaan nuoren avun tarve on kasvanut Ohjaamon palveluiden käytön aikana
- ☐ 4. Mikään yllä olevista väitteistä ei sovi kokemuksiini, vaan...

7a.Millaisia nuorten palveluita Lempäälästä mielestäsi puuttuu?

7b.Miten kehittäisit olemassa olevia Lempäälän nuorten palveluita?

Teema 3. Laadullisuus

1. Minkä koet nuorten palveluissa tärkeimmäksi? Voit valita useamman vaihtoehdon.*

- ☐ 1. Koen tärkeimmäksi työntekijän luotettavuuden ja kunnioittavan asennoitumisen nuoreen.
- ☐ 2. Koen tärkeimmäksi sen, että nuori saa konkreettista apua asioidensa hoitoon ja tukea tarvittavien muutosten tekemiseen.
- ☐ 3. Koen tärkeimmäksi nuoren kuuntelemisen ja työntekijän tavoitettavuuden.
- ☐ 4. Koen tärkeimmäksi sen, että nuori saa koulutuspaikan tai työllistyy.
- ☐ 5. Minusta nuorten palveluissa tärkeintä on..

2. Mitkä asiat nuoret kokevat Ohjaamon palveluissa negatiivisina oman kokemuksesi mukaan? Voit valita useamman vaihtoehdon.*

- ☐ 1. Nuorten mielestä Ohjaamon työntekijöillä ei ole aikaa/halua kuunnella heidän todellisia tarpeitani ja toiveitani.
- ☐ 2. Nuorten mielestä työntekijät eivät pysty antamaan heille kohdennettua apua tai tukea.
- ☐ 3. Nuorten mielestä työntekijät ohjaavat heitä palveluihin, jotka eivät sovi heille tai joihin on vaikea päästä.
- ☐ 4. Yhteisestä yrityksestä ja ponnisteluista huolimatta nuorille sopivaa palvelua ei löydy Ohjaamon kautta.
- ☐ 5. Oman kokemukseni perusteella nuorten mielestä Ohjaamon palveluissa ei mitään negatiivista.
- ☐ 6. Nuoret kokevat Ohjaamossa negatiivisena...
- ☐ 7. Minulla ei ole kokemusta nuorten näkökulmista Ohjaamon suhteen.

3. Mistä arvioit johtuvan, etteivät nuoret aina ole saaneet tarvitsemaansa apua Ohjaamosta? Voit valita useamman vaihtoehdon.*

- ☐ 1. Nuoren tarpeita ja toiveita ei ole otettu huomioon.
- ☐ 2. Työntekijöillä on ollut liian kiire keskittyä juuri sillä hetkellä yksittäisen nuoren tilanteeseen tarpeeksi kokonaisvaltaisesti.
- ☐ 3. Verrattain heikko taloustilanne ja rajallinen budjetti ovat vaikuttaneet toimintaan.
- ☐ 4. Nuorelle sopivaa palvelua ei ole löytynyt.
- ☐ 5. Nuori ei ole itse motivoitunut tekemään muutoksia eikä kykene arvioimaan realistisesti tilannettaan.
- ☐ 6. Nuoren terveydelliset syyt estävät tilanteeseen tarttumista ja muutosten toteuttamista.

Teema 4. Työntekijän ja nuoren välinen suhde

1. Miten nuoret kokemuksesi mukaan huomioidaan Ohjaamossa? *

- ☐ 1. Ohjaamossa nuorten mielipiteet huomioidaan, heidän mahdollisuuksiinsa uskotaan ja heidän toiveitaan pyritään kunnioittamaan mahdollisimman paljon.
- ☐ 2. Ohjaamossa nuorten toiveiden huomioiminen on rajallista eikä nuorten autonomia voida täysin tunnustaa.
- ☐ 3. Ohjaamossa nuoria ei ole juuri kuunneltu.
- ☐ 4. Ohjaamossa nuoret huomioidaan mielestäni....

2. Miten kokemuksesi mukaan nuoret huomioidaan muissa nuorten palveluissa kuin Ohjaamossa? (rasti ruutuun)

	Nuorten mielipiteet ja toiveet on huomioitu hyvin, niitä on kunnioitettu ja ne ovat vaikuttaneet päätöksentekoon	Nuorten mielipiteet ja toiveet joudutaan joskus ylittämään syystä tai toisesta	Nuoria voidaan huomioida yksilöllisesti hyvin rajallisesti, eivätkä he juuri pysty vaikuttamaan heitä koskeviin päätöksiin	Mikään yllä olevista väittämistä ei sovi kokemuksiini
TE-toimisto				
Perusterveydenhuolto				
Mielenterveyspalvelut				
Päihdepalvelut				
Asumiseen liittyvät palvelut				
Nuorten työpaja				
Starttipaja				
Sosiaalipalvelut				
KELA				
Jokin muu palvelu? Kirjoita valitsemasi arvion kenttään				

3. Miten nuoret oman kokemuksesi mukaan toivoisivat ensisijassa heitä huomioitavan nuorille suunnatuissa palveluissa? Voit tarvittaessa valita useamman vaihtoehdon.*

- ☐ 1. Nuoret toivoisivat, että he voisivat itse vastata täysin heitä koskevista päätöksistä.
- ☐ 2. Nuoret toivoisivat, että he saisivat apua ja tukea ratkaisujen tekemisessä eikä heidän tarvitsisi tehdä päätöksiä yksin.
- ☐ 3. Nuoret toivoisivat, ettei heidän tarvitse itse vastata heitä koskevista päätöksistä, vaan joku muu kantaisi vastuun heidän elämästään.
- ☐ 4. Mikään yllä olevista väitteistä ei kuvaa kokemuksiani, vaan...

Teema 5. Nuorille suunnattujen palveluiden välinen yhteistyö Lempäälässä

1. Miten kokemuksesi mukaan nuorille suunnattujen palveluiden välinen yhteistyö sujuu Lempäälässä? *

- ☐ 1. Eri toimialojen työntekijät tekevät sujuvaa yhteistyötä, jolloin nuorten tilanteista on mahdollista saada kattava käsitys.

- ☐ 2. Puutteellisen yhteistyön takia nuoret joutuvat joskus kertomaan tilanteestaan uudestaan eri palveluissa, mutta mielestäni se ei haittaa nuoren tarpeisiin vastaamista.
- ☐ 3. Nuoret joutuvat kertomaan tilanteestaan usein uudestaan eri palveluita käyttäessään ja kokemukseni mukaan nuoret kokevat asian haittaavan jonkin verran avun saamista.
- ☐ 4. Kokemukseni mukaan yhteistyö eri toimialojen välillä on hyvin vähäistä ja vähäinen yhteistyö vaikeuttaa huomattavasti nuoren avun saamista.
- ☐ 5. Mikään yllä olevista väittämistä ei vastaa kokemuksiani, vaan..

2. Koetko, että nuoria joudutaan Lempäälässä pallottelemaan palvelusta toiseen, mutta heidän asiansa eivät siitä huolimatta aina etene?*

- ☐ 1. Kyllä, nuoria joudutaan välillä pallottelemaan palvelusta toiseen apua silti löytymättä.
- ☐ 2. Nuoria joudutaan toisinaan pallottelemaan palvelusta toiseen, mutta yleensä nuori saa sitä kautta lopulta tarvitsemaansa apua.
- ☐ 3. Mielestäni nuoria ei juurikaan Lempäälässä jouduta pallottelemaan palvelusta toiseen.

3. Muita terveisiä!

Liite 3. Nuorten haastatteluiden puolistrukturoitu teemarunko

Esitiedot:

Sukupuoli

Asioitko tällä hetkellä Lempäälän Ohjaamossa?

Kuinka pitkään olet käyttänyt Ohjaamon palveluita?

Mitä muita nuorten palveluita käytät/olet käyttänyt?

Miten ohjautuit käyttämään Ohjaamon palveluita?

1. Tavoitettavuus

- Otitko itse vai ottiko joku muu taho yhteyttä Ohjaamoon?
- Millainen oli tilanteesi, kun yhteistyösi Ohjaamon kanssa alkoi? Mistä syystä itse ajattelet, että sinulle oli tärkeää hakeutua Ohjaamon palveluihin, vai oliko se sinusta tärkeää?
- Millä mielin lähdit ensimmäistä kertaa Ohjaamoon, olitko saanut oikeaa tietoa Ohjaamon mahdollisuuksista?
- Millainen fiilis sinulla oli ensimmäisen tapaamisen jälkeen; millaisen ensivaikutelman sait Ohjaamon työntekijästä, palveluista...
- Ajattelitko, että Ohjaamosta voisi olla sinulle jatkossa jotain hyötyä: päädyitkö Ohjaamoon omasta halustasi vai jonkun muun ”painostuksesta”?
- (Miksi halusit aloittaa yhteistyön Ohjaamon kanssa?)

2. Merkittävyys

- Millaista apua olet Ohjaamosta hakenut, kokenut itsellesi tärkeimmäksi?
- Oletko saanut tarvitsemaasi apua, esimerkiksi millaisissa tilanteissa?
- Jos/kun et ole saanut tarvitsemaasi apua Ohjaamosta, minkä ajattelet olevan syynä tälle: ajatteletko syynä olevan Ohjaamon palvelut, työntekijät, sinä itse tai jokin muu?
- Millaisissa tilanteissa et ole saanut tarvitsemaasi apua?
- Millaiseksi koet oman roolisi Ohjaamossa; oletko avun passiivinen vastaanottaja, itse toimija...Millaista toimintaa koet, että Ohjaamon työntekijät odottavat sinulta, sopivatko työntekijöiden odotukset omiin ajatuksiisi?
- Ajatteletko, että Ohjaamon palveluilla on ollut/on merkitystä elämällesi, esim. ovatko palvelut vaikuttaneet tavoitteisiisi tai valintoihisi, ajatuksiisi elämästä?
- Oletko kokenut, että sinun ajatuksiasi on Ohjaamossa kuunneltu ja kunnioitettu? Ovatko omat kiinnostuksesi ja taitosi vaikuttaneet työntekijöiden toimintaan, esim. koulupaikan pohdinnassa?

3. Laadullisuus

- Millaisia kokemuksia sinulla on muista nuorten palveluista?
- Onko muissa palveluissa ja Ohjaamon toiminnassa ollut merkittäviä eroja?
- Mitä hyvää ja toimivaa on Ohjaamon palveluissa, entä mitä tulisi parantaa?
- Mitä hyvää on ollut käyttämissäsi muissa nuorten palveluissa, entä huonoa? Omia kokemuksia...
- Löytyykö mielestäsi kaikille nuorille sopivia palveluita? Jos ei löydy, millaisia palveluita tarvittaisiin?
- Miten muita nuorten palveluita tulisi mielestäsi parantaa?

- Vastaako mielestäsi Ohjaamon toiminta tarpeitasi, saatko Ohjaamosta sitä apua, mitä haluat?

4. **Työntekijän ja nuoren välinen suhde**

- Miten sinua on kohdeltu Ohjaamossa, onko sinuun luotettu ja uskottu pärjäämiseesi?
- Millaisissa tilanteissa sinulla ja Ohjaamon työntekijöillä on ollut asioista erilaisia mielipiteitä, vai onko ollut? Miten erimielisyyksistä on selvitty?
- Odotetaanko sinulta mielestäsi ”oikeanlaista” käytöstä, jotta voit pysyä Ohjaamon palveluiden käyttäjänä vai onko ok ”epäonnistua” yhdessä asetettujen tavoitteiden suhteen? Miten työntekijät ovat suhtautuneet, jos et ole toiminut heidän kannustamallaan tavalla? Onko sinulle tullut jossakin vaiheessa luovuttamisen ajatuksia itsesi tai työntekijöiden suunnalta?
- Miten työntekijät ovat suhtautuneet sinuun muissa käyttämissäsi palveluissa? Onko muiden palveluiden työntekijöiden suhtautuminen eronnut jollakin tavoin Ohjaamon työntekijöiden suhtautumisesta, miten? Oletko kohdannut ongelmia työntekijöiden suhtautumisessa sinuun, millaisia?
- Miten toivoisit itseäsi kohdeltavan?

5. **Eri palveluiden välinen yhteistyö**

- Jos olet käyttänyt muitakin kuin Ohjaamon palveluita, ovatko mielestäsi eri palveluiden työntekijät tehneet riittävästi yhteistyötä keskenään?
- Ovatko eri palveluiden työntekijät olleet samaa mieltä tilanteestasi ja mahdollisuuksistasi? Ovatko ohjanneet samaan paikkaan, onko kaikilla ollut riittävästi tietoa eri palveluista yms.
- Joudutko selvittämään asioitasi uudestaan ja uudestaan eri palveluissa vai sujuuko tiedonkulku?
- Mitä ajattelet salassapitovelvollisuudesta eri palveluiden työntekijöiden kesken, esim. Ohjaamon ja sos.työntekijän välillä? Olisiko helpompaa, jos avointa tai onko henk.koht. asioidesi salassa pidossa ollut ongelmia?

Liite 4. Työntekijöiden puolistrukturoitu teemahaastattelurunko

Esitiedot:

Organisaatio

Kuvaus nuorille tarjottavista palveluista

Yhteistyö Ohjaamon kanssa (Ei, vähän, kyllä)

1. Tavoitettavuus

- Onko nuorten mielestäsi helppo asioida/ottaa yhteyttä Ohjaamoon?
- Mitä kautta nuoret päätyvät Ohjaamon asiakkaisiksi?
- Mitä kautta nuoret päätyvät oman palvelusi käyttäjiksi?
- Miten nuoret kokevat edustamasi palvelun tavoitettavuuden?
- Onko yhteydenottoa rakennettu nuorten vai työntekijöiden näkökulmasta?
- Onko sinun itsesi helppo ottaa yhteyttä Ohjaamoon (esim. millaisissa tilanteissa..) Onko Ohjaamon toiminta sinulle tuttua?
- Oletko ohjannut nuoria Ohjaamon toiminnan pariin?

2. Merkittävyys

- Millaista apua ajattelet nuorten hakevan Ohjaamosta?
- Onko Ohjaamolla resursseja vastata nuorten tarpeisiin?
- Millaisia ovat mielestäsi ”haastavat” tapaukset ohjauksen kannalta ja mistä syystä?
- Millaiselle nuorelle mielestäsi Ohjaamon toiminta on sopivaa?
- Entä, millaisessa tilanteessa Ohjaamon palvelut eivät kykene kattamaan nuoren tarpeita?
- Mikä merkitys Ohjaamon toiminnalla on nuorille oman kokemuksesi mukaan?
- Millaiseksi näet nuoren roolin (avun vastaanottaja, aktiivinen omien asioidensa hoitaja...)

Verraten vastaavat kysymykset työntekijän edustamaan palveluun...

3. Laadullisuus

- Miten Ohjaamon toiminta eroaa mielestäsi oman palvelusi toiminnasta (toimintamalli yms.)? Mitä hyvää ja toimivaa mielestäsi Ohjaamon toiminnassa on? Miten Ohjaamon toimintaa voisi kehittää?
- Mitä hyvää ja toimivaa on mielestäsi edustamassasi palvelussa? Entä kehittämisen paikkoja?
- Onko nuorten palveluissa Lempäälässä katvealueita? Millaisia? Miten jo olemassa olevia palveluita tulisi kehittää? Mitkä ovat mielestäsi nuorten oleellisia tarpeita/puutteita? Mihin nuoren tilanteeseen on vaikeaa löytää/saada apua?

4. Työntekijän ja nuoren välinen suhde

- Millaisena näet nuoren ja työntekijän välisen suhteen Ohjaamossa? Onko kokemuksesi mukaan Ohjaamon työntekijöillä ja nuorilla ollut erimielisyyksiä, millaisia? Millainen on valta-asetelma nuoren ja työntekijän välillä Ohjaamossa/etsivän työssä? Asetetaanko nuorelle normatiivisia odotuksia käyttäytymisen suhteen? Entä jos nuori ei vastaa näitä odotuksia?
- Miten nuoret toivoisivat itseään kohdeltavan?

5. Moniammatillisuus

- Mitä on mielestäsi moniammatillisuus Lempäälässä?
- Miten nuorten palveluiden työntekijät tekevät yhteistyötä?
- Miten teette yhteistyötä Ohjaamon kanssa?
- Miten eri palveluiden välillä sujuu tiedonkulku – miten salassapitovelvollisuus vaikuttaa nuoren asioiden hoitamiseen?
- Miten ajattelet nuorten kokevan eri palveluiden välisen yhteistyön?